

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

GABRIELĖ VAIČIULIENĖ

LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS VERTINIMAS
Magistro baigiamasis darbas

Vadovė
Doc.dr. Ž.Karazijienė

VILNIUS, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMOFAKULTETAS
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS VERTINIMAS
Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621N30005

Vadovė

_____ **Doc.dr. Ž.Karazijienė**

2014 04

Recenzentas

_____

2014 04

Atliko

Fvmis 2-02 gr.stud.

_____ **Gabrielė Vaičiulienė**

2014 04

VILNIUS, 2014

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. PENSIJŲ SISTEMOS TEORINIAI ASPEKTAI	12
1.1. Pensijų sistemos samprata.....	12
1.2. Pensijų sistemos esmė ir tikslai.....	14
1.3. Klasikinių pensijų sistemos modelių samprata	15
1.3.1. Einamųjų mokėjimų modelis	17
1.3.2. Kaupimo modelis	18
1.4. Pensijų sistemą įtakojančios rizikos.....	20
2. PENSIJŲ SISTEMOS LIETUVOJE IR ES ŠALYSE ANALIZĖ.....	23
2.1. Lietuvos pensijų sistemos analizė	23
2.1.1. Pirmosios pensijų pakopos analizė.....	29
2.1.2. Antrosios pensijų pakopos analizė	30
2.1.3. Trečiosios pensijų pakopos analizė	36
2.2. Europos Sąjungos šalių pensijų sistemos pagrindinių bruožų analizė	38
2.3. Lietuvos pensijų sistemos vertinimo metodologija.....	42
3. LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS 2004 – 2013 M. VERTINIMAS	47
3.1. Tyrimo metodologija.....	47
3.2. Lietuvos pensijų sistemos reformos priežasčių nustatymas ir vertinimas.....	49
3.2.1. Pensinio amžiaus didinimo priežasčių nustatymas	49
3.2.2. Įmokų, pervedamų į pensijų fondą, dydžio kaitos priežastys ir pasekmės	54
3.2.3. Senatvės pensijos skaičiavimo kaita	61
3.3. Vidutinės senatvės pensijos prognozavimas 2014 -2017 m.....	64
IŠVADOS.....	68
REKOMENDACIJOS.....	70
LITERATŪRA.....	71
ANOTACIJA	76
SANTRAUKA	78
PRIEDAI.....	82

LENTELĖS

1 lentelė. Rizikos rūšys, galinčios įtakoti senatvės pensijų sistemos modelius	21
2 lentelė. Pensijų kaupimo sistemos modelių palyginimas.	34
3 lentelė. Koreliacijos stiprumo interpretacija	45
4 lentelė. Pensijų gavėjai ir išlaidos pensijoms (pagal ESSPROS metodiką).....	53
5 lentelė. Įmokos į privačius II pakopos pensijų fondus ir visos išlaidos senatvės pensijoms	57
6 lentelė. Metinis pensijų fondų pelningumas ir grynujų aktyvų vertė pagal pensijų fondus.....	57
7 lentelė. Vidutinės metinės II pakopos pensijų fondo administravimo sąnaudos.....	58
8 lentelė. Atskaitymai, taikomi kaupiant lėšas II pakopos pensijų fonduose.....	59
9 lentelė. Papildomo pensijos ir sumažintos pensijos dydžių skaičiavimo lentelė	63
10 lentelė. Koreliacijos koeficientai tarp Sodros pajamų, VDU ir darbuotojų skaičiaus.....	64
11 lentelė. VDU ir Sodros pajamų prognozės 2014 – 2017 m.....	65
12 lentelė. Teorinės vidutinės senatvės pensijos prognozės 2014 – 2017 m.	65

PAVEIKSLAI

1 pav. Lietuvos pensijų sistema.....	23
2 pav. Valstybinės pensijos	24
3 pav. Lietuvos pensijų sistema.....	28
4 pav. II pakopos pensijų fondo pasirinkimo kriterijai	31
5 pav. Pensijų sistemos kaupimo variantai.....	33
6 pav. Darbuotojo, dalyvaujančio pensijų kaupimo sistemoje, pensija	37
7 pav. Austrijos pensijų sistemos struktūra.....	39
8 pav. Danijos pensijų sistemos struktūra	40
9 pav. Nyderlandų pensijų sistemos struktūra.....	41
10 pav. Sodros išlaidų struktūra 2004 – 2013 m., procentais.....	48
12 pav. Apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas 2004 - 2013 metais.....	51
13 pav. Sodros biudžeto pajamų ir išlaidų pasiskirstymas 2004 – 2013 m.....	51
14 pav. Sodros pajamų ir išlaidų kitimo palyginimas su BVP, 2004 – 2013 m.....	52
15 pav. Įmokos į sąskaitas pensijų fonduose dydis 2004 – 2013 m., proc.....	54
16 pav. Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos ir vidutinio darbo užmokesčio santykis ...	55
17 pav. Vidutinė valstybinė socialinio draudimo senatvės pensijos dydžio ir vidutinio darbo užmokesčio kitimai 2004 – 2013 m.	55
18 pav. Pensijos perkamosios galios kitimo dinamika 2004 – 2013 m.....	56
19 pav. Pensijos kaupimo įmokų tarifai nuo 2014 metų	60
20 pav. Pensijų kaupimo dalyvių pasiskirstymas.....	60
21 pav. Asmenų, dalyvaujančių pensijų kaupimo fonduose, pensijos sudėtis.....	62
22 pav. Lietuvos vidutinė senatvės pensijos dydis 2000 – 2013 m. ir jos prognozė 2014 – 2017 m. ...	66

PRIEDAI

1 priedas. Lietuvos šalpos pensijos ir šalpos našlaičių pensijos gavėjai	83
2 priedas. Pagrindinių įstatymų, reglamentuojančių Lietuvos pensijų sistemą, pakeitimai.....	85
3 priedas. Ekonominiai, demografiniai rodikliai 2004 – 2013 m.....	87
4 priedas. Vidutinės valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos dydžio kitimas.....	88
5 priedas. Pensijų kaupimo bendrovės ir jų pensijų fondų administravimo mokesčių lentelė.....	89
6 priedas. Asmens draudžiamųjų pajamų koeficiento skaičiavimo lentelės	90
7 priedas. Teorinės vidutinės senatvės pensijos prognozes 2014 – 2017 m. skaičiavimas.....	91
8 priedas. Ekonominiai, demografiniai rodikliai 2000 – 2013 m., naudojami prognozavimui	94

IVADAS

Darbingo amžiaus asmenys kurdami kasdienines gėrybes nebegali apsiriboti vien šių dienų vartojimu. Siekdami ilgalaikio pasitenkinimo jie turi pradėti mąstyti ir apie pajamų dydį tuo metu, kai jie sulauks pensinio amžiaus ir nebeturės pajamų, prilygstančių jų ankstesnių vartojimo įpročių. Asmenys, norėdami pasirūpinti savo oria senatve, susiduria su įvairiomis kliūtimis, todėl pensija, kaip pensinio amžiaus asmens pragyvenimo šaltinis, tampa vienintele išėjimu užtikrinančia ne mažesnę vartojimą nei darbingo amžiaus metu.

Lietuvoje, po Nepriklausomybės atkūrimo, prasidėjo socialinio aprūpinimo sistemos reformos. Šalyje pensijų sistema buvo grindžiama solidarumo principu: jauni ir sveiki žmonės dalį savo uždirbtų pajamų skiria tiems, kurie dėl senatvės, invalidumo, ligos ar netekę darbo negali dirbti ir užsidirbti. Visi dirbantys asmenys moka socialinio draudimo įmokas, kurios yra perskirstomos pensijoms ir kitoms socialinėms išmokoms. Lietuvos narystė Europos Sąjungoje įpareigojo keisti pasenusius sistemos metodus. Todėl dirbančiųjų socialinę apsaugą pradėta individualizuoti, t.y. taikyti kaupimo principą. Jo esmė ta, kad kiekvienas dirbantis žmogus, kuris moka mokesčius valstybei, dalį pensijos savanoriškai gali kaupti pasirinktame pensijų fonde. Toks senosios sistemos keitimas naujai iškelia nemažai klausimų ir problemų. Todėl ieškant problemų sprendimo būdų labai aktualu yra analizuoti ir įvertinti Lietuvos pensijų sistemą.

Darbo aktualumas. Visuomenės senėjimas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, lėmusių pensijų sistemos modelių reformas, vertusių ieškoti efektyvesnių sprendimų, siekiant užtikrinti ilgalaikį socialinės apsaugos finansinį tvarumą. Didėjant senatvės pensijas gaunančių asmenų skaičiui, vienas iš problemų sprendimo būdų pensinio amžiaus didinimas. Tačiau šis sprendimas gali duoti ne vieną neigiamą rezultatą, kaip pavyzdžiui: ekonominio efektyvumo sumažėjimas dėl darbo rinkoje produktyviai dirbti jau negalinčių darbuotojų; nedarbo lygio didėjimas, kas paskatintų didesnę poreikį nedarbo išmokoms; jaunų ir potencialių darbuotojų migracija iš šalies dėl ribotų darbo vietų skaičiaus,

Emigracija ir mažėjantis gimstamumas yra pagrindiniai veiksniai, lemiantys socialines įmokas mokančių asmenų skaičiaus mažėjimą. Į užsienio šalis emigruoja darbingo amžiaus asmenys, mokantys socialinio draudimo įmokas valstybinei socialinio draudimo sistemai. Tai ypač yra aktualu ir Lietuvos atveju. Neigiamos emigracijos pasekmės stiprės ir ateityje, nes emigruoja darbingo amžiaus gyventojai su vaikais – būsimais socialinio draudimo įmokų mokėtojais. Mažėjant dirbančių asmenų skaičiui, kartu mažėja ir gamybos apimtys bei sukuriama mažesnė pridėtinė vertė. Ilgalaikėje perspektyvoje pusiausvyros tarp dirbančių asmenų ir senatvės pensijų gavėjų užtikrinimas bei socialinių įmokų ir išmokų subalansavimas tampa vis sunkesne užduotimi. Todėl, vienas iš pensijų sistemos reformos tikslų yra subalansuoti pensijų sistemą taip, kad ji galėtų veikti be finansinio deficito.

Tačiau, kaip teigia Rakauskienė O.G. (2007, p.103), Lietuvos ekonominė politika turi būti orientuota ne tik į makroekonomikos uždavinius, t.y. subalansuoti valstybės finansus ir pažaboti infliaciją, bet svarbiausiais prioritetais laikomi socialiniai veiksniai – gyventojų gyvenimo gerovė. Pažymėtina, kad vykdamas reformas negalima akcentuoti vien taupymo ir biudžeto deficito mažinimo, kadangi socialinės apsaugos sistemoje taikomi bazinės apsaugos, universalumo, solidarumo ir socialinio teisingumo principai.

Todėl tikslinga įvertinti, kaip vykdomos pensijų sistemos reformos Lietuvoje, kad ateityje būtų galima minimizuoti neigiamas ekonomines ir socialines pasekmes.

Darbo problema. Nėra vieno pensijų sistemos modelio tinkančio visoms šalims, kuris galėtų garantuoti sistemos finansinį tvarumą ir būtų efektyviai pritaikomas esant įvairioms socialinėms, ekonominėms ir demografinėms situacijoms. Siekiant užtikrinti pensijų sistemos finansinį tvarumą, pirmiausia reikia atlikti teorinę pensijų sistemos analizę ir tinkamai įvertinti egzistuojančios sistemos modelį, jo sąlygas, identifikuoti esmines problemas ir priežastis, lėmusias tam tikrą situaciją šalyje. Šešerius metus užsitęsęs Valstybinio socialinio draudimo fondo deficitinis biudžetas, parodo, jog Lietuvoje vis dar nėra išspręsta finansinio tvarumo problema, todėl norint tobulinti Lietuvoje egzistuojantį pensijų sistemos modelį, tikslinga jį įvertinti pasinaudojant teorinės analizės rezultatais. Taip pat tikslinga išanalizuoti ekonominę, socialinę ir demografinę situaciją Lietuvoje, jos kitimo tendencijas bei įvertinti pensijų sistemos reformos apimtį, privačių antros pakopos pensijų fondų investicinės veiklos rezultatus. Darbe atliekamu tyrimu siekiama įvertinti ir atskleisti Lietuvos pensijų sistemos nepakankamo pajamų lygio užtikrinimą sulaukus pensinio amžiaus gyventojus.

Baigiamojo **darbo objektas** – Lietuvos pensijų sistema.

Darbo tikslas – atlikus pensijų sistemos teorinę analizę, įvertinti Lietuvos pensijų sistemą, identifikuoti esmines jos problemas ir atskleisti galimas pensijos sistemos reformavimo kryptis. Šiam tikslui įgyvendinti išskelti šie **darbo uždaviniai**:

1. Išanalizuoti teorinę pensijų sistemos sampratą, identifikuoti pagrindines rizikos rūšis;
2. Išanalizuoti Lietuvos pensijų sistemos modelius, išskirti teigiamus ir neigiamus jos bruožus;
3. Įvertinti Lietuvos pensijų sistemos 2004 – 2013 m. reformos kryptis;
4. Atlikti vidutinės senatvės pensijos dydžio prognozes ir nustatyti pensijų sistemos galimas reformos kryptis.

Darbo metodai. Analizuojant Lietuvos pensijų sistemą taikyta mokslinės ir publicistinės literatūros analizė, norminių ir teisinių dokumentų analizė ir sintezė, lyginamoji analizė, statistinių duomenų analizė, grafinio vaizdavimo metodas, koreliacinės ir tiesinės regresinės analizės metodai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios - tiriamosios dalys, išvados, naudota literatūra ir priedai.

Pirmame skyriuje „Pensijų sistemos teoriniai aspektai“ apibrėžiama pensijų sistemos samprata, susijusios sąvokos, pateikiami teoriniai pensijų sistemos modeliai, t.y. einamųjų mokėjimų ir kaupimo modeliai, identifikuojamos pensijų sistemą įtakojančios rizikos. Pateikiami mokslininkų tyrimai bei nuomonės apie skirtingus modelius.

Antrame skyriuje „Pensijų sistemos Lietuvoje ir ES šalyse analizė“ yra analizuojama Lietuvos ir Europos Sąjungos keletos šalių pensijų sistemos. Pirmame poskyryje detalai analizuojama Lietuvos pensijų sistemos modelių analizė, išskiriant kiekvieno modelio esminius bruožus, identifikuojamos pagrindinės sąlygos ir apribojimai pensijai gauti, jų trūkumai ir privalumai, įstatymų bazė. Antrame poskyryje analizuojama Europos Sąjungos šalių pensijų sistemos pagrindiniai bruožai, išskiriamos reformos kryptys.

Trečiame skyriuje „Lietuvos pensijų sistemos 2004 - 2013 m. vertinimas“ yra pateikiama pensijų sistemos tyrimo metodologijos aprašymas, atliekami matematiniai skaičiavimai, statistinių duomenų analizė, skirta įvertinti pagrindines priežastis lėmusias Lietuvos pensijų sistemos reformas ir jos kryptis. Taip pat vertinamas prognozuojamos vidutinės senatvės pensijos dydis 4 metams.

Skyriuose „Išvados“ ir „Rekomendacijos“ pateikiami svarbiausi pastebėjimai, pateikiama nuomonė ir pasiūlymai dėl Lietuvos dabartinės senatvės pensijų sistemos. Toliau pateikiama darbo metu naudota literatūra. Prieduose pateikta medžiaga bei informacija, reikalinga baigiamajam darbui.

TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Aktuarinis anuitetas – periodinės išmokos (įmokos) iki gyvos galvos.

Apdraustieji asmenys – fiziniai asmenys, kurie valstybinio socialinio draudimo įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai.

Dalyvavimas pensijų kaupime – valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimas, sudarius ir įregistravus pensijų kaupimo sutartį.

Darbingo amžiaus žmonių skaičius - asmenys nuo 16 metų iki Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyto senatvės pensijos amžiaus.

Draudėjai – visi juridiniai asmenys bei jų filialai ir atstovybės, taip pat fiziniai asmenys, kurie įstatymų nustatyta tvarka privalo mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas.

Draudiminis įvykis – juridinis faktas, dėl kurio atsiranda teisė į valstybinio socialinio draudimo išmoką įstatymų nustatyta tvarka.

Draudžiamosios pajamos – visos asmens pajamos, nuo kurių teisės aktais nustatyta tvarka priskaičiuotos ir privalo būti įmokėtos valstybinio socialinio draudimo įmokos, taip pat priskaičiuotos ligos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), profesinės reabilitacijos, ligos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų valstybinio socialinio draudimo pašalpos bei nedarbo valstybinio socialinio draudimo išmokos.

IRR (angl. internal rate of return) – vidinė grąžos norma, parodanti, kiek per metus vidutiniškai paauga (procentais) kiekvienas iš atliktų SODRA pervedimų (investicijų) į pensijų fondus (Lietuvos bankas).

Faktinis senatvės pensijos amžius – amžius, kurio sulaukęs asmuo išeina į pensiją. Jis nebūtinai sutampa su pasitraukimu iš darbo rinkos amžiumi arba su nustatytu senatvės pensijos amžiumi.

Grynųjų aktyvų vertė – pensijų fondo pensijų turto vertės ir ilgalaikių bei trumpalaikių finansinių įsipareigojimų (išskyrus įsipareigojimus pensijų fondo dalyviams) skirtumas.

Kaupimo laikotarpis – laikotarpis, kuriuo pagal fiksuotų įmokų modelį mokamos ir investuojamos įmokos.

Kaupiamoji pensijų įmoka – teisės aktais nustatyta valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos dalis, kaupiama dalyvio asmeninėje pensijų sąskaitoje, atidarytoje jo pasirinktoje pensijų kaupimo bendrovėje.

Nedarbo lygis – asmenų, galinčių ir norinčių dirbti, bet nerandančių atitinkamo darbo skaičiaus santykis su bendru darbingų ir norinčių dirbti gyventojų skaičiumi.

Nustatytas senatvės pensijos amžius – amžius, kurio sulaukęs pensijos schemos dalyvis įgyja teisę į visą pensiją.

Pasitraukimo iš darbo rinkos amžius – faktinis amžius, kurį sukakęs asmuo pasitraukia iš darbo rinkos.

Pensija – tai senatvės pajamos, skirtos kasdieniam senų žmonių vartojimui finansuoti.

Pensijinio amžiaus žmonių skaičius – asmenys, sukakę Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyto senatvės pensijos amžiaus.

Pensijų fondas – fiziniams asmenims, dalyvaujantiems pensijų kaupime, bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei ir kuris investuojamas pagal to pensijų fondo taisykles.

Pensijų išmokos – išmokos, nustatytos Pensijų kaupimo įstatyme, mokamos iš pensijų fonde asmens sukaupto pensijų turto.

Pensijų kaupimo sutartis – įstatymų nustatyta tvarka pensijų įmokų kaupimo laikotarpiui sudaryta sutartis tarp asmens, draudžiamo valstybiniu socialiniu draudimu, ir pensijų kaupimo bendrovės dėl pensijų įmokos kaupimo asmens pensijų sąskaitoje, atidarytoje šioje bendrovėje.

Sistema – planingas, taisyklingas išdėstymas, sutvarkymas.

Valstybinis socialinis draudimas – socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudiminių įvykių prarastos darbo pajamos arba apmokamos papildomos išlaidos.

Valstybinio socialinio draudimo įmokos – apdraustųjų asmenų ir (arba) jų draudėjų mokamos įstatymų nustatyto dydžio įmokos.

Valstybinio socialinio draudimo išmokos – įstatymų nustatytos socialinio draudimo išmokos, į kurias, įvykus draudiminių įvykiui, įgyja teisę apdraustieji ir kiti įstatymų nustatyti fiziniai asmenys.

Vidutinė gyvenimo trukmė – tai vidutinis metų skaičius, liekantis gyventi asmenims nuo tam tikro amžiaus, esant dabarties mirtingumui.

I pensijų sistemos pakopa – valstybinis socialinis pensijų draudimas, kai dabartiniai dirbantieji moka privalomojo socialinio draudimo įmokas, kurios panaudojamos į pensiją išėjusių asmenų pensijų išmokoms. Valstybė garantuoja pensijų išmokas.

II pakopos pensijų fondai – fondai, siejami su užimtumu ar profesine veikla. Šiuose fonduose darbdavys ir darbuotojai kaupia lėšas, kurios yra investuojamos. Sulaukus senatvės pensijos amžiaus, dalyviams iš jų sukaupto pensijų turto mokamos periodinės (anuitetas) arba vienkartinės pensijų išmokos.

III pakopos pensijų fondai – fondai, kuriuose lėšos pensijai kaupiamos papildomai. Nuo antrosios pakopos pensijų fondų skiriasi tuo, kad asmuo savarankiškai moka papildomas pasirinkto dydžio įmokas į pensijų fondus.

1. PENSIJŲ SISTEMOS TEORINIAI ASPEKTAI

Jaunas, darbingas žmogus gali dirbti ir taip tenkinti savo poreikius. Tačiau senatvėje pajamų netekimas yra beveik visuotinas reiškinys. Todėl visiems seniems šalies gyventojams yra reikalinga socialinė parama.

1.1. Pensijų sistemos samprata

Kiekvienai išsivysčiusiai valstybei pensijų sistema yra viena iš svarbiausių socialinio draudimo posistemų, kurios tikslas yra perskirstyti gyventojų pajamas bei išlaidas, išlyginant nesinchronizuotą gebėjimą uždirbti pajamas ir pageidaujamą vartojimą per visą gyvenimo etapą. Tačiau ilgėjant žmonių gyvenimo trukmei ir mažėjant gimstamumui, iškyla grėsmė senatvės pensijų sistemos tikslų įvykdymui.

Pensijų sistemos tikslus pirmiausiai reikėtų vertinti socialinės apsaugos kontekste, kadangi socialinė apsauga suprantama kaip minimalaus socialinės apsaugos lygmens užtikrinimas, t.y. parama, praradus darbingumą dėl tam tikrų priežasčių arba sulaukus senatvės pensijos amžiaus. Pasak Pieters D (1998, p.47), socialinė apsauga yra suprantama kaip visuma priemonių, sukuriančių žmonių, kuriems gresia (arba grės) netekti uždarbio ar turėti ypatingų išlaidų, solidarumą; tokia socialinės apsaugos samprata grindžiama „pripažintos“ socialinės rizikos koncepcija. Tačiau, ilgaainiui socialinės rizikos koncepcija buvo praplėsta ir suvokiama, kaip „socialinės rizikos valdymo metodas“, kuris susideda iš šių dalių: socialinės rizikos prevencijos; socialinės rizikos sušvelninimas; socialinės rizikos eliminavimas (Holzmann R., Jorgensen S., 2000).

Viena iš sudėtingiausių socialinės apsaugos sistemos problemų yra senatvės ir kitokių socialinių pensijų sistema, kadangi šios sistemos yra grindžiamos visuomenės solidarumo ir savanoriško pensijų draudimo principais. Kiekvienos valstybės pareiga yra sukurti tokią socialinės apsaugos sistemą, kuri padėtų užtikrinti „orią“ pensijinio amžiaus žmogaus gyvenimo kokybę, kokią turėjo dirbdamas. Pensijų poreikis atsirado tuomet, kai žmogaus vartojimo laikotarpis savo trukme viršija jo gebėjimo dirbti laikotarpį. Todėl teisė gauti pensiją yra svarbi asmens socialinė teisė, kuri yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos (LR) Konstitucijoje. LR Konstitucijos 52 straipsnyje (1992) nurodyta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir kitais įstatymų numatytais atvejais.

Žmogaus teisė į pensiją priklauso nuo: ar turi tos šalies pilietybę; darbingo amžiaus metu išdirbto laiko (užimtumas), socialinių sąlygų, profesijos; ar buvo sudaręs individualų draudimo kontraktą. Pilietybė užtikrina pensinį aprūpinimą visiems tos šalies gyventojams. Užimtumu paremtos pensijos suteikia teisę gauti senatvės pensiją dirbantiems žmonėms. Socialinės sąlygos apjungia

skurstančius žmones, o profesija – vienos ar kitos profesijos žmonėms. Individualiu draudimo kontraktu paremtos senatvės pensijos suteikia aprūpinimą tik jo turėtojams.

Kalbant apie pensijų sistemą, pirmiausia reikia išsiaiškinti, kas yra pensija ir sistema. Šiame darbe analizuoti autoriai, ir teisės aktai nurodo beveik vienodus pensijos apibrėžimus.

Pensija - tai:

- tai senatvės pajamos, skirtos kasdieniam senų žmonių vartojimui finansuoti (Katkus V., Martinaitytė E., 2002).
- reguliariai mokamos pragyvenimo lėšos pasenusiems arba atidirbusiems įstatymo nustatytą laiką žmonėms, invalidams, šeimos nariams, netekusiems maitintojo (Tarptautinių žodžių žodynelis, 1999, p. 267).
- suprantama, kaip vartojimo perskirstymas asmens gyvenimo ciklo metu. Žmogus darbingo laikotarpio metu atsisako dalies savo pajamų (vartojimo) tam, kad įgytų teisę gauti tam tikras pajamas (ar teisę į ateities produktą) senatvėje (Lazutka R. 2002, Nr. 4 p. 68).
- periodinė (mėnesinė) pinigine išmoka iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų, mokama nustatytą laiką valstybiniu socialiniu pensijų draudimu apdraustiems asmenims sukakus senatvės pensijos amžių arba jiems tapus nedarbingiems arba iš dalies darbingiems, jei jie atitinka valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo reikalavimus atitinkamai pensijos rūšiai skirti, o tiems asmenims mirus, - jų nedarbingiems šeimos nariams (Bitinas A., Tartilas J., Litvaitienė J., 2011, p. 176).

Iš pateiktų apibrėžimų galima apibendrinti, kad pensija yra tam tikrų asmenų gaunamos reguliarios pajamos netekus darbingumo dėl tam tikrų priežasčių.

Pensijų skyrimo, mokėjimo skaičiavimo ir kitus klausimus apibrėžia pensijų sistema. Nes sistema – tai planingas, taisyklingas išdėstymas, sutvarkymas (Tarptautinių žodžių žodynelis, 1999, p. 324). Remiantis A. Guogio (2000, p. 23) nuomone, į pensijų sistemos sąvoka taip pat turėtų būti įtraukta ir taupymo sąvoka (pensijų kaupimas privačiuose fonduose), kadangi pensijų sistemos turi ne tik apsaugoti nuo socialinių rizikų, bet ir tapti savotišku taupymo mechanizmu, skatinančiu dirbančiuosius dalį pajamų, gautų jų profesinės veiklos laikotarpiu, atidėti vėlesniam laikui, kad jos grįžtu kaip pensijų išmokos.

Kaip teigia Bitinas (2008, p.22), pensijų sistemos reguliavimas turi būti nukreiptas į valdymo efektyvumą ir sistemos stabilumą. Pensijų sistemos stabilumas siaurąją prasme suprantamas kaip finansavimo metodai, leidžiantys užtikrinti pajamų perskirstymą. Pensijos gali būti perskirstomos dviem būdais: pirmasis būdas – einamųjų išmokų sistema (t.y. jaunesnioji karta dengia vyresniosios kartos išlaidas), antrasis būdas – kaupiamoji sistema (t.y. kaupiant dalį darbo užmokesčio pensijų fonde ir sukauptą dalį su investicijų grąža panaudojant senatvėje).

Apibendrinant galima teigti, jog pensijų sistemos koncepcija apima tam tikrų asmenų gaunamų pajamų planingas valdymas (reguliavimas), padėsiantis būsimiems pensininkams sukaupti tam tikrą papildomą lėšų dalį.

1.2. Pensijų sistemos esmė ir tikslai

Pagrindinis visuomeninės pensijų sistemos tikslas yra sukurti kiekvienam šios sistemos dalyviui stabilų, numatomą ir adekvatų senatvės pajamų šaltinį (Katkus A.; Martinaitytė E., 2002, p. 9). Tuo labiau, kad LR Konstitucinis teismas (2002) yra nustatęs, kad „įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų lėšų, būtinų pensijoms ir socialinei paramai, kaupimą ir šių pensijų mokėjimą bei socialinės paramos teikimą“. Senatvės pensijų sistemas apibūdina joms būdingi parametrai, kurie yra (Gudaitis T., 2009, p. 55-56):

1. Dalyviai – tai asmenys, dalyvaujantys senatvės pensijų sistemos modelyje.
2. Taisyklės, nustatančios senatvės pensijos gavimo sąlygas. Dažniausiai jos apima senatvės pensijos amžių, vertinamą darbo stažą, pensijos apskaičiavimą ir pan.
3. Finansavimas – tai finansavimo šaltiniai, instrumentai, metodai.
4. Administravimas – tai instrukcijų, priemonių bei veiksmų, susijusių su senatvės pensijų apskaičiavimu ir išmokėjimu, visuma.

Valstybinio socialinio draudimo pensijų sistema remiasi einamojo finansavimo, universalumo, kartu solidarumo, tęstinumo bei prisiimtų įsipareigojimų vykdymo principais. *Einamojo finansavimo (įmokų-išmokų) principas* reiškia, kad žmonių mokamos socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos ateičiai jas kapitalizuojant, o iš karto panaudojamos valstybinio socialinio pensijų draudimo išmokoms padengti. Einamųjų mokėjimų modelyje dabartiniai dirbantieji moka socialinio draudimo įmokas, kuriomis finansuojamos esamų pensininkų pensijos. Tai yra, vienu metų pensijų išlaidos dengiamos tu pačių metų įmokomis. Įmokas moka darbdaviai ir patys apdraustieji. Abiem atvejais įmokų dydį (t.y. tam tikrą procentą nuo darbo užmokesčio) nustato Vyriausybė arba socialinės apsaugos institucija, administruojanti socialinio draudimo schemą. *Universalumo principas* pasireiškia tuo, kad visiems nuolatiniais Lietuvos gyventojams sudaroma galimybė gauti valstybinio socialinio draudimo pensijas. *Kartų solidarumo principas*, kuriuo grindžiamos daugelio pasaulio šalių valstybinio socialinio draudimo pensijų sistemos, reiškia, kad dirbančios kartos įmokomis išlaikomi nedirbančios kartos pensininkai.

Valstybinės socialinio draudimo pensijų sistemos grindimas *tęstinumo bei prisiimtų įsipareigojimų vykdymo* principu suteikia tvirtas socialines garantijas socialinio draudimo įmokas mokantiems asmenims. Tai valstybės garantija įvykus draudimui įvykiui, mokėti pensijas iš tuo metu surenkamų socialinio draudimo įmokų. Socialinis draudimas finansuojamas darbdavių ir

apdraustųjų įmokomis. Jos patenka į savarankišką, atskirtą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų, t.y. Valstybinio socialinio draudimo fondą.

Dažniausiai šalyse socialinės problemos sprendžiamos per valstybinį sektorių. Iš valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto mokamos valstybinės socialinio draudimo pensijos, iš valstybės biudžeto – valstybinės pensijos bei šalpos (socialinės) pensijos. Vadinasi, valstybė turi finansuoti beveik visą pensininko vartojimą. Kaip teigiama Žaliojoje knygoje (2010, p. 2), adekvačios ir tvarios dabartinių ir būsimų ES pensininkų pajamos – Europos Sąjungos prioritetas. Tačiau tai įgyvendinti senėjančioje Europoje nėra lengva. Dauguma valstybių narių šio tikslo siekia pertvarkydamos pensijų sistemas. Kadangi visoms šalims tinkančio vieno pensijų sistemos modelio nėra, tai už pensijų sistemas atsako pačios valstybės narės.

Vadinasi, socialinės teisės yra valstybės socialinė politika, kuri priklauso ir nuo valstybės ekonominių išteklių. Atsirandantys socialiniai poreikiai sukelia plačias ir audringas diskusijas, ar jie turi būti tenkinami. Esant teigiamam atsakymui, įstatymų leidėjui iškyla nelengvas uždavinys – juos reglamentuojant nepažeisti įvairių visuomenės grupių interesų (Birmontienė T., 2012). Dar sunkesnė užduotis, įstatymų leidėjui tenka, kai dėl ekonominių ar kitų socialinės raidos problemų prireikia riboti socialinių poreikių tenkinimą. Akivaizdu, kad pensijų skyrimas, skaičiavimas, išmokėjimas yra nepaprastas reiškinys, juk vienam negali pensijos padidinti, kitiems apkarpyti. Kaip teigė E. Vilkas (2008, p. 16), pensijų sistema yra sudėtinga, nes tampriai susijusi su ne visada prognozuojama ekonomika, ilgalaikiais demografiniais pokyčiais ir kintančia socialine situacija. Toliau skyriuje paanalizuosime pensijų sistemos pradininkus

1.3. Klasikinių pensijų sistemos modelių samprata

Klasikinės pensijų sistemos modelių pradininkais galima vadinti Didžiosios Britanijos ekonomisto Viljamo Henrio Beveridžo (William Henry Beveridge, 1879-1963) ir Vokietijos valstybės vadovo Oto Bismarko (Otto von Bismarck, 1815-1898), kurie sukūrė socialinės apsaugos sistemas. Šių sistemų tikslas buvo sukurti universalią socialinės apsaugos sistemą ir panaikinti tuometinės sistemos trūkumus, t.y. mažą socialinę aprėptį, sudėtingą valdymą ir pagerinti išmokų mokėjimo sistemą. Esminiai socialinės apsaugos sistemų skirtumai: Beveridžo pašalpų (išmokų) dydis priklauso nuo poreikių ir iš esmės nėra susijęs su mokėtomis įmokomis, o tuo tarpu Bismarko išmokų dydis paprastai yra susijęs su mokėtų įmokų dydžiu.

Beveridžo socialinės apsaugos kūrėjas Didžiosios Britanijos ekonomistas, kuris 1942 m. pranešime suformulavo universalių gerovės valstybės paslaugų gaires. V. Beveridžo sistemos tikslas buvo sukurti sistemą, įtraukiant valstybės tarnautojus, savarankiškai dirbančius asmenis, taip pat pagerinti išmokų sistemą ir supaprastinti sistemos valdymą. Jo suformuotas socialinės apsaugos sistemos modelis, kurio pagrindas yra socialinės apsaugos, universalios sveikatos, būsto, visiško

užimtumo, nemokamo švietimo paslaugos. Gairėse buvo numatyta, kad reikia sujungti tuo metu buvusios socialinės draudimo sistemos institucijas į vieningą sistemą, kurioje būtų vienodas išmokų dydis visoms socialinės rizikos grupėms, suvienodintos socialinio draudimo įmokos, sukurtos valstybinės sveikatos priežiūros sistemos ir užimtumo strategijos.

Čepulytė G., Palubinskienė S. (2008, Nr. 1 (17), p. 134) pastebi, jog Beveridžo sistemoje ypatingas dėmesys skiriamas darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, teisingam atlygiui už atliekamą darbą, technologijų tobulinimui. Finansų problematika gali būti išspręsta atliekant sistemos pertvarkymus, reorganizuojant neveiksmingai dirbančias įstaigas, griežtesnė finansinių išteklių apskaita bei teikiamų paslaugų kaštų mažinimu.

Esminiai Beveridžo modelio bruožai: pagrindinis finansinis šaltinis – mokesčiai ir valstybės lėšos; privataus sektoriaus įnašų nustatymas; pavaldumas valstybinėms institucijoms ir jų kontrolė; prieinamumas visiems piliečiams. Tačiau yra autorių, kurie kritikuoja šį modelį. Vienas iš jų Šimkus A. (2010), kuris teigia, kad šis modelis nėra tobulas, kadangi finansuojamas iš valstybės biudžeto, kuris apsunkina institucijų darbą.

Beveridžas siekė užtikrinti minimalų pragyvenimo lygį ir kad nei vienas gyventojas negyventų prasčiau šios ribos. Todėl savo pranešime siūlė, kad visi darbingo amžiaus gyventojai mokėtų savaitines įmokas, o išmokos būtų skiriamos sergantiems, bedarbiams, pensininkams ir našlėms. Pasak Spicker P. (2011), Beveridžo sistema buvo grindžiama šiais pagrindiniais principais, t.y. išsamumo; grupių draudimo; vienodų įmokų ir išmokų; pakankamumo; vieningos administravimo sistemos.

Visi šie tikslai taip ir nebuvo pasiekti, kadangi sistema buvo netinkama, naudingumą jautė mažai gyventojų ir tai reiškė, kad papildomos išmokos turėjo būti įtrauktos į sistemą, kurias administravo skirtingos įstaigos pagal skirtingą tvarką.

Vokietijos valstybės vadovas Otto Von Bismarkas 1886 metais įvedė senatvės draudimo modelį. Nors iki jo įvedimo jau ši sistema veikė, tačiau ji būdavo skirta tik didvyriams, o visi kiti gyventojai taupydavo santaupas, turėdavo daug vaikų arba padėdavo vieni kitiems. Socialinės apsaugos terminų žodyne šio modelio tikslas įvardijamas kaip rūpinimasis visų gyventojų gerove, ypač palaikant labiausiai remtinus gyventojus, pasitelkiant tam tikras organizacijas. Bismarko principais paremtose socialinės apsaugos sistemose išmokos taip pat yra finansuojamos mokesčių sistemos pagrindu, tačiau mokamos senatvės pensijos susiejant su pajamomis, kurios yra susietos su darbingu laikotarpiu gautų pajamų dydžiu. Spicker P. (2011) išskiria pagrindinius Bismarko socialinės apsaugos tradicijos bruožus: socialinio draudimo įmokos skirstomos pagal skirtingas socialines grupes (savarankiškai dirbantys asmenys, dirbantys pagal darbo sutartis ir kt.); privalomas socialinis draudimas; valstybė gali subsidijuoti sistemą socialinės apsaugos sistemos finansinės krizės atveju; valstybė garantuoja socialinę integraciją taip pat turi labai didelę įtaką socialinės apsaugos sistemoje;

visiems piliečiams yra užtikrintos minimalios pajamos senatvėje; asmens mokamos socialinio draudimo įmokos ir priklausymas tam tikrai socialinei grupei, lemia socialinio draudimo išmokų dydį; socialinio draudimo įmokas turi mokėti tiek darbuotojai, tiek ir darbdaviai; skirtingos administracinės struktūros administruoja atskiras socialinio draudimo šakas.

Apibendrinant galima teigti, kad Beveridžo ir Bismarko modeliai didelę įtaką davė kiekvienai valstybei formuojant savo pensijų sistemą. Todėl yra būtina kiekvienai valstybei teisingai įvertinti turimus finansinius išteklius ir numatyti galimus neigiamus pokyčius, jog būtų galima pasirinkti tinkamą pensijų sistemos modelį. Šių pradininkų dėka, yra išskiriami šie pensijų sistemos finansavimo principai: einamųjų mokėjimų modelis ir kaupiamųjų mokėjimų modelis (Barr N., 2002, p.16). Toliau poskyriuose bus analizuojami šie mokėjimų modeliai.

1.3.1. Einamųjų mokėjimų modelis

Einamųjų mokėjimų modelyje (PAYG) dirbantieji moka socialinio draudimo įmokas, iš kurių mokamos esamų pensininkų pensijos. Tokiu būdu pensijų išlaidos dengiamos tų pačių metų įmokomis. Įmokas moka dirbantieji ir darbdaviai, tačiau darbdavių mokamos įmokos visgi turi būti padengiamos to darbuotojo sukuriama pridėtinę verte. Įstatymų nustatyta tvarka įmokų dydį, t.y. procentą nuo darbo užmokesčio dydžio, mokėtojams nustato vyriausybė arba socialinės apsaugos institucija, administruojanti esamą socialinio draudimo sistemą. Labai didelę įtaką priimamiems sprendimams turi politinė situacija. Ilgėjant gyventojų gyvenimo trukmei, mažėjant gimstamumui, dirbantiesiems didėja mokesčių našta, kadangi nebeužtenka surenkamų mokesčių pensijoms išmokėti. Blogėjant demografinėi padėčiai valstybė, kuri laikosi šios sistemos yra priversta didinti mokesčių tarifus dirbantiesiems, jei nenori mažinti pensijinių išmokų dydžio.

Muller K.(2001, p. 63) teigimu, solidarumas išlaikytas tarp skirtingų kartų yra išankstinė sąlyga tam, kad funkcionuotų toks finansavimo mechanizmas. Einamųjų mokėjimų modelio taikymas pasiteisina, jeigu santykis tarp dirbančiųjų ir pensinio amžiaus žmonių augantis. Einamųjų mokėjimų sistemoje yra taikomas apibrėžtų įmokų ir išmokų modelis. Apibrėžtos įmokos siejamos su Beveridžo modeliu, o apibrėžtos išmokos - Bismarko modeliu. Šioje sistemoje dirbantieji moka išmokas pensininkams ir jos yra išmokamos iš karto, nelaukiant kol pakankamas lėšų skaičius susikaups nuo įmokėtų įmokų. Šios sistemos nauda jaučiama asmenims, kuriems iki pensijinio amžiaus liko keleri metai, kadangi po sistemos sukūrimo jie iš karto žino kiek gaus išmokų.

Einamųjų išmokų sistema galima tik tuo atveju kai išmokamų pensijų suma yra lygi gaunamoms įmokoms. Mažėjant dirbančiųjų skaičiui, atsiranda deficitinis santykis, todėl privačių pensijų fondų kaupimas gali išspręsti arba bent jau palengvinti šią problemą.

Lazutkos R. (2011, p.30) teigimu, pasirinkus PAYG modelį, svarbu užtikrinti, kad jis atitiktų keletą pagrindinių savybių.

1. Į pensijų apskaičiavimą turi būti įtraukti visi įmanomi profesinės karjeros laikotarpiai ir visi atlyginimai, atsižvelgiant į tai, kad kai kurių laikotarpių įtraukti neįmanoma, pvz. tarnyba buvusioje sovietų armijoje.

2. Kadangi darbo karjera tęsiasi dešimtmečius ir per tą laiką kinta visuomenės ekonominis lygis, įmokos nuo ankstesnių laikotarpių atlyginimų turėtų būti perkainuojamos (pvz., pagal vidutinio atlyginimo augimo tempą).

3. Reikia nustatyti tinkamą įmokų normą nuo atlyginimo, kuri leistų užtikrinti planuojamą algos pakeičiamumo pensija lygį. Išėjimo į pensiją amžių ir įmokos normą reikia pasirinkti tokias, kad sistema būtų finansiškai tvari.

4. Pensijų indeksavimas. Paskirtų pensijų indeksavimas turėtų būti automatinis – nepriklausantis nuo politikos formuotojų vienkartinį sprendimų. Indekso dydis yra visuomeninio pasirinkimo klausimas. Jei norima, kad pensininkų perkamoji galia nemažėtų, jis turėtų padengti infliaciją. O jei norima, kad pensininkų perkamoji galia atitiktų dirbančiųjų gyvenimo lygį, tai ją reikėtų indeksuoti pagal vidutinį atlyginimą. Tačiau svarbu, kad pasirinkta indeksavimo sistema turėtų būti atspindėta pensijos dydžio apskaičiavo tvarkoje.

Pasirinkus indeksavimą pagal infliaciją, galima susidurti su mokumo problemomis, kai infliacija didelė, tačiau atlyginimai mažėja ir mokesčių sumokama mažiau, tokiu atveju sistema išsibalansuos. Pasirinkus indeksavimą pagal darbo užmokestį ir dirbančiųjų skaičių, sistema išliks subalansuota, tačiau pensininkų perkamoji galia, gali tiek didėti, tiek ir mažėti.

Kaip pagrindinį einamųjų mokėjimų sistemos trūkumą Bitinas A. (2008, p.23) išskiria demografinius pokyčius, tačiau tokios sistemos privalumas - greitas tokios pensijos sistemos įkūrimo procesas. Daugiau privalumų išskiria Gylys P. (2002, p.78), kuris teigia, kad einamųjų išmokų sistema yra paprasta, kadangi surinktos lėšos iš karto paskirstomos; susijusi su maža rizika, nes piktnaudžiavimas gali pasireikšti tik su administruojančių darbuotojų piktnaudžiavimu bei neracionaliu lėšų paskirstymu, t.y. pirtys, brangūs pastatai; pigi, kadangi sąnaudos mažesnės nei kaupiamajame modelyje; esant stabiliai ekonomikos padėčiai pensijų didėjimas; skatinamas kartų solidarumo principas.

Apibendrinant, galima teigti, jog kaip ir kiekviena sistema turi ir privalumų ir trūkumų, tačiau būtina įvertinti ne tik valstybės finansinius išteklius ir galimybes, bet ir atsižvelgti į ekonomines, demografines tendencijas. Toliau poskyryje paanalizuosime kaupimo metodą, kuris gali būti kaip alternatyva einamųjų mokėjimų modeliui.

1.3.2. Kaupimo modelis

Kiekvienos valstybės pensijų sistemos modeliai yra kiek skirtingi, tačiau visų jų atsiradimą lėmė ta pati priežastis - keičiantis ekonominei, socialinei ir demografiniai situacijai valstybinės pensijų

sistemos tapo nebe pajėgios finansuoti pensijas ir atsirado būtinybė žmonėms rūpintis savo ateitimi patiems. Taip atsirado šalia einamųjų mokėjimų modelio kaupimo modelis, kurio pagrindinis principas - darbuotojai privalo patys taupyti savo vėlesniems pensijinio laikotarpio poreikiams.

Kaip apibrėžia LR Pensijų sistemos reformos įstatymas, pensijų kaupimo veikla – tai ūkinė ir finansinė pensijų kaupimo bendrovių veikla, kuria siekiama sukaupti senatvei papildomas pensijų fondų dalyvių pajamas, surenkant nustatytas jų įmokas, jas investuojant arba reinvestuojant į diversifikuotą investicijų portfelį ir įstatymų nustatytais sąlygomis dalyviams nuolat mokant pensijų išmokas. (LR Pensijų sistemos reformos įstatymas, 2002)

Bitino A. (2008, p. 26) teigimu, pensijų kaupimo mokėjimai vykdomi iš tam tikro rezervo, kuris sukaupiamas iš socialinio draudimo įmokų ir kuris turi būti pakankamo dydžio, kad padengtų visus fondo įsipareigojimus.

Kaupimo modelyje kiekvienas dalyvis iš kaupiamosios sistemos gaus tiek, kiek jis įmokėjo įmokų, įskaitant investicinį pelną arba nuostolį. Egzistuoja glaudus ryšys tarp sumokėtų ir gaunamų išmokų. Taigi asmens vartojimo išlaidos yra apribotos jo taupymu ateičiai. Teisę į išmokas suteikia privatus kontraktas, kurį pensijų kaupimo dalyvis yra pasirašęs su atitinkama bendrove.

Dalyvio išmokų kaupimas gali būti kolektyvinio ir individualaus pobūdžio. Pensijų kaupimo sistemoje, rezervai kaupiami pereinamuoju laikotarpiu, kurie prasideda nuo kaupiamosios sistemos įkūrimo, ir jų tikslas yra išmokų mokėjimas paskutinėms kartoms, kuriems iki pensinio amžiaus liko ne daug laiko ir kurių socialinio draudimo mokamų įmokų nepakaks sukaupti iki pilnos sumos, skirtos pensijų išmokų finansavimui. Valstybė kaupiamojoje sistemoje dažniausiai atlieka tik tarpininko vaidmenį nustatant sistemos veikimo mechanizmą.

Pensijų kaupimo modelio pagrindinė idėja yra ta, jog kiekvienas sistemoje dalyvaujantis asmuo, moka įmokas ir gauna išmokas iš to pačio pensijų fondo, o ne remiasi esamų darbingo amžiaus gyventojų mokamomis įmokomis. Kiekviena karta rūpinasi ir finansuoja savo išėjimą į pensiją. Taigi kaupiamoji sistema yra grindžiama ne kartų solidarumu, o rinkos principais. Ši sistema gali garantuoti žmogaus socialinę apsaugą senatvėje, tačiau atsiranda socialinis neteisingumas. Valstybinis pensijų fondų turto ir įsipareigojimų struktūros reguliavimas turėtų būti nukreiptas į pensijų fondų valdymo efektyvumą ir sistemos stabilumą, kuris turės įtakos visos šalies finansų sistemos stabilumui. (Katkus V., Martinaitytė E., 2002).

Apibrėžtų išmokų sistemoje, pensijos dydis yra nustatomas pagal buvusį atlyginimo dydį tam tikru laikotarpiu ir išdirbtų metų skaičių ir kitų faktorių nustatytą schemą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Kaupimo rizika atitenka bendrovėms, nes jos prisiima finansinius įsipareigojimus ateityje mokėti fiksuotas išmokas. Apibrėžtų išmokų sistema suteikia garantijas darbuotojui dėl išmokų, kurios yra lygios fiksuotai daliai jo paskutinio atlyginimo, neatsižvelgiant į tai kaip pasikeis palūkanų normos rinkoje. Darbdavys su darbuotoju sudaro sutartį dėl fiksuotų pensinių išmokų pasirenkant pensijų

fondą. Pagal apibrėžtų išmokų sistemą darbdavys privalo daryti papildomas įmokas į pensijų fondus, jeigu sumažėja palūkanų normos pinigų ir kapitalo rinkose, privalėdamas įvykdyti sutartinius įsipareigojimus su darbuotoju.

Apibrėžtų įmokų sistema paremta per kaupimo laikotarpį sumokėtų vienkartinųjų įmokų verte ir jos sukuriama investicinę grąža (Blake D. 2006, p. 102). Apibrėžtų įmokų sistemoje įmokos yra fiksuoto dydžio, tačiau ši sistema negarantuoja darbuotojui fiksuotų išmokų, kadangi darbuotojas atsako už fondo pasirinkimą, taigi ir pats prisiima didelę dalį rizikos už savo pinigų investavimą. Apibrėžtų įmokų sistema naudinga tuo, kad įmokos nuosavybės teise priklauso darbuotojui, todėl gali būti lengvai perkeliamos (Blake D. 2006, p. 102).

Kaupiamosios sistemos privalumas gali būti tai, kad ši sistema ne taip jautriai reaguoja į demografinius pokyčius, taip pat sėkmingai investuojant yra tikimybė gauti didesnę pensiją. P.Gylis (2002, p. 79) teigia, kad kaupiamosios sistemoje asmuo turi pasikliauti savimi, kadangi sistema sudėtinga, administravimo sąnaudos didelės, investavimo laikotarpį išlieka rizika ir kartų solidarumas neskatinamas.

Tačiau Bitinas A. (2008, p.22) išskiria kaupiamosios sistemos trūkumus. Jo teigimu, kaupimo sistemos modelis dar nėra gerai išstudijuotas ir patikrintas; taip pat susiduria su problema siekiant apsaugoti nuo infliacijos; kaupiamosios sistemos pensijų išmokos nepadidina realios pensijų vertės esant ekonomikos augimui; kaupiamosios sistemos rinkos reiškiniai sistemos dalyviams yra sunkiau suprantami, kadangi ji yra susiję su vertybinių popierių rinka; atsiranda investavimo rizika dėl sukauptos pensijos dalies investavimo į vertybinių popierių rinką ir jos dydis priklauso nuo šios rinkos svyravimų.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kaip ir einamųjų mokėjimų modelis, kaupimo modelis turi ir trūkumų ir privalumų, tačiau, kad ir kokia būtų sistema, ji turi dalyviams garantuoti pakankamo dydžio išmokas, kurios garantuotų ne tik bazinį pajamų dydį, leidžianti patenkinti tik pagrindinius asmens poreikius, bet taip pat ir leidžianti dalyvauti ekonominiame ir kultūriniame šalies gyvenime.

1.4. Pensijų sistemą įtakojančios rizikos

Siekiant įvertinti ir nustatyti senatvės pensijų modelių tinkamumą, būtina identifikuoti pagrindines rizikos rūšis, kurios gali turėti didžiausią įtaką jos reformavimui. Šiame skyriuje nagrinėjama pagrindinės rizikos, turinčios didžiausią įtaką pensijų sistemos modeliams.

Dažnai politikai pabrėžia, jog reikia skirstyti BVP tarp darbingos ir jau nebedarbingos kartos, tačiau anot Lazutkos (2003, p.21), norint skirstyti BVP tarp darbingos ir jau nebedarbingos kartos, reikia atsižvelgti į demografinius pokyčius, asmenų kiekvienoje kartoje skaičių, jo kitimą. Taip pat reikia atsižvelgti į būsimus ekonominių rodiklių pokyčius, kurie iš anksto, deja, nėra žinomi. Siekiant

įvertinti ateities pokyčius, Gudaitis (2009) išskiria pagrindines rizikos rūšis, kurios gali paveikti senatvės pensijų sistemos modelius:

- demografinė rizika – t.y. gimstamumo, laukiamos gyvenimo trukmės pokyčiai;
- ekonominė rizika – t.y. nedarbo augimas, infliacija, darbo užmokesčio mažėjimas;
- institucinė rizika – t.y. nesėkmingas viešųjų ar privačių institucijų pensijų sistemos arba atskirų jos dalių organizavimas, kvalifikacijos stoka;
- politinė rizika - staigūs modelio parametrų ir apimties pakeitimai, kurie visuomenėje yra vertinami neigiamai.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai analizuojamos šios dvi rizikos: demografinės ir ekonominės. Ne išimtis ir Gudaitis (2009), kuris teigia, jog ilginiui tiek demografiniai, tiek ekonominiai pokyčiai labiausiai paveikia senatvės pensijų modelius, tokius kaip: einamųjų mokėjimų ir kaupimo; apibrėžtų įmokų ir apibrėžtų išmokų. Tačiau šie pokyčiai skirtingai įtakoja senatvės pensijų sistemos modelius, todėl 1 lentelėje yra išskirtos pagrindinės rizikos rūšys įtakančios senatvės pensijų sistemos modelius, t.y. einamųjų mokėjimų apibrėžtų išmokų ir kaupimo apibrėžtų įmokų modeliams.

1 lentelė. Rizikos rūšys, galinčios įtakoti senatvės pensijų sistemos modelius

Rizika	Einamųjų mokėjimų, apibrėžtų išmokų modelis	Kaupimo, apibrėžtų įmokų modelis
Demografinės rizikos		
Gimstamumo sumažėjimas	Laipsniškas neigiamas poveikis būsimums pajamoms	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Galimi netiesioginiai neigiami efektai būsimumai pensijai.
Laukiamos gyvenimo trukmės padidėjimas	Išlaidų pensijoms išmokėti padidėjimas	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Galimos mažesnės išmokos (brangesnis anuitetas).
Dirbančiųjų asmenų emigracija	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas.	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Emigracijos metu nekaupiamos lėšos savo šalyje ir sukaupiama tikėtina mažesnė lėšų suma nei tikimasi.
Ekonominės rizikos		
Nedarbo augimas	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas.	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Laikinais darbo netekę asmenys sukauptas mažesnę lėšų sumą nei tikisi.
Darbo užmokesčio sumažėjimas	Pajamų į socialinio draudimo biudžetą sumažėjimas.	Mažesnės įmokos perduamos į asmenines sąskaitas. Tikėtina mažesnė sukauptų lėšų suma.
Aukšta infliacija	Aukštesnės pajamos, bet reali pensijų vertė gali smukti.	Sukaupto turto vertė ir realios pensijų išmokos mažėja.
Neigiama investicinė grąža	Minimalus efektas. Gali pasireikšti tik tuo atveju, jeigu esamos lėšos (ar jų dalis) yra investuojamos.	Tiesioginio poveikio finansavimui nėra. Mažesnė sukauptų lėšų suma ir mažesnės pensijų išmokos.
Politinės rizikos		
Esminių pensijų sistemos parametrų pakeitimai	Sistema pritaikoma prie pakeitimų. Grėsmė dėl nepagrįstų populistinių sprendimų.	Pakankamai sudėtingas sistemos pakeitimas. Galimas nepasitikėjimas egzistuojančia sistema.
Fiskalinės priemonės	Aukštas pažeidžiamumas.	Tiesioginio poveikio nėra, kol nėra sumažinamas įmokų dydis arba nevykdomas išmokų apmokestinimas.

Šaltinis: Gudaitis T., (2009). Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė. p. 63.

Taigi, kaip matyti iš *1 lentelės*, labiausiai senatvės pensijų sistema yra priklausomi nuo demografinių, ekonominių ir politinių rizikų. Tačiau jų įtaka skirtingiems senatvės pensijų sistemos finansavimo ir išmokų mokėjimo būdams yra nevienoda. Pensijų sistema, paremta kaupimu, gali padėti įveikti galimas rizikas efektyviau, nei senatvės pensijų sistema, paremta tik vienu finansavimo ar išmokų mokėjimo būdu. Tačiau, nei vienas pensijų sistemos modelis senatvės pensijos dydžio negarantuoja. Taigi, nei valstybė, nei privatūs antros pakopos pensijų fondai, nesėkmingų investicijų atvejais visos pasekmės tenka pensijų sistemos reformos dalyviams, kaupiantiems lėšas privačiuose pensijų fonduose. Be to, valstybinei socialinio draudimo sistemai ilgam lieka visi dabartiniai finansiniai įsipareigojimai, o įplaukos iš įmokų sumažėja dėl dalies jų pervedimo į antros pakopos pensijų fondus.

Gudaitis T. (2009, p. 62) pabrėžia, kad dažniausiai ekonominiai ir demografiniai faktoriai iš anksto nenulemia tam tikros politikos pasirinkimo. Tačiau, bet kokių atveju, politikams nusprendus didinti amžiaus išėjimą į pensiją, turi būti atsižvelgta į galimybę kurti naujų darbo vietų. Jei darbo vietų nėra tai gali sukelti dar didesnę nedarbą, taip paskatinant jaunų ir darbingo amžiaus gyventojų emigraciją. Pensinį amžių galima didinti tik esant ekonomikos augimui, o taip pat darbo jėgos trūkumui. Kitu atveju gali pasireikšti nepageidaujami rezultatai.

Siekiant užtikrinti pensininkams orią senatvę, nepakanka iš anksto vien absoliučiu dydžiu numatyti pensijos. Kadangi suplanuota pensija gali prarasti perkamąją galią dėl brangstančių vartojimo prekių kainų augimo, kas paskatintų ją padidinti panaudojant valstybės perskirstomąją jėgą, paimant papildomą BVP dalį iš dirbančiosios kartos. Panašiai tektų elgtis ir sparčiau negu prognozuota augant algoms, kadangi pensininkų gyvenimo lygis atsiliktų nuo dirbančiųjų gyvenimo lygio. Su panašiais sunkumais rinkoje susiduriama ir tuo atveju, kai sparčiai kinta senų žmonių medicininės priežiūros ir socialinės globos tendencijos. Taigi, norint įveikti galimas demografines, ekonomines, politines ir socialines rizikas, tikslingiau rinktis pensijų sistemą, paremtą kaupimu, negu tik vienu finansavimo ar išmokų mokėjimo būdu.

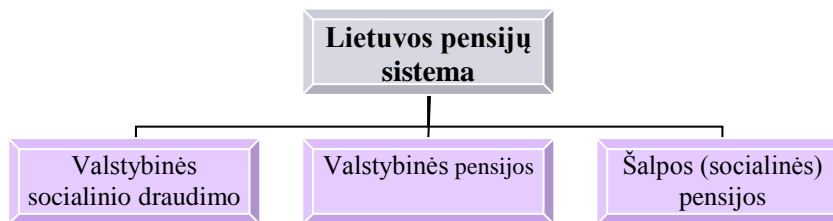
2. PENSIJŲ SISTEMOS LIETUVOJE IR ES ŠALYSE ANALIZĖ

Barr N. ir Diamond P. (2009) teigimu, nėra universalios pensijų sistemos modelio tinkančio visoms valstybėms. Todėl kiekviena valstybė turi įsivertinti konkrečiai savo šalies situaciją ir parinkti jai labiausiai tinkantį modelį, kuris garantuotų ir užtikrintų visuomenei orią senatvę sulaukus pensinio amžiaus. Toliau skyriuose paanalizuosime Lietuvos ir Europos šalių pensijų sistemos modelius.

2.1. Lietuvos pensijų sistemos analizė

Lietuvos pensijų sistemos tikslas yra sukurti kiekvienam šios sistemos dalyviui stabilų, numatomą ir adekvatų pajamų šaltinį. LR Konstitucinis teismas (2002) yra nustatęs, kad „įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų lėšų, būtinų pensijoms ir socialinei paramai, kaupimą ir šių pensijų mokėjimą bei socialinės paramos teikimą“. Lietuvoje pensinio aprūpinimo sistema aprėpia tris pensijų grupes (*1 pav.*).

Valstybinis socialinis draudimas sudaro didžiausią ir svarbiausią socialinės apsaugos sistemos dalį. Jis apima beveik visus Lietuvos gyventojus: samdomieji darbuotojai ir savarankiškai dirbantys asmenys moka socialinio draudimo įmokas, o atsitikus draudimui įvykiui gauna valstybinio socialinio draudimo išmokas (pensijas, pašalpas, kompensacijas).

1 pav. Lietuvos pensijų sistema

Šaltinis: V. Šimkienė, R. Gavėnavičienė, A. Šerikova. (2009). Lietuvos pensijų sistema. Profesinės studijos: istorija ir praktika. p. 163.

Socialinio draudimo sistemos pagrindinis tikslas yra garantuoti pajamas apdraustiesiems, netekus darbingumo dėl ligos, motinystės, senatvės, invalidumo (netekto darbingumo) ar kitais LR Valstybinio socialinio draudimo įstatyme nustatytais atvejais. Valstybinio socialinio draudimo sistema veikia einamojo finansavimo principu: socialinio draudimo įmokos nėra kaupiamos jas investuojant, o jas surinkus, iš karto naudojamos socialinio draudimo išmokoms mokėti. Anot Guogio A., Bitino A. (2011, p.17), norint padidinti įmokų surinkimą į Valstybinio socialinio draudimo sistemos biudžetą, ši sistema visų pirma turi būti skaidri, lanksti ir aiški.

Valstybinę socialinio draudimo pensiją Lietuvoje sudaro pagrindinė ir papildoma dalys bei priedas už stažo metus. Pagrindinė valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis garantuoja minimalų pensinį aprūpinimą asmenims, turintiems LR teisės aktais nustatytą būtinąjį valstybinio socialinio

pensijų draudimo stažą ir atitinkantiems kitas įstatymų nustatytas sąlygas. Papildoma valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis suteikia papildomą pensinį aprūpinimą asmenims, draustiems valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, atsižvelgiant į šių asmenų draudimo stažą ir draudžiamąsias pajamas, turėtas per draudimo (draudimosi) laikotarpį. Priedas už stažo metus taip pat suteikia papildomą pensinį aprūpinimą asmenims, įgijusiems didesnę kaip 30 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą.

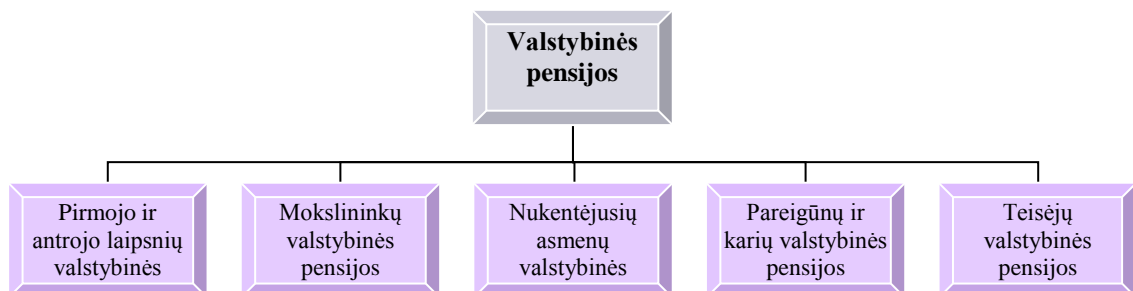
Pagal mokėjimo laiką socialinio draudimo išmokos gali būti suskirstytos į trumpalaikes ir ilgalaikes. Trumpalaikės išmokos yra mokamos ribotą laiką, paprastai mažiau negu dvejus metus. Prie jų priskiriamos pašalpos yra ligos, reabilitacijos pašalpos (nuo 2005 m. liepos 1 d.), motinystės, tėvystės (nuo 2006 m. liepos 1 d.), motinystės (tėvystės), nelaimingų atsitikimų darbe išmokos (nuo 2000 m. sausio 1 d.). Ilgalaikės išmokos yra senatvės, netekto darbingumo, našlių ir našlaičių pensijos ir kt. Valstybinių socialinio draudimo pensijų rūšys yra šios (LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994; 2005):

1. Senatvės;
2. Netekto darbingumo;
3. Našlių ir našlaičių;
4. Maitintojo netekimo pensijos, paskirtos už mirusius iki 1995 m. sausio 1 d. asmenis buvusius iki 1995 m. sausio 1 d. tvarka;
5. Išarnauto laiko pensijos, paskirtos iki 1995 m. sausio 1 d.;
6. Invalidumo pensijos, paskirtos iki 2005 m. liepos 1 d.

Maitintojo netekimo, išarnauto laiko ir invalidumo pensijos bus mokamos kol pasibaigs jų mokėjimo terminas arba kol vietoj jų bus paskirtos valstybinės socialinio draudimo senatvės ar netekto darbingumo pensijos.

Valstybinės pensijos yra sudėtinė Lietuvos Respublikos piliečių pensinio aprūpinimo dalis. Už nuopelnus įtvirtinant valstybingumą, nepriklausomybę, demokratiją, mokslo, meno, literatūros, sporto plėtojimą, įtvirtinant teisės principus ir apsaugant juos.

Valstybinių pensijų rūšys nurodytos 2 paveiksle.

2 pav. Valstybinės pensijos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis LR Valstybinių pensijų įstatymu

Teisę gauti Lietuvos Respublikos *pirmojo arba antrojo laipsnio valstybinę pensiją* turi šie Lietuvos Respublikos piliečiai (LR Valstybinių pensijų įstatymas, 1994; 2013):

1) labiausiai pasižymėję neginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviai – laisvės kovų dalyviai;

2) aukščiausieji valstybės pareigūnai.

Teisę gauti *pirmojo laipsnio valstybinę pensiją* turi šie Lietuvos Respublikos piliečiai:

1) ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyviai – kariai savanoriai;

2) olimpinių žaidynių čempionai (aukso medalio laimėtojai);

3) asmenys, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka paskirta Lietuvos nacionalinė kultūros ir meno premija.

Teisę gauti *antrojo laipsnio valstybinę pensiją* turi šie Lietuvos Respublikos piliečiai:

1) motinos, pagimdžiusios (įvaikinusios) 5 ir daugiau vaikų, išauginusios juos iki 8 metų ir gerai išauklėjusios;

2) olimpinių žaidynių prizininkai (sidabro, bronzos medalių laimėtojai), parolimpinių žaidynių čempionai, olimpinių sporto šakų pasaulio čempionai, olimpinių kurčiųjų žaidynių čempionai;

3) asmenys, kuriems teisės aktų nustatyta tvarka suteiktas garbės donoro vardas.

Pirmojo arba antrojo laipsnio valstybinė pensija skiriama asmenims, jeigu jie yra sukakę Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatyme nustatytą senatvės pensijos amžių (toliau – senatvės pensijos amžius) arba yra pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais, netekusiais 60 procentų ir daugiau darbingumo (iki 2005 m. liepos 1 d. I ar II grupės invalidais). Asmenys, dirbę ypatingomis darbo sąlygomis, už kurias skiriama kompensacija pagal Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą, turi teisę gauti pirmojo arba antrojo laipsnio valstybinę pensiją likus iki senatvės pensijos amžiaus tiek mėnesių, už kiek mėnesių mokama kompensacija.

Pirmojo laipsnio valstybinė pensija yra keturių valstybinių pensijų bazių dydžio (šiuo metu ji siekia 800 Lt). Antrojo laipsnio valstybinė pensija yra dviejų valstybinių pensijų bazių dydžio (400 Lt). Pirmojo ir antrojo laipsnių pensijų gavėjams, turintiems draudžiamųjų pajamų, paskirtos pensijos nemokamos. Ši nuostata netaikoma kariams savanoriams, daugiavaikėms motinoms ir garbės donorams.

Mokslininkų valstybinės pensijos skiriamos mokslinį vardą ar laipsnį ir ne mažesnę kaip 10 metų daktaro ar habilituoto daktaro darbo stažą turintiems asmenims, sulaukusiems senatvės pensijos amžiaus arba netekusiems 60–100 procentų darbingumo (iki 2005 m. liepos 1 d. pripažintiems I ar II grupių invalidais). Šiems asmenims mokslininkų valstybinės pensijos neskiriamos, o paskirtosios nemokamos tol, kol jie turi pajamų, nuo kurių skaičiuojamos ir mokamos valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokos, arba jei jie gauna valstybinio socialinio draudimo ligos (įskaitant ir darbdavio mokamas ligos dienas), motinystės, motinystės (tėvystės) ar bedarbio pašalpas. Mokslininkų

valstybinių pensijų dydžio matas yra valstybinių pensijų bazė. Už kiekvienus visus daktaro stažo metus kiekvieną mėnesį mokama 10 procentų to mėnesio valstybinių pensijų bazės. Už kiekvienus visus habilituoto daktaro stažo metus kiekvieną mėnesį papildomai mokama 5 procentai to mėnesio valstybinių pensijų bazės.

Nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijas turi teisę gauti LR piliečiai, kurių duomenys apie gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, o neturinčių gyvenamosios vietos – apie savivaldybę, kurioje jie gyvena, yra įrašyti į Lietuvos Respublikos gyventojų registrą ir kurie negauna iš kitos valstybės panašaus pobūdžio pensijos (išskyrus socialinio draudimo pensiją) ar kitokios nuolatinės kompensacinės išmokos. Nukentėjusiųjų asmenų valstybinių pensijų dydžio matas yra VPB, kuri nuo 2008 m. sausio 1 d. lygi 200 Lt. Nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos mokamos iš Valstybės biudžeto lėšų, nepaisant nukentėjusiųjų asmenų kitų pajamų.

Pareigūnų ir karių valstybinės pensijos skiriamos ir mokamos išėjusiems iš tarnybos pareigūnams ir kariams. Pareigūnų ir karių valstybinė pensija už tarnybą skiriama pagal pareigūno ar kario nurodytą paeiliui išstarnautų 5 tarnybos metų palankiausių nuosekliai einančių dvylikos mėnesių jam nustatyto darbo užmokesčio vidurkį. Pareigūnams ir kariams, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais dėl priežasčių, susijusių su tarnyba, ir išstarnavusiems vidaus reikalų, valstybės saugumo, krašto apsaugos, prokuratūros sistemose, Specialiųjų tyrimų tarnyboje, Kalėjimų departamente ar jam pavaldžiose įstaigose ir valstybės įmonėse, muitinės sistemoje (dirbusiems muitinės mobiliosiose grupėse ar muitinės postuose arba atlikusiems kriminalinę žvalgybą ir (arba) ikiteisminį tyrimą) mažiau negu dvylika mėnesių, pareigūnų ir karių valstybinės netekto darbingumo pensijos skiriamos pagal pareigūno ar kario išstarnautų mėnesių jam nustatyto darbo užmokesčio vidurkį. Tarnaujantiems pareigūnams ir kariams valstybinės pensijos nemokamos, išskyrus našlių pensijas.

Teisėjų valstybinės pensijos pradėtos skirti nuo 2003 m. sausio 1 d. Teisėjų valstybinės pensijos skiriamos asmenims, dirbusiems Konstitucinio Teismo, bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjais bei nuo Lietuvos paskirtais ar išrinktais bet kokio tarptautinio teismo teisėjais. Teisėjų valstybinė pensija apskaičiuojama iš paskutinių 5, prieš nustojant eiti teisėjo pareigas, metų teisėjo gauto darbo užmokesčio vidurkio ir skiriama (LR teisėjų valstybinių pensijų įstatymas, 2002):

- įgijusiems ne mažesnę kaip 20 metų teisėjo darbo stažą - 45 % šio dydžio;
- įgijusiems 15 ir daugiau metų teisėjo darbo stažą - 35 % šio dydžio;
- įgijusiems 10 ir daugiau metų teisėjo darbo stažą - 20 % šio dydžio;
- įgijusiems 5 ir daugiau metų teisėjo darbo stažą - 10 % šio dydžio.

Teisėjų valstybinės pensijos mokamos iš Valstybės biudžeto. Šias pensijas skiria ir moka Nacionalinė teismų administracija.

Lietuvos Respublikos pirmojo ir antrojo laipsnių valstybinės pensijos, taip pat nukentėjusiųjų asmenų valstybinės pensijos skiriamos pagal LR valstybinių pensijų įstatymą. Pareigūnų ir karių, mokslininkų bei teisėjų valstybinės pensijos skiriamos pagal specialius įstatymus. Visos valstybinės pensijos mokamos iš valstybės biudžeto.

Pagal LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymą (1994; 2005), yra skiriamos ir mokamos **šalpos pensijos ir šalpos našlaičių pensijos** (1 priedas). Šios rūšies mėnesinės pinigines išmokos skiriamos ir mokamos neįgaliems vaikams, nedarbingiems ar iš dalies darbingiems asmenims, valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatytą senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims, vaikams našlaičiams. Šios pensijos mokamos iš valstybės biudžeto. Jas skiria ir moka miestų (rajonų) savivaldybių globos ir rūpybos institucijos.

Pagal LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymą (1994; 2012) yra skiriamos ir mokamos **senatvės pensijos**. Tačiau dėl ilgėjančio senų žmonių amžiaus ir mažėjančio gimstamumo didėja valstybės išlaidos senatvės pensijoms. Vienas iš būdų valstybės išlaidų mažinimui yra padidinti asmeninių santaupų vaidmenį senatvės pajamose, t.y. kaupiamųjų pensijų fondų įkūrimas Lietuvoje. Atsiradus šioms pensijoms, Lietuvos socialinės apsaugos srityje buvo atsisakyta absoliutinti socialinio solidarumo principą ir atsigręžta į liberalųjį socialinės apsaugos modelį, paremtą kaupiamuoju principu (Birmontienė T., 2012).

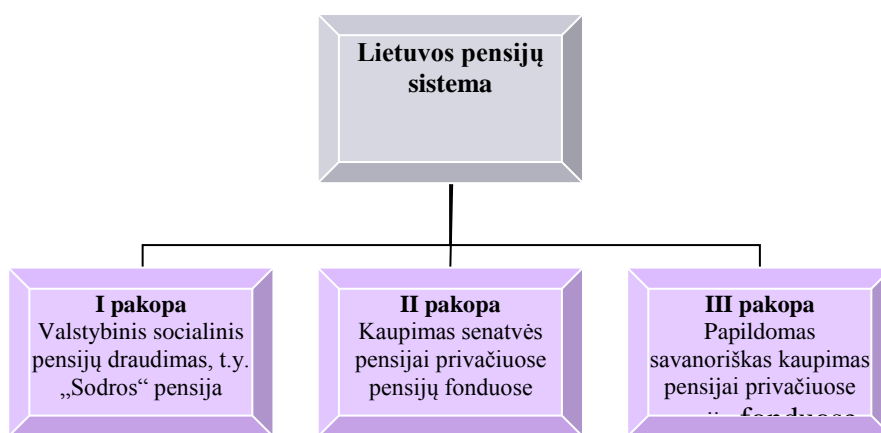
Lietuvoje nuo 2004 metų sausio 1 d. prasidėjo pensijų sistemos reforma. Pagrindinis oficialiai deklaruotas pensijų sistemos reformos tikslas, kaip rašė Bitinas A. (2011, p. 249), yra įvesti pensijų kaupimo pakopą, leidžiančią LR gyventojams patiems prisiimti pajamų senatvėje pasirūpinimo riziką – t.y. pasikliauti privačių pensijų kaupimo bendrovių mokėsiųjų draudimo kompanijų efektyvumu. Vadinasi, kiekvienas, mokantis įmokas visai socialinio draudimo pensijai ir dar nesulaukę senatvės pensijos amžiaus, gali pasirinkti dalį jų pervesti į pensijų fondus. Perveddami dalį socialinio draudimo įmokos į pensijų fondus, atitinkamai mažindami teises į socialinio draudimo pensijai, kiekvienas savo rizika kaupia savo senatvei – pensiją draudimo kompanijos mokės iš asmeninėje sąskaitoje sukaupto turto.

Pensijų kaupimo sistemoje gali dalyvauti kiekvienas žmogus nuo kurio atlyginimo kas mėnesį priskaičiuojama 33,98 % įmoka socialiniam draudimui: 3 % sumoka pats darbuotojas, dar 30,98 % moka jo darbdavys, bei 6 proc. įmoka sveikatos draudimui. Mokant įmokas darbuotojas apdraudžiamas senatvei, ligos, motinystės, nedarbo ar nelaimingų atsitikimų darbe atvejui ir valstybiniu sveikatos draudimu: atėjus pensiniam amžiui ar ištikus negaliai, jis gaus pensiją, netekus darbo, gimus kūdikiui, susirgus ar susižeidus darbe – pašalpą bei sveikatos priežiūros ar įdarbinimo paslaugas.

Nuo 2004 iki 2008 metų Lietuvoje buvo palankios sąlygos naujai pensijų kaupimo sistemai vystytis. Sparčiai auganti ekonomika, didėjantis mokesčių dirbančiųjų skaičius sąlygojo

didėjančias valstybės biudžeto pajamas. Tačiau, kaip teigia Gudaitis T. (2012, p. 406), pasaulinė finansų krizė išryškino privačių pensijų fondų sistemos trūkumus, t.y. krito finansinio turto vertė rinkose, taip primindama apie sukaupto turto vertės kitimo rizikos buvimą. 2012 m. patvirtinus naujus kaupiamosios įmokos, pervedamos į pensijų fondus, tarifus bei nuo 2014 m. pradėdant į pensijų fondus pervedti ne tik socialinio draudimo įmokų dalį, bet ir pensijų kaupimo įmokas, mokamas kaupimo dalyvio lėšomis, tuo atkreipiant dėmesį į asmeninę kiekvieno atsakomybę už rūpinimąsi savo senatve, bei papildomas įmokas iš valstybės biudžeto.

Taigi, dirbantiems asmenims yra suteikiama galimybė patiems apsispręsti, kuriame Lietuvos pensijų sistemos modelyje (3 pav.) kaupiti lėšas senatvėje. Pasak Gudaičio T. (2009, p.57), einamųjų mokėjimų modeliu atveju dirbantieji moka socialinio draudimo įmokas, kuriomis finansuojamos dabartinių pensininkų pensijos, o kaupiamojoje sistemoje - kiekvienas dalyvis iš kaupiamosios schemos gaus tiek, kiek pats įmokėjo įmokų (plius/minus investicinis pelnas). I pakopos įmokas tiesiogiai valdo vyriausybės institucijos, o II ir III pakopos – privatūs pensijų fondai ar kitos įstaigos.

3 pav. Lietuvos pensijų sistema

Šaltinis: V. Šimkienė, R. Gavėnavičienė, A. Šerikova. (2009). Lietuvos pensijų sistema. *Profesinės studijos: istorija ir praktika*. p. 165.

Daugiapakopė pensijų sistema, kurią sudaro trys pakopos, kaip pažymi Gudaitis T. (2009, p. 64), šiuo metu yra efektyviausias būdas senatvės pensijų sistemų subalansavimui. I pakopa – tai socialinio draudimo pensija mokama iš Valstybės Socialinio Draudimo Fondo biudžeto, kuris surenkamas iš socialinių mokesčių mokėtojų pinigų. Dalyvavimas šioje pakopoje užtikrina apie 25 – 40 proc. buvusių pajamų. II pakopa – papildoma pensija, kai dalis mokėtojo mokamų mokesčių VSDF gali būti skiriama pensijų fondams. Dalyvavimas šioje pakopoje sudaro sąlygas padidinti pensiją apie 20 proc. III pakopa – papildomas savanoriškas kaupimas, kuriam asmuo skiria dalį savo pajamų. Trečioji pakopa sudaro sąlygas pensiją padidinti iki 70 proc. buvusių pajamų lygio.

Plačiau apie visas tris pensijų pakopas ir jų naujausius pakeitimus rašoma kituose skyreliuose.

2.1.1. Pirmosios pensijų pakopos analizė

I pensijų pakopa yra socialinio draudimo pensija. Privalomasis valstybinis socialinis draudimas apima visus Lietuvos darbuotojus, kurie moka ar už kuriuos yra mokamos valstybinio socialinio draudimo įmokos.

Valstybinę socialinio draudimo pensiją sudaro pagrindinė ir papildoma dalys. Taip pat yra mokamas priedas už stažo metus. Pagrindinė valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis garantuoja minimalų pensinį aprūpinimą asmenims, turintiems būtinają draudimo stažą. Šios pensijos dalies dydžio matas yra valstybinė socialinio draudimo bazinė pensija. Pagrindinė senatvės pensijos dalis lygi 110 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos, kai asmuo turi būtinają senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. Jei asmuo neturi būtinojo senatvės pensijai valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo, bet turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą senatvės pensijai, pagrindinė valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos dalis apskaičiuojama proporcingai turimam stažui, dauginant 110 procentų valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos dydį iš asmens turimo stažo ir dalijant iš būtinojo. Papildoma valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis suteikia papildomą pensinį aprūpinimą asmenims, draustiems valstybinio socialinio pensijų draudimu, atsižvelgiant į asmenų draudimo stažą ir draudžiamąsias pajamas, turėtas per draudimo (draudimosi) laikotarpį. Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos priedo už stažo metus dydis apskaičiuojamas dauginant 3 procentus valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos iš kiekvienų iki išėjimo į pensiją mėnesio įgytų pilnų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus.

Asmuo įgyja teisę gauti valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją, kai jis atitinka visas šias sąlygas (LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994; 2007):

1. Sukanka šio įstatymo nustatyta senatvės pensijos amžius. Senatvės pensijos amžius iki 2012 m. sausio 1 dienos buvo moterims – 60 m., vyrams – 62 m. ir 6 mėnesiai, o nuo 2012 m. sausio 1 d. senatvės pensijos amžius ilginamas iki 65 m.

2. Turi minimalų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, nustatytą senatvės pensijai. Būtinasis valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai yra 30 metų, o minimalus stažas yra 15 metų.

Akivaizdu, kad norint gauti pensiją, reikia turėti socialinio draudimo stažą. Pagal LR valstybinio socialinio draudimo įstatymą (1991; 2004), socialinio draudimo stažas nustatomas pagal priskaičiuotų socialinio draudimo įmokų į Fondą laikotarpį ir ligos, profesinės rehabilitacijos, motinystės, tėvystės, motinystės (tėvystės), ligos dėl nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo pašalpų ir nedarbo socialinio draudimo išmokų iš Fondo gavimo laikotarpius.

Savarankiškai dirbančių asmenų ar asmenų, kurie gauna pajamas iš sporto ar atlikėjo veiklos arba pagal autorines sutartis, socialinio draudimo stažas nustatomas pagal sumokėtas socialinio draudimo įmokas. Jei šios įmokos sumokėtos nuo minimaliosios mėnesinės algos dydžio sumos, įgyjamas vieno mėnesio socialinio draudimo stažas. Tais atvejais, kai įmokos sumokėtos nuo mažesnės arba didesnės nei minimalioji mėnesinė alga sumos, socialinio draudimo stažas laikomas proporcingai mažesniu arba didesniu. Nuo 2012 m. sausio 1 d. ir kiekvienų vėlesnių metų sausio 1 d. senatvės pensijos amžius kasmet bus didinamas. Moterims jis didės keturiais mėnesiais per metus, vyrams – dviem mėnesiais per metus, kol 2026 m. pasieks senatvės pensijos amžių – 65 metus.

Analizuojant pirmąją pensijų pakopą, pastebėta, kad ji yra ypatinga, nes remiasi kartų solidarumo principu – įmokos, surenkamos iš dabartinių darbuotojų yra išmokamos dabartinių pagyvenusių žmonių pensijoms. Tačiau egzistuoja problema, kai solidarumo principas gali būti neįgyvendintas dėl vykstančių demografinių pokyčių, t.y. mažėjančio darbingo amžiaus žmonių skaičiaus.

2.1.2. Antrosios pensijų pakopos analizė

II pensijų pakopa buvo įsteigta, siekiant sumažinti pensijų finansavimo problemas dėl spartaus visuomenės senėjimo. Pensijų fondų finansavimo šaltinis yra privalomos dirbančiųjų įmokos. Kiekvieno dalyvio sukauptos lėšos pensijų fonde naudojamos įsigyti senatvės pensijai (anuitetui) gyvybės draudimo įmonėje. Taip suteikiama papildoma senatvės pensija, išnaudojant lėšų investavimo privalumus. Pasak Bitino A. ir Maccioni A. F. (2014, p.17), šios pensijos dydis priklausys nuo asmenų mokėtų įmokų dydžio, kaupimo laikotarpio, pensijų fondo dalyvių lėšų investavimo pelningumo bei pensijų fondų administravimo kaštų. Taip pat pensijų fondai, kiekvienais metais privalo pensijų kaupimo dalyvius informuoti apie sukauptą sumą.

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kuruojamame tinklapyje „Pensijų kaupimo sistema“ nurodyta, kad 2014 m. vasario 1 d. Lietuvoje veikė 28 II pakopos pensijų fondų. Juos valdė 8 pensijų kaupimo bendrovės: 6 valdymo įmonės, kurių veiklą prižiūrėjo Vertybinių popierių komisija, o nuo 2014 m. sausio 1 d. Lietuvos bankas, ir 2 gyvybės draudimo bendrovės, kurių veiklą prižiūrėjo Draudimo priežiūros komisija.

Darbuotojas pats pasirenka pensijų fondą ir prisiima riziką už savo sprendimą. Šios pakopos dalyviams yra galimybė įsivertinti ir paskirstyti savo riziką, pasirenkant vieną iš investavimo būdų (Gudaitis T., Medaiskis T., 2013, p. 9):

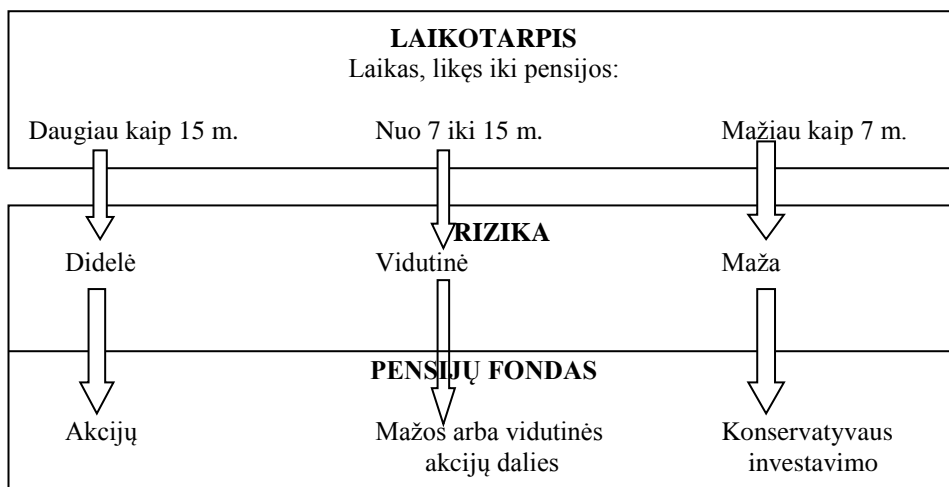
- Konservatyvaus investavimo pensijų fondų, kurių investavimo strategija mažai rizikinga, dažniausiai investuojama į obligacijas ar vyriausybių vertybinius popierius.

- Mažos akcijų dalies pensijų fondai, kuriuose akcijų dalis yra iki 30 proc. Šie fondai teoriškai yra šiek tiek rizikingesni, nei konservatyvaus investavimo pensijų fondai, o jos dalyviai gali tikėtis šiek tiek didesnio lėšų augimo.
- Vidutinės akcijų dalies pensijų fondai, kuriuose akcijos užima nuo 30 iki 70 proc. fondo aktyvų. Šios krypties fondai yra populiariausi, į juos pervesta daugiausiai lėšų. Fondai yra ganėtinai daug diversifikuoti, dalyviai gali tikėtis nemažos investicinės grąžos.
- Akcijų pensijų fondai. Akcijos užima nuo 70 iki 100 proc. fondu aktyvų vertės. Šios krypties fondai yra labai rizikingi, tad jie dažniausiai rekomenduojami jauniems žmonėms.

SEB banko analitikai pabrėžia, kad asmeniui, renkantis pensijų fondą, svarbu įvertinti savo amžių (iki pensijos likusio laiko), investicijų riziką ir galimą investicijų grąžą (4 pav.).

Investicijų rizika ir grąža labiausiai priklauso nuo akcijų ir obligacijų proporcijų (AB SEB bankas):

- kuo didesnė akcijų dalis, tuo didesnė rizika (tačiau, investavus į akcijas, per ilgą laikotarpį galima uždirbti daugiau);
- kuo didesnė obligacijų dalis, tuo mažesnė rizika (tačiau investicijų grąža greičiausiai bus mažesnė).

4 pav. II pakopos pensijų fondo pasirinkimo kriterijai

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis pensijų fondų valdytojų duomenimis.

Vadinasi, kuo didesnę lėšų dalį pensijų fondas investuoja į akcijas, tuo jis rizikingesnis. Tačiau didesnė rizika – tai ir galimas didesnis pelnas. Jei iki pensinio amžiaus asmeniui liko daugiau nei 15 metų, verta rizikuoti, t. y. rinktis daugiau į akcijas investuojantį pensijų fondą. Artėjant pensijai, verta mažinti rizikos lygį – rinktis fondą, kuris į akcijas investuoja mažiau.

Tačiau, kaip teigia Volskis E. (2012, p. 18), dažnai pensijų fonduose dalyvaujantys asmenys dėl nežinojimo yra pasirinkę netinkamą investavimo būdą, pavyzdžiui: jauni ir aktyvus darbuotojai

pasirinkę konservatyvaus investavimo pensijų fondą, o asmenys, kuriems iki pensinio amžiaus liko keli metai vis dar yra pasirinkę akcijų pensijų fondą. Neteisingai pasirinktas investavimo būdas, padidina investicinės grąžos neigiamą poveikį. Todėl, kiekvienam asmeniui, prieš pasirenkant pensijų investavimo fondą, būtina įvertinti savo amžių, kad investavimo grąža atitiktų jo lūkesčius. Tai patvirtina ir Skučienė D. (2011, p. 231), atlikus tyrimą, kuris atskleidė, jog kaupiamųjų pensijų dalyvių investavimo pobūdis bei maža migracija tarp pensijos fondų yra dėl dalyvių nepakankamo finansinio raštingumo.

2013 metai pensijų sistemoje buvo apsisprendimo metai, kuomet asmenys turėjo apsispręsti nori kaupti pensijų fonduose ar „Sodroje“, kadangi asmenys tapę pensijų kaupimo dalyviais iki 2013 m. sausio 1 d., nuo 2013 m. balandžio 1 d. iki 2013 m. gruodžio 2 d. turėjo teisę vienašališkai sustabdyti pensijų įmokų pervedimą į pensijų fondą apie tai raštu pranešę pensijų kaupimo bendrovei. Jeigu pensijų įmokų pervedimas buvo sustabdytas, tai įmokų pervedimą dalyvis galės atnaujinti ne anksčiau kaip nuo 2014 metų, sausio 1 dienos apie tai raštu pranešęs pensijų kaupimo bendrovei. Įmokų sustabdymas būtų atnaujintas tokiomis pačiomis sąlygomis, kokios buvo iki jų sustabdymo momento, o tai reiškia, jog kaupimas susidėtų tik iš Sodros įmokos nuo darbo užmokesčio. Dalyviui apsisprendusiam dalyvauti pensijų kaupime, grįžti atgal į „Sodrą“ galima tik per pirmąsias 30 kalendorinių dienų nuo pensijų kaupimo sutarties sudarymo.

Lietuvos Banko specialistų parengta išsami pensijų reformos analizė (Škarnulis A., 2013, p. 60), nurodo, jog gyventojai, sprendami dėl dalyvavimo II pakopos pensijų kaupime, turi susitaikyti, jog bus susiduriama su investavimo rizika. Pensijų fondų sukauptą sumą yra priklausoma nuo situacijos finansų rinkose – susiklosčius neigiamoms aplinkybėms, turto vertė gali reikšmingai sumažėti, ir atvirkščiai. Taip pat būtina įvertinti, jog dalyvaujant papildomame kaupime bus mokama mažesnė Sodros senatvės pensija, o prisidėsiantiems prie kaupimo savo lėšomis, darbinio laikotarpiu mažės jų disponuojamos pajamos

Taigi įvertinę visus kriterijus, gyventojai turėjo galimybę pasirinkti iš trijų variantų kaip toliau jie kaups lėšas oriai senatvei (5 pav.):

I variantas (maksimalus kaupimas): tęsti kaupimą prisidedant savo lėšomis ir gaunant papildomą įmoką iš valstybės biudžeto (pateikus pensijų kaupimo bendrovei sutikimą dėl papildomos įmokos mokėjimo; vėliau šio susitikimo atsisakyti negalima);

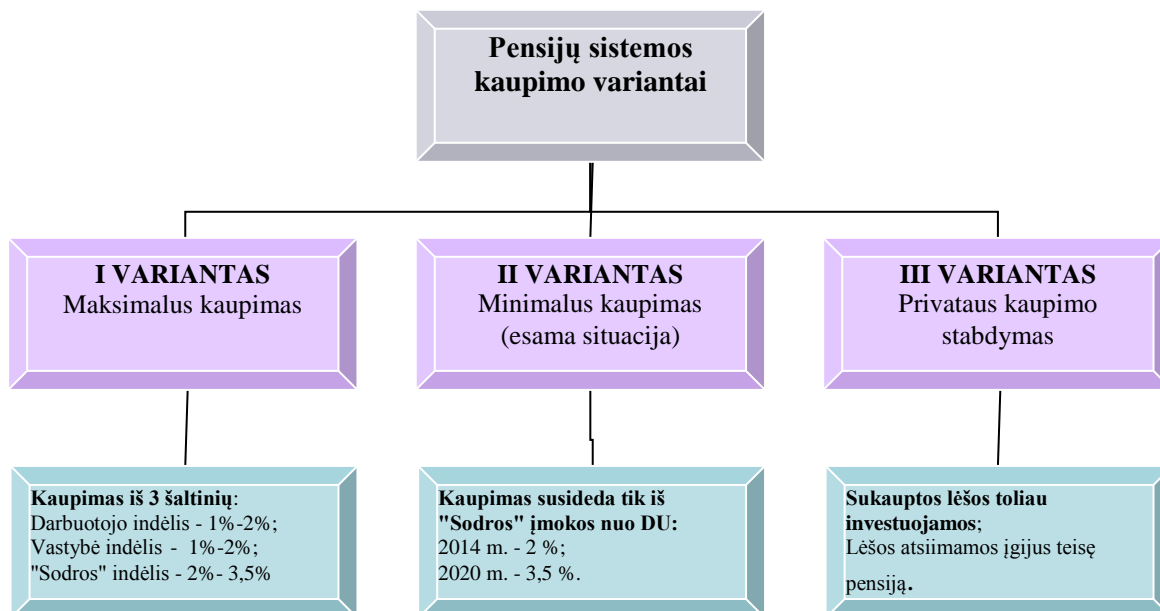
II variantas (minimalus kaupimas): dalyvauti pensijų kaupime ankstesnėmis sąlygomis, t.y. į pensijų fondus pervedant tik nustatyto dydžio socialinio draudimo įmokas.

III variantas (privataus kaupimo stabdymas): stabdyti socialinio draudimo įmokų pervedimą į pensijų fondus ir nuo 2014 m. likti tik „Sodros“ sistemoje. Vėliau nutarus atnaujinti dalyvavimą kaupime (atnaujinus dalyvavimą, kaip ir iki šiol bus pervedama tik nustatyto dydžio socialinio draudimo įmokos dalis), žmogus tokią galimybę turės (nuo 2014 m. sausio 1 d. ir

vėliau). Tam reiktų parašyti prašymą pensijų kaupimo bendrovei (tačiau dar kartą stabdyti kaupimo nebebus galima);

Pirmu ir trečiu atvejais reiktų kreiptis į pensijų kaupimo bendrovę ir pateikti atitinkamą prašymą, antruoju – niekur nereikia kreiptis.

5 pav. Pensijų sistemos kaupimo variantai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LR įstatymais

Įsigaliojus pensijų kaupimo sistemos pakeitimams, nuo 2014 metų į pasirinktą pensijų fondą bus pervedamos ne tik „Sodros“ įmokos (kaip buvo iki 2014 m.), bet ir papildoma įmoka nuo draudžiamųjų pajamų bei skatinamoji įmoka iš valstybės biudžeto. Šie pakeitimai galioja visiems gyventojams, kurie sudarė pensijų kaupimo sutartį po 2013 metų. yra savanoriškas - kiekvienas asmuo, apdraustas visą pensiją gali nuspręsti prisijungti prie sistemos arba likti tik bendrojo socialinio draudimo (PAYG) sistemoje (Medaiskis T., 2013, p. 8).

Pensijų įmoka atskaitoma ir iš darbuotojo, ir iš darbdavio mokesčių dalies. Bendrasis socialinio draudimo įmokų tarifas nesikeičia. Dėl neaiškios II pakopos pensijų kaupimo strategijos, gyventojai negali būti tikri kiek iš tiesų bus pervedama jų mokamų mokesčių į pasirinktus pensijų fondus. II pensijų sistemos pakopoje susiduriama su pajamų pervedimo nepastovumu. Pagal LR pensijų sistemos reformos įstatymą (2012) pensijų įmokos dydis 2004 metais buvo 2,5 procento, 2005 metais – 3,5 procento, 2006 metais – 4,5 procento, 2007 ir 2008 metais – 5,5 procento, nuo 2009 m. sausio 1 d. iki 2009 m. birželio 30 d. – 3 procentai, nuo 2009 m. liepos 1 d. iki 2011 m. gruodžio 31 d. – 2 procentai, 2012 metais – 1,5 procento, 2013 metais – 2,5 procento dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos. Nuo 2014 m. sausio 1 d. pensijų įmokos dydis yra 2 procentai dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, taip pat į pensijų fondą pervedama papildoma 1 procento dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio

socialinio draudimo įmokos, dydžio pensijų įmoka, mokama dalyvio lėšomis, ir papildoma 1 procento Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio dydžio pensijų įmoka iš valstybės biudžeto lėšų. Nuo 2016 m. sausio 1 d. papildomos dalyvio lėšomis mokamos įmokos dydis bus 2 procentai dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, papildomos iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos įmokos dydis – 2 procentai Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio. Nuo 2020 m. sausio 1 d. pensijų įmokos dydis bus 3,5 procento dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, papildomos dalyvio lėšomis mokamos įmokos dydis bus 2 procentai dalyvio pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos, papildomos iš valstybės biudžeto už dalyvį mokamos įmokos dydis – 2 procentai Lietuvos statistikos departamento paskelbto užpraeitų metų keturių ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio.

Naujoji pensijų kaupimo sistema turi ir privalumų, ir trūkumų. II pakopos pensijų sistemoje atsiranda ir III pakopos elementų, t.y. savanoriškas dalyvavimas prisidedant savomis lėšomis. Vienas didžiausių sistemos trūkumų – tai pažadų nevykdymas: neketinama atkurti krizės metu sumažintų įmokų, pervedamų iš „Sodros“ į kaupiančiojo sąskaitą. Pasak Pensijų fondų dalyvių asociacijos pirmininko, tai šiek tiek diskredituoja pačią kaupimo sistemą. Tačiau yra ir privalumų. Pirmiausia šiek tiek mažinami administravimo mokesčiai: nuo iki šiol rinkoje nusistovėjusių 2–3 proc. iki 2 proc., ir dar mažės po 0,5 proc. kasmet, kol 2017 metais taps 0 proc. Taip pat mažinamas ir metinis valdymo mokestis „konservatyvaus investavimo“ fondams nuo 0,95–1 proc. iki 0,65 proc.

Siekiant įvertinti 2014 metų pensijų sistemos pataisas, būtina pensijų sistemos II pakopos modelius tarpusavyje palyginti, norint išskirti pagrindinius trūkumus ir privalumus (žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Pensijų kaupimo sistemos modelių palyginimas.

	Privalumai	Trūkumai	Galimybė pakeisti sprendimą
I variantas Galima kaupti pensiją taikant naują įmokų modelį. Pasirinkus šį kaupimo būdą, į pensijų fondo sąskaitą bus pervedama „Sodros“ pagrindinė įmoka, papildoma įmoka asmeninėmis lėšomis ir papildoma įmoka iš valstybės biudžeto.	1) Dėl didesnių įmokų į pensijų fondus bus kaupiama daugiau negu šiuo metu ir todėl, tikėtina, sukaupti gerokai didesnę pensiją. 2) Papildomą įmoką skirs valstybė iš valstybės biudžeto (apskaičiuojamą nuo vidutinio darbo užmokesčio Lietuvoje). 3) Papildomą įmoką skirs valstybė iš valstybės biudžeto (apskaičiuojamą nuo vidutinio darbo užmokesčio Lietuvoje). Jei nesulauktumėte	1) Pasirinkus kaupti ir asmeninėmis lėšomis, faktiškai sumažės gaunamas atlyginimas (grynosios pajamos). Pajamos mažės nuo 2014 metų 1 proc., nuo 2016 metų — 2 proc. 2) Pensijų kaupimo sistemos dalyviams proporcingai mažinama „Sodros“ senatvės pensija (pasirinkus tiek I, tiek II variantą, mažinama vienodai).	Nuo 2013 06 01 – 12 02 reikėjo pateikti pensijų kaupimo bendrovei prašymą (sutikimą) skirti papildomą pensijų įmoką savo lėšomis, taip pat atsiranda teisė apsigalvoti ir tuo pačiu laikotarpiu (iki 2013 12 02) pateikti antrą prašymą — sustabdyti įmokų į pervedimą. Tokiu atveju į pensijų fondą nebus pervedamos apskritai jokios įmokos. Vėl grįžti į pensijų kaupimo sistemą galima tik nuo 2014 metų ir dalyvauti kaupime pagal naują įmokų

	pensinio amžiaus, sukaupta suma pensijų fonde būtų paveldima		kaupimo būdą. Persigalvoti ir kaupti tik „Sodros“ įmokos nebus galima.
II variantas Galima toliau kaupti pensiją nekeičiant pensijų įmokų būdo. Pasirinkus šį kaupimo būdą, į pensijų fondo sąskaitą kaip iki šiol bus pervedama tik „Sodros“ pagrindinė įmoka.	1)Kaupiama nors ir ne itin didelė dalis pensijų fonde, tikėtina, kad sukaupti pavyks šiek tiek didesnę pensiją. 2)Nesulaukus pensinio amžiaus, sukaupta suma pensijų fonde būtų paveldima.	1)Prarasta galimybė kaupti papildomas įmokas iš valstybės biudžeto. 2) Pensijų kaupimo sistemos dalyviams proporcingai mažinama „Sodros“ senatvės pensija (pasirinkus tiek I ir II variantą, mažinama vienodai).	Norint į pensijų fondą skirti papildomą pensijų įmoką savo lėšomis, įstatymų nustatyta tvarka vėliau pasirinkti II pensijų kaupimo variantą nebus galima. Nuo 2013 06 01 – 12 02 sustabdžius įmokų pervedimą į pensijų fondus, atnaujinti kaupimą bus galima ne anksčiau kaip nuo 2014 metų. Atnaujinus pensijų kaupimą, įmokos bus pervedamos tuo būdu, kuris pasirinktas iki įmokų sustabdymo.
III variantas Galima sustabdyti įmokų pervedimą į II pakopos pensijų fondus. Tai padarius, iki to laiko sukaupta suma liks asmeninėje pensijų fondo sąskaitoje ir bus investuojama, o naujos įmokos į pensijų fondą nebus pervedamos.	1) „Sodra“ už likusį laikotarpį iki pensijos (kol įmokos į pensijų fondus sustabdytos) nebemažins senatvės pensijos, mokamos iš „Sodros“. 2) Kaupiant pensijos dalį privačiame II pakopos pensijų fonde, proporcingai yra mažinama „Sodros“ mokama senatvės pensija.	1) Dėl didėjančio vyresnio amžiaus žmonių ir mažėjančio dirbančiųjų skaičiaus didėja rizika, kad „Sodra“ negalės mokėti pakankamos pensijos. 2) Nesulaukus pensinio amžiaus, pensija nebūtų paveldima.	Sustabdžius įmokų pervedimą į pensijų fondus, atnaujinti kaupimą bus galima ne anksčiau kaip nuo 2014 metų. Svarbu žinoti, kad atnaujinus kaupimą įmokos bus pervedamos tuo būdu, kurį pasirinkote iki įmokų sustabdymo.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis SEB banko duomenimis ir LR įstatymais.

Įvertinus savo galimybes bei lūkesčius, žmogus gali tinkamai pasirinkti pensijos sistemos modelį, kuris pateisintų jo lūkesčius. Kaupti senatvei galima įvairiai – mokant įmokas tik „Sodrai“, dalyvaujant gyvybės draudime, pensijų pakopose, investuojant. Tačiau, žmonėms apie visas šias galimybes turi būti suteikta suprantama ir aiški informacija. Pasak Medaiskio T.(2013, p.7) renkantis taupymo būdą, vienas iš kriterijų – ar žmogus pasiryžęs dalį atlyginimo primokėti pats, kad gautų valstybės subsidiją. Jei žmogus sutinka tai daryti, sukaupta suma viršys tai, ką jis prarastų iš „Sodros“, t. y. tam tikrą dalį pensijos, nes dalis pinigų iš „Sodros“ bus atitaukta į asmeninę sąskaitą.

Tokiu būdu, t.y. dirbančių asmenų – fondo dalyvių sąskaita, LR Vyriausybė bando subalansuoti Sodros biudžetą. Tačiau, kaip teigia Azgurdienė G. (2010, p.154), Sodros deficitui sumažinti buvo paaukota 2004 metais pradėta veikti pensijų reforma. Toks pensijų įmokų dydžio kitimas, Lietuvos pensijų sistemą daro nestabilią ir nepatikimą.

Jei kaupimo laikotarpiu žmogus senatvės nesulaukia, jo sukauptas pensijų fonde lėšas paveldės jo artimieji. Tad dalyvavimas pensijų kaupime baigiasi, kai (Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas, 2012):

1. Dalyvis sulaukia senatvės pensijos amžiaus ir pagal išmokų mokėjimo sutartį jam išmokama visa pensijų išmoka;

2. Dalyvis miršta;
3. Dalyvis nutraukia pensijų kaupimo sutartį (dalyvis turi teisę vienašališkai nutraukti pirmą kartą sudarytą pensijų kaupimo sutartį raštu pranešęs pensijų kaupimo bendrovei per 30 kalendorinių dienų nuo sutarties sudarymo).
4. Teismo sprendimu pensijų kaupimo sutartis pripažįstama negaliojančia;
5. Europos Sąjungos institucijų darbuotojų ir Europos Parlamento narių pensinių teisių išsaugojimo ir perkėlimo įstatymo nustatyta tvarka dalyvio vardu sukauptos piniginės lėšos pervedamos į Europos Sąjungos institucijų pensijų sistemą.

Vadinasi, teisę į kaupiamąsias išmokas iš pensijų fondo galima įgyti tik sulaukus senatvės amžiaus, nes atsižvelgiant į tai, kad II pensijų pakopa yra finansuojama iš valstybinio socialinio pensijų draudimo įmokų ir valstybės biudžeto, siekiama išlaikyti ir kaupiamųjų išmokų, kaip „Sodros“ pensijų pobūdį, t. y. užtikrinti jų mokėjimą asmeniui iki gyvos galvos. Dėl tos pačios priežasties žmogus, dalyvavęs pensijų kaupime ir išvykęs nuolatiniam gyvenimui į kitą valstybę, iki išvykimo sukauptas lėšas gali pasiimti tik sulaukęs senatvės pensijos amžiaus.

Pensijų fonde sukaupta pinigų suma turi garantuoti senatvėje tam tikrą pragyvenimo lygį. Dėl to žmonės turi žinoti, kokią pensiją gaus, t.y. kokia bus vidutinė pensija vidutinio atlyginimo atžvilgiu. Reikia pažymėti, kad II pakopos pensijų išmokos dydis priklauso nuo įmokos dydžio, nuo įmokų mokėjimo laikotarpio ilgio, pensijų fondo pelningumo ir pensijų fondų sąnaudų dydžio. Todėl, kaip Katkus V., Martinaitytė E. (2002) teigia, konkretus I ir II pakopos pensijos dydis leis dirbantiems apsispręsti dėl dalyvavimo III pakopos (savanoriškoje) pensijų programoje.

2.1.3. Trečiosios pensijų pakopos analizė

Trečioji pensijų kaupimo pakopa - tai savanoriškas kaupimas iš asmeninių santaupų, atsižvelgiant į poreikius. Pagrindinis valstybės uždavinys yra sudaryti žmonėms palankias mokesťines lengvatas, skatinančias ilgalaikėje perspektyvoje kaupimą. Pagrindinės priemonės padedančios sukaupti papildomų lėšų yra savanoriškas įmokų mokėjimas į trečios pakopos pensijų fondus, sudarant gyvybės draudimo sutartis, investiciniai fondai bei kiti alternatyvūs taupymo būdai. Už papildomų įmokų mokėjimą samdomiems darbuotojams mokesčių lengvatomis yra skatinami darbdaviai, kuriamos profesinių pensijų fondų schemas (Gudaitis T., 2009, p.43).

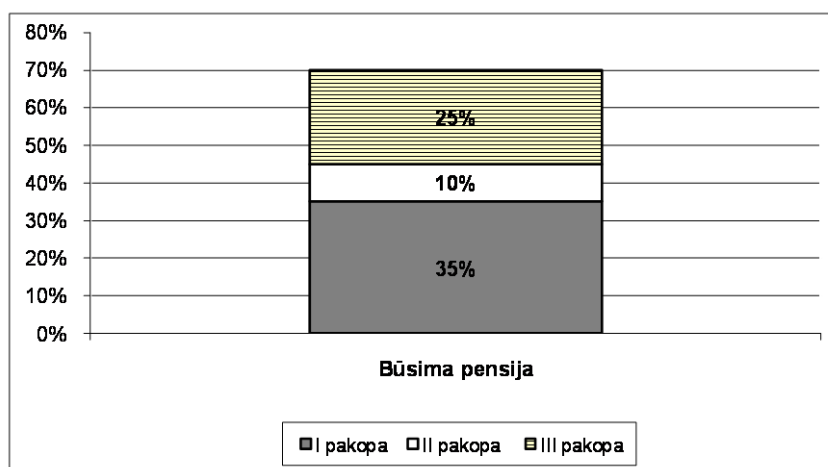
Savanoriškai kaupti senatvės pensijai galima nepriklausomai nuo to, ar asmuo yra apsidraudęs valstybinio socialinio pensiniu draudimu, ar ne. Tapti pensijų fondo dalyviu gali kiekvienas, sudaręs pensijų kaupimo sutartį. Kiekvienam dalyviui atidaroma asmeninė pensijų sąskaita, į kurią mokamos įmokos ir kurioje sukauptas lėšas investuos šios srities specialistai. Tokiuose fonduose lėšas kaupiantis asmuo pats pasirenka, kaip dažnai ir kokias sumas pervesti į savo fondo sąskaitą. Pensijų fondų dalyvis teisę į pensijų išmoką įgyja sulaukęs pensijų fondo taisyklėse nurodyto pensinio amžiaus. Jis negali

būti daugiau kaip 5 metais mažesnis už pensinį amžių, nustatytą valstybinei socialinio draudimo senatvės pensijai gauti. Iš pensijų fondų atsiimamos įmokėtos pensijų įmokos bus apmokestinamos 15 proc. gyventojų pajamų mokesčio tarifu, išmokų dalis viršijanti įmokas nėra apmokestinama.

Investicijos į III pakopos pensijų fondus kol kas itin mažos, nepaisant III pakopos pensijų fondų privalumų: tokia pensija gali būti paveldima, sukaupta pinigų suma gali būti atsiimta dar neišėjus į pensiją, yra galimybė deklaruojant pajamas kasmet iš valstybės biudžeto atgauti 15 proc. pajamų mokesčio. Dalyvaujantiems šioje pensijų pakopoje bei jų darbdaviams, mokantiems papildomas įmokas už savo darbuotojus, Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas ir Pelno mokesčio įstatymas numato mokestines lengvatas. Taip pat III pakopos pensijų dalyvis gali pats pasirinkti įmokų dydį, nustatyti įmokų periodiškumą, pvz., kas mėnesį, ketvirtį, pusmetį ar tik vieną kartą per metus, bei sukauptos pensijos išmokėjimo būdą, pvz., pasiimti visą sukauptą sumą iš karto, gauti išmokas dalimis arba pirkti anuitetą (pensiją iki gyvos galvos).

Šiuo metu Lietuvoje papildomai pensijai kaupti veikia 5 pensijų fondai. Savanoriškų pensijų fondų priežiūrą nuo 2012 m. sausio 1 d. vykdo Lietuvos bankas, gyvybės draudimo įmonių, teikiančių pensijų produktus, – Valstybinė draudimo priežiūros tarnyba.

Ateityje dabartiniai darbingo amžiaus žmonės, AB Swedbank specialistų teigimu, gali tikėtis užtikrintos senatvės tik dalyvaujant visose pensijų kaupimo pakopose (6 pav.).

6 pav. Darbuotojo, dalyvaujančio pensijų kaupimo sistemoje, pensija

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis AB „Swedbank“ duomenimis.

Kaip matyti iš paveikslėlio, dalyvavimas pensijų kaupimo sistemoje, būsimam pensininkui būtų naudingas, nes jis gautų pensijos, kuri sudarytų apie 70 % gaunamo darbo užmokesčio. Tačiau pensijos kaupimą reikia planuoti iš anksto, nuosekliai, reguliariai atidedant dalį savo pajamų. Kiekviena iš trijų pakopų priskiriamos pensijos turi bendrų bruožų: I ir II pakopos pensijos remiasi darbu, II ir III pakopos panašios tuo, kad jos abi jos pagrįstos kaupimo principu. (Lazutka, 1998, p.134).

Taigi, daugiapakopė pensijų sistema Lietuvoje veikia neilgai, todėl, tobulinant Lietuvos pensijų sistemą, yra analizuojama užsienio šalių patirtis, kuri yra pateikta kitame poskyryje.

2.2. Europos Sąjungos šalių pensijų sistemos pagrindinių bruožų analizė

Šioje darbo dalyje yra analizuojama užsienio šalių pensijų sistemų struktūra, siekiant išsiaiškinti šių modelių trūkumus ir privalumus, bei perimti išsivysčiusių valstybių patirtį, gerinant pensinio amžiaus žmonių pragyvenimo lygį Lietuvoje.

Aprūpinimas senatvėje yra svarbiausia visų ES socialinės apsaugos sistemos dalis. Kaip teigia Bernotas D., Guogis A. (2006, p. 95), nuo šios rizikos apdraudimo priklauso ilgalaikis socialinės apsaugos sistemos funkcionavimas. Nors kiekvienoje šalyje naujosios pensijų sistemos yra kiek skirtingos, tačiau jų visų atsiradimą lėmė ta pati priežastis – keičiantis demografinėi situacijai valstybinės pensijų sistemos tapo nebe pajėgios finansuoti pensijas ir atsirado būtinybė žmonėms rūpintis savo ateitimi.

Analizuojant ES šalių įvykdytas pensijų sistemų reformas, galima išskirti panašias reformų kryptis:

1. *Pensinio amžiaus didinimas.* 2004 m. vyrų išėjimo į pensiją amžius beveik visose ES valstybėse yra ne mažesnis nei 65 m. (išskyrus Prancūziją – 60 m.), o moterų išėjimo į pensiją amžius 60 – 68 m., tačiau beveik visų valstybių norminiuose teisės aktuose moterų pensinį amžių numatyta didinti iki 65 m.

2. *Vyresnio amžiaus žmonių skatinimas likti darbo rinkoje, išankstinės ir dalinės pensijos.* Airijoje, Nyderlanduose, Suomijoje, Liuksemburge, Portugalijoje, Austrijoje dirbantiems pensininkams numatytos padidintos pensijų išmokos. Kitose valstybėse taip pat yra skatinama asmenis likti kuo ilgiau darbo rinkoje. Yra sugriežtinti reikalavimai asmenims, norintiems pasinaudoti išankstinėmis pensijomis (pvz., Danija). Vokietijoje, Suomijoje didinamas išėjimo į išankstines pensijas amžius. Švedijoje panaikintos išankstinės pensijos. Ispanijoje dirbantiems pensininkams garantuojama dalinė pensija, jų pensija proporcingai didinama, šie asmenys yra atleidžiami nuo dalies socialinių draudimo įmokų.

3. *Privačių kaupiamųjų pensijų įvedimas.* Daugelyje ES valstybių privatūs pensijų fondai vaidina vis reikšmingesnę vaidmenį. Nyderlanduose ir Jungtinėje Karalystėje antrosios pakopos pensijos sudaro 40 % visų pensininkų pajamų, Danijoje ir Airijoje – 25-35 % visų pensininkų pajamų, Belgijoje, Liuksemburge ir Švedijoje – 10-25 % pajamų. Trečiosios pakopos pensijų sistema populiariausia Belgijoje, kur apie 45 % gyventojų draudžiasi savanoriškai.

4. *Papildomo savanoriško pensinio draudimo skatinimas.* Daugumoje ES valstybių skatinama papildomai savanoriškai draustis pensijų fonduose. Skatinimas dažniausiai pasižymi

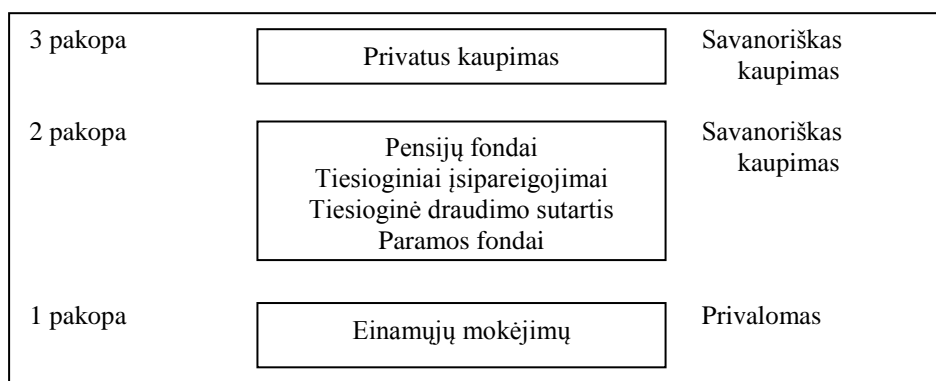
įtvirtintomis papildomomis mokesčių lengvatomis (Austrijoje, Portugalijoje), numatomos valstybės finansinės paramos (Vokietijoje) ir pan.

5. *Socialinio draudimo mokesčiai*. Susidūrus su socialinės apsaugos finansavimo problemomis, įmokų tarifų dydis vis labiau taps priklausomas nuo nedarbo lygio, vyresnio amžiaus žmonių užimtumo lygio (Bitinas A., 2006, p. 64-65). Švedijos naujojoje pensijų sistemoje yra užfiksuotas stabilus socialinio draudimo įmokų procentas (maksimalus dydis gali būti 18,5 %). Nyderlanduose numatyta, kad socialinio draudimo įmokos procentas senatvės pensijai finansuoti negali viršyti 18,25 %, o Vokietijoje numatytas 2020 m. maksimalus leistinas įmokų dydis negalės viršyti 20 %, 2030 m. – 22 %.

Daugumoje šalių dalyvavimas II pensijų pakopoje yra privalomas arba taikomas modelis, kai privalomai turi dalyvauti žmonės iki 30 – 40 metų, o vyresnio amžiaus žmonės gali pradėti kaupti pasirinktinai (Latvijoje, Lenkijoje, Rusijoje, Kroatijoje). Taip pat daugumoje šalių žmonės, siekdami užsitikrinti pakankamas pajamas, kaupia papildomai III pensijų pakopoje.

Toliau plačiau bus analizuojamos Austrijos, Danijos, ir Nyderlandų pensijų sistemos, kurios šiuo metu užtikrina didžiausias pensininkų gaunamas pajamas ES.

Austrijos pensijų sistemos struktūra yra daugiapakopė, susidedanti iš trijų pakopų (7 pav.). Pirmos pakopos pensijos yra finansuojamos iš einamųjų mokėjimų, t.y. dirbantieji asmenys finansuoja esamų pensininkų pensijas.

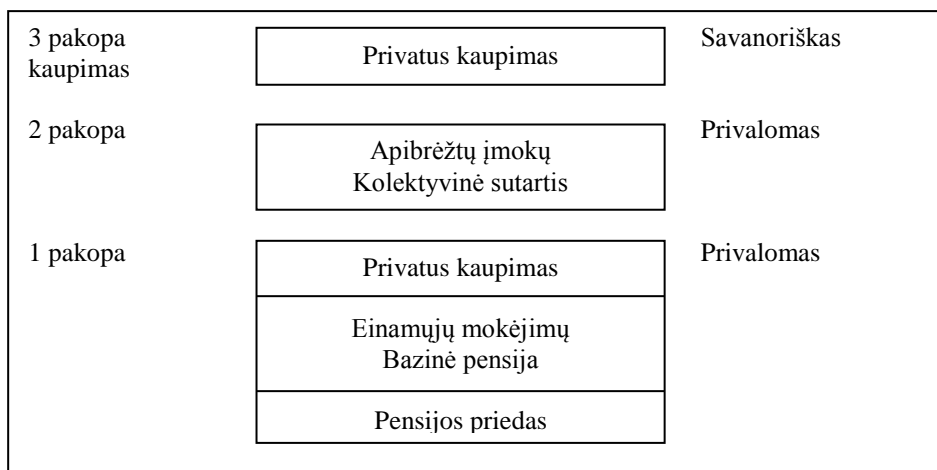

7 pav. Austrijos pensijų sistemos struktūra

Šaltinis: D. Janickaitė, A. Ačas. (2010). *Lietuvos pensijų sistemos tikslinės pajamų pakeitimo normos įgyvendinimo vertinimas* (Mokslinis tiriamasis darbas Nr. 2, Vytauto Didžiojo universitetas), p. 19.

Pirmos pakopos pensijų sistema garantuoja pensines išmokas pagal formulę 45-65-80, kuri reiškia, kad mokant įmokas 45 metus, sulaukus 65 metų amžiaus, valstybė moka 80 % uždirbtų pajamų (Janickaitė D., Ačas A., 2010, p. 19). Austrijoje dalyvavimas antros ir trečios pakopos pensijų kaupime nėra privalomas. Šiuo metu Austrijoje pensinis amžius vyrams yra 65 metai, moterims – 60 metų. Siekiant išspręsti gyventojų senėjimo keliamas problemas, buvo pailgintas paankstinto išėjimo į pensiją amžius ir numatyta per 2024 – 2033 metų laikotarpį prailginti moterų pensinį amžių iki 65 metų. Padidinta išmokų sumažinimo norma anksčiau į pensiją išeinantiems asmenims.

Taigi, Austrijos pensijų sistemoje didžiausią įtaką pensinio amžiaus žmonių pajamoms turi pirmoji pensijų sistemos pakopa. Ši pensijų sistema užtikrina didesnę aktuarinę teisingumą, finansinį tvarumą, nes sistema lanksčiai reaguoja į ekonominius ir demografinius pokyčius. Sukuriamas didesnis skaidrumas ir politinis nepriklausomumas. Tačiau sukauptos įmokos yra konvertuojamos į anuitentą, t.y. pensijų išmokų srautus. Anuitentiniai mokėjimai yra mažinami didėjant laukiamai gyvenimo trukmei. **Danijos** pensijų sistema yra daugiapakopė susidedanti iš trijų pakopų (8 pav.).

8 pav. Danijos pensijų sistemos struktūra

Šaltinis: D. Janickaitė, A. Ačas. (2010). *Lietuvos pensijų sistemos tikslinės pajamų pakeitimo normos įgyvendinimo vertinimas* (Mokslinis tiriamasis darbas Nr. 2, Vytauto Didžiojo universitetas), p. 19.

Danijos pensijų modelis, pagrįstas universaliomis pensijų sistemomis, apimančiomis visus piliečius. Šioje šalyje pensijų išmokos siejamos su asmens gyvenamąja vieta ir yra priklausomos ne nuo pajamų, o nuo gyvenimo šalyje trukmės. Šiam modeliui priskiriamos šalys laikomos geriausiai užtikrinančiomis savo piliečių socialines teises ir jų nepriklausomumą nuo rinkos mechanizmų (Bitinas A., 2008, p.13).

Pirmoji pensijų sistemos pakopa apima valstybinę pensiją, kuri susideda iš bazinės pensijos, pensijų priedo ir papildomos pensijos. Pirmos pakopos pensijos yra finansuojamos iš einamųjų mokėjimų, t.y. iš surinktų bendrų mokesčių. Bazinė pensija visiems yra vienoda, nepriklausomai nuo asmens uždirbtų pajamų. Ši pensija mokama asmenims, turintiems 40 metų darbo stažą (išdirbus mažiau laiko bazinė pensija mažinama). Tačiau jei sulaukęs pensinio amžiaus asmuo uždirba daugiau nei 259700 DKK, tai pilna bazinė pensija sumažinama 30 %. Kita valstybinės pensijos dalis yra pensijų priedas, kurį gauna ne visi. Tai priklauso nuo pensininko kitų ir jo sutuoktinio (sugyventinio) bendrų turimų pajamų. Nuo 2004 m. įvesta papildomos pensijos išmoka, mokama vieną kartą per metus ir yra skirta vargingiausiems Danijos pensininkams. *Antros pensijų pakopos* sistema yra privaloma, pagrįsta kaupimo modeliu. Šioje pakopoje gali nedalyvauti jauni, nepastoviai dirbantys ir gerai apmokami privačiai samdomi asmenys, kurie gali kaupti pensijas individualiai. Kiekvienas dirbantysis pats moka įnašus nuo bendro darbo užmokesčio pajamų, kurie gali sudaryti 9 – 17 % darbo

užmokesčio. Kiekvieno antros pakopos dalyvio pensijos dydis priklauso nuo sumokėtų įmokų, investicinio rezultato, tikėtinos vidutinės gyvenimo trukmės ir prisiimtos rizikos lygio. *Trečioji pensijų pakopa* yra sudaryta iš savanoriškų, papildomų pensijų, valdomų bankų ar draudimo kompanijų. Įnašai mažina apmokestinamąsias pajamas, tačiau apmokestinamas yra gaunamas pelnas.

Danijos šalyje yra kaupiamas pensijų fondų rezervas. Kaip teigia Bitinas A. (2006, p. 61), pensijų fondo rezervo reikalingas, norint sušvelninti ateities demografinių problemų sąlygotą pensijų sistemos finansavimo trūkumą. Iš esmės rezerviniai fondai yra įsteigiami norint užtikrinti fiksuotų išmokų sistemų ilgalaikę finansinę pusiausvyrą. Šie fondai leidžia išvengti įmokų dydžio padidėjimo, kas yra labai aktualu ateinančiai darbuotojų kartai, bei padeda garantuoti, kad pensijos išliks esamo dydžio arba bent bus apribotas jų sumažėjimas.

Taigi, Danijos pensijų sistemoje didelę įtaką pensijoms turi privatus kaupimas. Vadinas, senatvės pensijos priklauso nuo finansų rinkos svyravimų. Tačiau pirmos pensijų pakopos valstybinės pensijos atlieka automatinio stabilizatoriaus vaidmenį (Janickaitė D., Ačas A., 2010, p. 22), nes sumažėjus pajamoms, gaunamoms iš privačių pensijų fondų, padidėja pensijų priedas ir atvirkščiai.

Nyderlandų pensijų sistema yra daugiapakopė, kuri remiasi valstybinio pensijų mokėjimu, finansuojamu iš valstybės surenkamų mokesčių, ir privačiai kaupiamomis profesinėmis pensijomis (9 pav.).

3 pakopa	Privatus kaupimas	Savanoriškas kaupimas
2 pakopa	Privatus kaupimas	Privalomas
1 pakopa	Einamųjų mokėjimų	Privalomas

9 pav. Nyderlandų pensijų sistemos struktūra

Šaltinis: D. Janickaitė, A. Ačas. (2010). *Lietuvos pensijų sistemos tikslinės pajamų pakeitimo normos įgyvendinimo vertinimas* (Mokslinis tiriamasis darbas Nr. 2, Vytauto Didžiojo universitetas), p. 24.

Pirmosios pensijų pakopos yra finansuojamos einamaisiais mokėjimais. Išmokų dydis priklauso nuo mokėtų įmokų metų skaičiaus. Pilna valstybinė pensija laikoma uždirbta kai asmeniui sueina 50 metų, o kiekvienų praleistų metų nuo pensijos mažinama po 2 %. Valstybinė pensija yra indeksuojama pagal grynąjį minimalų darbo užmokesį. *Antrą pensijų pakopą* šalyje sudaro pusiau privalomos apibrėžtų įmokų, išmokų ir mišrios profesinio kaupimo pensijų schemas. Pensijas kaupti privačiame fonde neprivaloma, tačiau jei socialiniai partneriai nusprendžia teikti pensijų schemas savo darbuotojams, valstybė gali įtvirtinti privalomumą kaupti pensijas visam sektoriui arba profesinėms grupėms. Antros pakopos profesinių pensijų įnašai priklauso nuo kolektyvinių sutarčių tarp darbuotojo ir darbdavio. Paprastai įmokos sudaro apie 15 % nuo apmokestinamų pajamų. Pensijų įnašai daugeliu

atveju mažina apmokestinamąsias pajamas, tačiau gaunamos pensijos yra apmokestinamos kaip pajamos. *Trečioji pensijų pakopa* sudaro galimybę asmenims įsigyti investicinių produktų pagal individualius poreikius. Asmenys, papildomai kaupiantys lėšas senatvei, gauna mokesčių lengvatų.

Nyderlanduose vyrų ir moterų pensinis amžius yra 65 metai. Jį planuojama ilginti 2009 – 2020 m. ilgės iki 66 metų, o 2020 – 2025 m. – 67 metų. Šioje šalyje nėra leidžiama išeiti į pensiją anksčiau laiko.

Aprašant Nyderlandų pensijų sistemą pastebėta, kad pensijų sistemoje valstybinė pensija užtikrina tik minimalią pensinio amžiaus asmenų socialinę apsaugą, o privatus profesinis pensijų kaupimas užtikrina geresnę materialinę padėtį senatvėje. Kaupiant pensijas asmenys susiduria su investicine rizika, tačiau pensijų sistemos trūkumą menkina jos privalumai (Janickaitė D., Ačas A., 2010, p. 25):

1. Sukaupti pinigai gali būti paveldėti,
2. Kaupiant pinigus senatvei mokami mažesni mokesčiai valstybei,
3. Mažesni kaštai, nes taikomas standartizuotas, paprasčiau įgyvendinamas pensijų kaupimo planas.
4. Pusiau privalomas dalyvavimas pensijų kaupime gali apsaugoti nuo netinkamų sprendimų nei savanoriškai kaupiant lėšas.

Vadinasi, senatvės pensijos priklauso nuo finansų rinkos svyravimų. Tačiau pirmos pensijų pakopos valstybinės pensijos atlieka automatinio stabilizatoriaus vaidmenį, nes sumažėjus pajamoms, gaunamoms iš privačių pensijų fondų, padidėja pensijų priedas ir atvirkščiai.

Apibendrinant kelių šalių pensijų sistemas, galima teigti, kad vieno universalios pensijų sistemos modelio, užtikrinančio aukštą pensijų išmoką, nėra. Tačiau Lietuva, keldama pensininkų pragyvenimo lygį, galėtų pritaikyti keletą normų savo pensijos sistemoje, pavyzdžiui, bazinės pensijos, finansuojamos iš einamųjų mokėjimų, dydis galėtų būti nustatomas atsižvelgiant į kitas asmens gaunamas pajamas.

Aprašius Lietuvoje esamą pensijų sistemą, galima ją vertinti. Kitame poskyryje bus aptarta kokie metodai parinkti baigiamojo darbo empirinei analizei.

2.3. Lietuvos pensijų sistemos vertinimo metodologija

Prenkant baigiamojo darbo analizei tinkamus metodus buvo remtasi Tidikio R. (2003), Kardelio K. (2005), Rudzkiėnės V. (2005) ir Valkausko R. (2005) rekomendacijomis. Šiame darbe naudojami kokybiniai tyrimo metodai, kurie ypač plačiai taikomi keliant teorines problemas, taip pat turint tikslą nustatyti tam tikros gyvenimo srities norminius vystymosi lygmenis (Tidikis R., 2003, p. 355).

Pirmiausia, tyrime naudojamas *duomenų analizės metodas*, kuris, Tidikio R. (2003, p. 377) teigimu, yra „empirinių sociologinių tyrimų analizė, kurios metu turiningo samprotavimo ir matematinių statistinių metodų pagrindu, remiantis pirmine informacija, atskleidžiami tyrimo kintamųjų ryšiai“. Analizės metodas yra glaudžiai susijęs su sinteze. Sintezė – pažinimo būdas ir etapas, praktinis arba mintinis dalių, elementų jungimas į visumą, vieno objekto arba įvairių vieno objekto elementų siejimas į vientisą visybę (Tidikis R., 2003, p. 435). Analizės procese daiktas, reiškinys suskaidomas į sudėtinius elementus, o sintezės procese šie elementai sujungiami į visumą, sistemą. Duomenys šiame tyrime analizuojami lentelių bei grafikų sudarymo pagrindu, tokiu būdu galima matyti, kaip kito ekonominiai, demografiniai rodikliai, darantys įtaką pensijų sistemai. Lentelių ir grafikų pavidalu gauti duomenys ypač tinka apžvalginei duomenų analizei.

Kitas taikomas metodas *statistinė – koreliacinė* analizė, parodanti koreliacinę priklausomybę tarp dviejų (ar daugiau) atsitiktinių požymių ar faktorių. Šio tyrimo atveju siekiama išsiaiškinti, ar ekonominiai, demografiniai rodikliai turi įtakos pensijų sistemos reformai.

Analizuojant ekonominių ir demografinių rodiklių, darančių įtaką pensijų dydžiui, kitimą laike skaičiuojami šie dinamių eilučių analitiniai rodikliai: absoliutinis pokytis ir kitimo tempas. Dinamikos santykiniai dydžiai parodo reiškinį kitimą nagrinėjamu laikotarpiu. Jie gaunami tarpusavyje palyginus dviejų laikotarpių arba laiko momentų duomenis.

Absoliutinis pokytis – tai dviejų dinamikos eilutės lygių skirtumas. Jis rodo, keliais vienetais absoliučia išraiška padidėjo ar sumažėjo dinamikos eilutės vėlesnio laikotarpio lygis (lyginamojo), palyginus su ankstesnio (bazinio) laikotarpio lygiu. Teigiamas skirtumas rodo reiškinio didėjimą, neigiamas – mažėjimą. Absoliutinis pokytis žymimas Δ_y ir matematiškai išreiškiamas formule (Rudzkienė V., 2005, p. 94):

$$\Delta_y = y_n - y_{n-1} \quad (1)$$

Čia: y_n – vėlesnio (lyginamojo) laikotarpio dinamikos eilutės lygis;
 y_{n-1} – ankstesnio (bazinio) laikotarpio dinamikos eilutės lygis.

Kitimo tempas – tai dviejų dinamikos eilutės lygių santykis, išreikštas koeficientais arba procentais (Rudzkienė V., 2005, p. 95):

$$K_t = \frac{y_n}{y_{n-1}} \quad (2)$$

Čia: y_n – vėlesnio (lyginamojo) laikotarpio dinamikos eilutės lygis;
 y_{n-1} – ankstesnio (bazinio) laikotarpio dinamikos eilutės lygis.

Kitimo tempo koeficientas rodo, kiek kartų vėlesnio laikotarpio lygis skiriasi nuo ankstesnio laikotarpio lygio. Kitimo tempo procentas rodo, kiek vėlesnio laikotarpio lygis sudaro nuo ankstesnio laikotarpio lygio. Darbe kitimo tempas pavaizduotas nagrinėjant pensijos perkamąją galią.

Siekiant įvertinti II pensijų pakopos įtaką Sodros pensijos dydžiui bus skaičiuojama *papildoma senatvės pensijos dalis*. Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos papildoma dalis nuo 2013 m. sausio 1 d. bus apskaičiuojama asmenims, turintiems teisę gauti valstybinę socialinio draudimo senatvės pensiją ir turintiems valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, įgytą dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu, pagal formulę (LR Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 1994; 2005):

$$0,005 * s * k * D + 0,005 * S * K * D \quad (3)$$

Čia: s – asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu iki 1994 m. sausio 1d.;
 k – asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas;
 S – asmens valstybinio socialinio pensijų draudimo stažas, įgytas dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu po 1994 m. sausio 1d.;
 K – asmens draudžiamųjų pajamų koeficientas;
 D – Vyriausybės patvirtintos einamųjų metų draudžiamosios pajamos, galiojančios tą mėnesį, už kurį mokama pensija.

Asmeniui, dalyvavusiam II pensijų pakopoje, senatvės pensijos dydis apskaičiuojamas pagal formulę (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba):

$$c = \frac{t_p - t_k}{t_p} \quad (4)$$

Čia: t_p – tų metų valstybinio pensijų socialinio draudimo įmokos tarifo dalis, skirta valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos papildomai daliai, patvirtinta Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu;
 t_k – tų metų kaupiamosios pensijų įmokos tarifas, patvirtintas Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu

Prognozuojant teorinę vidutinę senatvės pensiją (TVSP) 2014 – 2017 m. pirmiausia reikia įvertinti ateities Sodros pajamas ir gaunančių pensiją asmenų skaičių. Gaunančių senatvės pensiją asmenų skaičius kinta nedaug, todėl paprastas ir patikimas metodas jį prognozuoti ateinantiems keliems metams yra slenkančių vidurkių metodu. Šiame darbe apsiribosime penkių praėjusių metų slenkančių vidurkiu (Valkauskas R., 2005, 72):

$$SK_{i+1} = \frac{(SK_{i-4} + SK_{i-3} + SK_{i-2} + SK_{i-1} + SK_i)}{5} \quad (5)$$

Čia: SK_i – gaunančiųjų pensiją procentinis pokytis i -taisiais metais.

Taip pat būtina įvertinti Sodros pajamų ryšius su BVP, pensinio amžiaus žmonių skaičiumi ir vidutiniu darbo užmokesčiu, t.y. nustatyti tarp jų koreliacinį ryšį. Kintamųjų ryšio stiprumas matuojamas Pirsono koreliacijos koeficientu „ r “ (Rudzkienė V., 2005, p. 198):

$$r = \frac{\frac{1}{n-1} \sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{s_x s_y} \quad (6)$$

Čia: $\bar{x}$ ir $\bar{y}$ atitinkamai yra stebėjimų x ir y vidurkiai, o s_x ir s_y – standartiniai nuokrypiai.

Koreliacijos koeficientas yra dydis, kintantis nuo -1 iki 1. Kai $r = 1$, tai koeficientas yra teigiamas, $r = -1$ – koeficientas neigiamas, $r = 0$ – kintamieji yra nepriklausomi. Ilgoms imtims yra nusistovėjęs tam tikros taisyklės, kokią koreliaciją laikyti stipria (3 lentelė).

3 lentelė. Koreliacijos stiprumo interpretacija

Koreliacijos koeficiento reikšmė	Interpretacija
Nuo 0,9 iki 1,0 arba nuo -0,9 iki -1,0	Labai stipri koreliacija
Nuo 0,7 iki 0,9 arba nuo -0,7 iki -0,9	Stipri koreliacija
Nuo 0,5 iki 0,7 arba nuo -0,5 iki -0,7	Vidutinė koreliacija
Nuo 0,3 iki 0,5 arba nuo -0,3 iki -0,5	Silpna koreliacija
Nuo 0,3 iki -0,3	Koreliacija nereikšminga

Saltinis: Rudzkienė V. (2005). Socialinė statistika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 199

Taigi, koreliacijos analize įvertintas tiesinio ryšio stiprumas tarp Sodros pajamų, vidutinio darbo užmokesčio ir darbuotojų skaičiaus.

Regresine analize nustatomas vidutinės senatvės pensijos priklausomybė nuo kelių statistinių rodiklių ir prognozuojama teorinė vidutinė senatvės pensija. Regresijos modelis – statistinis modelis, leidžiantis vieno kintamojo reikšmės prognozuoti pagal kito kintamojo reikšmės (Drežienė L., Jonuševičienė J. 2011, p.69).

Sodros pajamos kinta pakankamai ženkliai ir priklauso nuo šalies makroekonominių rodiklių, todėl jų prognozavimui tikslinga naudoti statistinius metodus. Sodros pajamos kaip ir daugelis makroekonominių rodiklių turi ilgalaikį trendą, todėl nėra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį ir juos reikia transformuoti. Šiame darbe Sodros pajamų, BVP ir vidutinio darbo užmokesčio ilgalaikis trendas bus eliminuojamas pagal šią formulę (Rudzkienė V, 2005):

$$\bar{X}_i = \ln X_i - \ln X_1 \quad (7)$$

Čia: X_i – i -tųjų metų rodiklis,
 $\bar{X}_i$ – i -tųjų metų transformacija.

Senatvės pensijos dydis labiausiai priklauso nuo papildomos pensijos dalies ir II pakopos pensijų fondo. Tačiau skaičiuojant teorinės vidutinės senatvės pensijos prognozes, svarbu yra ir gaunančių pensiją skaičiaus, Sodros pajamų rodikliai. Todėl teorinė vidutinė senatvės pensija (TVSP) bus apskaičiuojama pagal formulę:

kai i priklauso (2000-2003), tai
$$TVSP = VSP_i + \frac{F_i}{SK_i} \quad (8)$$

kai i priklauso (2004-2013), tai
$$TVSP = \frac{F(SP_i)}{SK_i} + \frac{F_i}{SK_i} \quad (9)$$

Čia: i – metai,

TVSP – teorinė vidutinė senatvės pensija,
VSP – vidutinė senatvės pensija,
F – įmokos į II pakopos fondus,
SK – gaunančių pensiją skaičius,
SP – Sodros pajamos,
F(SP) – vidutinė santykinė Sodros pajamų dalis tenkanti senatvės pensijoms.

Nustatant nestacionarios laiko eilutės neatsitiktinės komponentės kitimo tendenciją ir prognozuojant būsimas reikšmes, naudojama SPSS programa.

Taigi matematiniais skaičiavimais siekta įvertinti senatvės pensijos dydžio kaitą įvykus pensijų reformai ir atlikti vidutinės senatvės pensijos prognozes 2014 – 2017 m.

3. LIETUVOS PENSIJŲ SISTEMOS 2004 – 2013 M. VERTINIMAS

Magistro baigiamojo darbo teorinėje dalyje buvo analizuojama pensijų sistemos teoriniai aspektai, įvairių autorių nuomonė apie pensijų sistemos trūkumus ir privalumus, išskirti rizikos veiksniai lemiantys pensijų sistemą. Siekiant įsitikinti teorinės dalies teisingumu, reikia patikrinti empiriškai. Tik turint empirinius duomenis galima nustatyti pagrindines problemas, daryti išvadas, apibendrinimus bei teikti pasiūlymus ir rekomendacijas. Toliau darbe bus vertinama Lietuvos 2004 – 2013 m. pensijų sistema.

3.1. Tyrimo metodologija

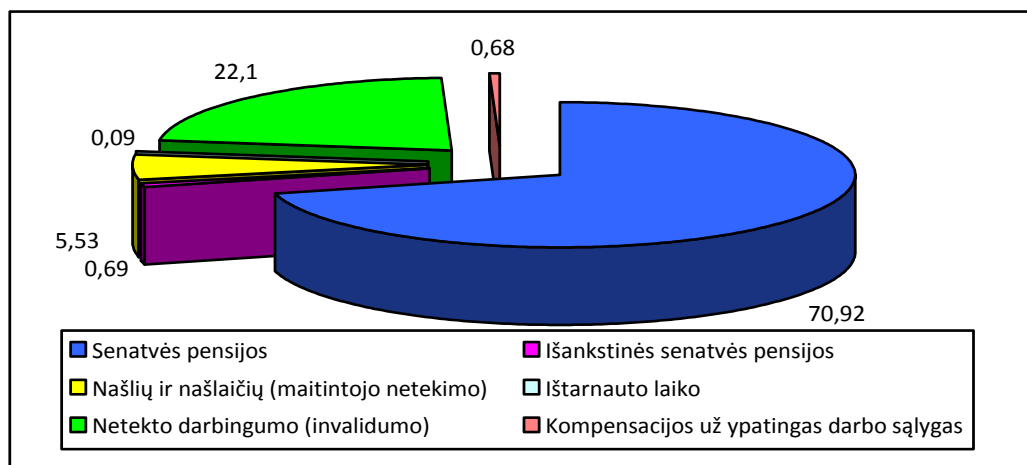
Vykdamas Lietuvos pensijų sistemos reformas, t.y. keičiant pensijų gavimo, apskaičiavimo, mokesčių mokėjimo tvarką, darbo autorės nuomone, yra aktualu įvertinti Lietuvos pensijų sistemą.

Šio **tyrimo tikslas** - nustatyti pagrindines priežastis lėmusias Lietuvos pensijų sistemos reformas bei įvertinti Lietuvos pensijų sistemos rezultatyvumą. Kadangi II pensijų pakopa Lietuvoje įgyvendinama jau dešimtus metus (nuo 2004 m. iki 2014 metų), tai toks laiko tarpas yra pakankamas, jog būtų galima vertinti pensijų sistemos naudingumą ar žalingumą.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti demografinius ir ekonominius rodiklius 2004 - 2013 metų laikotarpyje, įtakančius Lietuvos pensijų sistemą;
2. Įvertinti įmokų, pervedamų į pensijų fondą, dydžio kaitos priežastis ir pasekmes;
3. Matematiniais skaičiavimais įvertinti senatvės pensijos skaičiavimo kaitą;
4. Atlikti vidutinės senatvės pensijos 2014 – 2017 metais prognozę.

Reikia pažymėti, kad empirinėje darbo dalyje bus analizuojama valstybinio socialinio draudimo pensijos rūšis – senatvės pensija. Toks sprendimas priimtas, atsižvelgiant į Sodros išlaidų, skirtų išmokoms, struktūrą (*10 pav.*) ir Lietuvoje vykdomą pensijų sistemos reformą, kurios esmė yra pereiti prie kelių pakopų senatvės pensijos sistemos.

10 pav. Sodros išlaidų struktūra 2004 – 2013 m., procentais

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenis.

Kaip matyti iš 10 paveikslėlio, didžiausią Sodros išmokų dalį Lietuvoje 2004 – 2013 m. sudarė senatvės pensijos (70,92 % visų išmokų). Todėl galima daryti prielaidą, kad jos turi didžiausią įtaką Sodros biudžetui ir užtikrinant adekvačias pensininkų pajamas buvo pradėta vykdyti pensijų sistemos reforma.

Tyrime naudojami duomenų analizės ir statistinės - koreliacinės analizės metodai. Duomenys šiame tyrime analizuojami lentelių bei grafikų sudarymo pagrindu, tokiu būdu galima matyti, kaip kito ekonominiai, demografiniai rodikliai, darantys įtaką Lietuvos pensijų sistemai.

Matematiniais skaičiavimais, įvertinama kaip kito pensijų fondų dalyvių turtas, sumažinus įmokų dydžius į II pakopos pensijų fondus; apskaičiuoti administravimo sąnaudų dydžiai tenkantys II pakopos pensijų fondų dalyviams; įvertinta II pensijų pakopos įtaką Sodros pensijos dydžiui.

Prognozuojant teorinę vidutinę senatvės pensiją (TVSP) 2014 – 2017 m. pirmiausia buvo įvertinta ateities Sodros pajamos ir gaunančių pensiją asmenų skaičius. Gaunančių senatvės pensiją asmenų skaičius kinta nedaug, todėl paprastas ir patikimas metodas jį prognozuoti ateinantiems keliems metams yra slenkančių vidurkių metodas.

Taip pat būtina įvertinti Sodros pajamų ryšius su BVP, pensinio amžiaus žmonių skaičiumi ir vidutiniu darbo užmokesčiu, t.y. nustatyti tarp jų koreliacinę ryšį. Sodros pajamos kinta pakankamai ženkliai ir priklauso nuo šalies makroekonominių rodiklių, todėl jų prognozavimui buvo naudota statistiniai metodai. Sodros pajamos kaip ir daugelis makroekonominių rodiklių turi ilgalaikį trendą, todėl nėra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį ir juos reikia transformuoti. Šiame darbe Sodros pajamų, BVP ir vidutinio darbo užmokesčio ilgalaikis trendas buvo eliminuojamas pagal nustatytą formulę.

Duomenų apdorojimui, apskaičiavimui ir iliustracijų rengimui buvo naudota Microsoft Excel programa. Nustatant nestacionarios laiko eilutės neatsitiktinės komponentės kitimo tendenciją ir prognozuojant būsimas reikšmes, buvo naudojama SPSS programa.

3.2. Lietuvos pensijų sistemos reformos priešasčių nustatymas ir vertinimas

Lietuvos pensijų sistemos reformos, prasidėjusios 2004 m., priešastys bus vertinamos atsižvelgiant į Sodros pajamas ir išlaidas, I pakopos pensijų dydžius, pensijų fondų pelningumą bei dalyvių skaičių II pensijų pakopoje.

Lietuvos pensijų sistemos reformos priešasčių vertinimui atlikti pirmiausia buvo atlikta LR norminių dokumentų, reglamentuojančių pensijų sistemą, analizė. Ji reikalinga tam, kad būtų galima nustatyti, kas pensijų sistemoje yra keičiama. Taigi, pagal LR įstatymų keitimą 2004 – 2013 m. galima pastebėti, kad pagrindinės pensijų reformos kryptys yra šios:

1. Pensinio amžiaus didinimas (jis tiesiogiai siejamas su būsimojo gyvenimo trukmės lygio augimu ir galimu vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimu).
2. Privačių kaupiamųjų pensijų įmokų pervedimo kaupiamiesiems fondams pokyčiai.
3. Pensijų skaičiavimo formulės pokyčiai.

Šios trys pensijų sistemos reformos pokyčių kryptys analizuojamos kituose poskyriuose.

3.2.1. Pensinio amžiaus didinimo priešasčių nustatymas

LR teisės aktai numato, kad senatvės pensijos amžius iki 2012 m. sausio 1 dienos buvo moterims – 60 m., vyrams – 62 m. ir 6 mėnesiai. Nuo 2012 m. sausio 1 dienos ir kiekvienų vėlesnių metų sausio 1 dienos senatvės pensijos amžius kasmet yra didinamas. Moterims jis didės keturiais mėnesiais per metus, vyrams – dviem mėnesiais per metus, kol pasieks senatvės pensijos amžių – 65 metus, tai įvyks 2026 m.

Literatūros ir statistinių duomenų analizė parodė, kad pensinis amžius didinamas dėl demografinių (gyventojų senėjimas dėl ilgėjančios gyvenimo trukmės ir mažėjantis gimstamumas) bei finansinių (mažėjančios įmokos į socialinės apsaugos biudžetą) problemų.

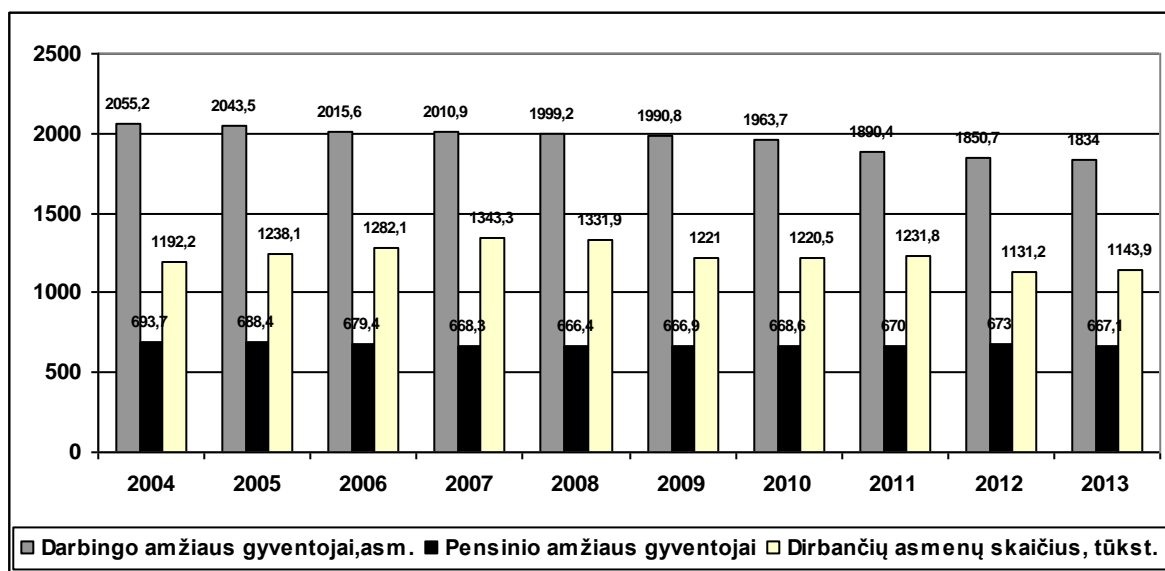
Gyventojų senėjimas visų ES valstybių narių pensijų sistemoms kelia didelių sunkumų. Baltojoje knygoje (2012) teigiama, jog iki 2060 m. vyrų gyvenimo trukmė gali pailgėti dar 7,9 metų, o moterų – 6,5 metų, palyginti su 2013 m. 60 metų ir vyresnių asmenų kasmet padaugėja maždaug dviem milijonais. O darbingiausio amžiaus, t.y. 20–59 m. – asmenų skaičius prognozuojama, jog kelis ateinančius dešimtmečius kasmet mažės. Šios situacijos tendencijos panašėja ir Lietuvoje. Remiantis ES statistikos tarnybos (Eurostato) demografinėmis prognozėmis, 2060 m. pradžioje Lietuvoje gyvens 2 mln. 676 tūkst. gyventojų, t.y. beveik 300 tūkst. mažiau negu 2013 m. pradžioje.

Lietuvos Statistikos departamento duomenimis 2013 m. pradžioje šalyje gyveno 2971,9 tūkst. žmonių, tai 31,7 tūkst. mažiau negu 2012 m. pradžioje (3 priedas). Šalies gyventojų skaičius 2012 m. mažėjo dėl dviejų priešasčių – neigiamos neto migracijos ir neigiamos natūralios kaitos. Per pastaruosius dešimt metų Lietuvoje gyventojų sumažėjo 473,9 tūkst. t.y. 13,8 %. Šiuo laikotarpiu

emigravo 181,4 tūkst. daugiau žmonių negu imigravo ir mirė 122,2 tūkst. daugiau žmonių negu gimė. 2013 m. pradžioje vaikų iki 15 metų amžiaus buvo 1,4 karto mažiau nei 60 metų ir vyresnio amžiaus žmonių. 2013 m. pradžioje 713,8 tūkst., arba 24,02 %, gyventojų buvo 60 metų ir vyresnio amžiaus. Taigi, Lietuvoje didėja 60 metų ir vyresnio amžiaus žmonių dalis, palyginti su bendru gyventojų skaičiumi.

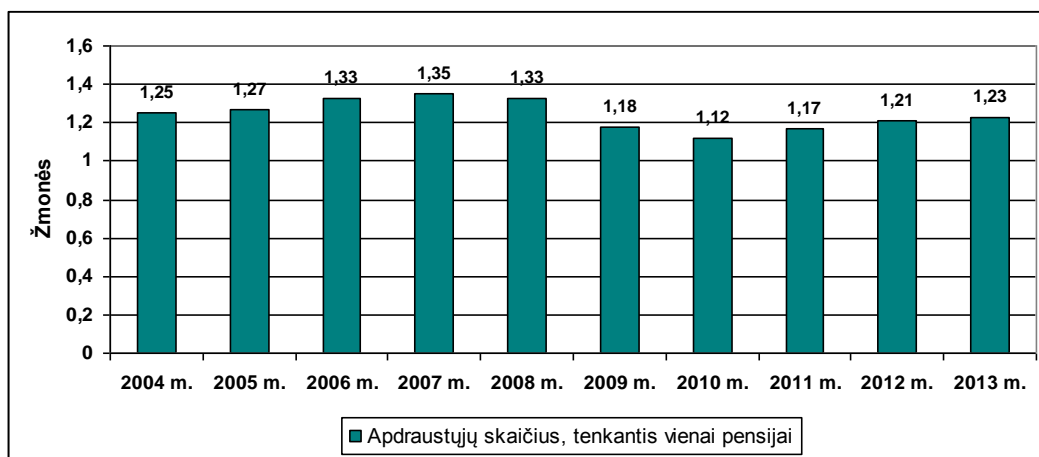
Analizuojant Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir Lietuvos statistikos departamento duomenis, galima pastebėti, kad 2004 – 2013 metais darbingo ir pensijinio amžiaus žmonių pokyčiai yra nežymūs, tačiau jų skaičius palaipsniui mažėja (11 pav.).

Darbingo amžiaus žmonių 2004 m. buvo 2055,2 tūkst. ir jų skaičius nuolatos mažėjo ir 2013 metų pradžioje siekė 1834,0 tūkst., t.y. 10,8 proc. mažiau negu buvo 2004 m. Pensinio amžiaus žmonių 2004 m. buvo 693,7 tūkst. ir sumažėjo iki 667,1 tūkst. 2013 m. Tačiau prognozuojama, kad dirbančiųjų skaičius pradžioje didės nuo 1,14 mln. 2013 m. iki 1,33 mln. 2020 m., o vėliau sumažės iki 0,96 mln. 2060 m.

11 pav. Lietuvos darbingo, dirbančių ir pensinio amžiaus žmonių skaičius 2004 -2013 m., tūkst. Šaltinis: Sudaryta darbo autorės pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir Lietuvos statistikos departamento duomenis

Pensinio amžiaus gyventojų skaičius labai priklauso nuo pensinio amžiaus. Esant nekintamam 2013 m. pensiniam amžiui, šios amžiaus grupės gyventojų padidėtų nuo maždaug 667,1 tūkst. 2013 m. iki beveik 820 tūkst. 2035 m., o vėliau šiek tiek mažėtų beveik iki 800 tūkst. ir svyruodamas tokiu išliktų iki 2060 m. Dėl nuo 2012 m. pradėto didinti pensinio amžiaus, šios gyventojų grupės skaičius mažės iki 610 tūkst. 2025 m., o vėliau ims didėti ir svyruodamas atskirais periodais sieks 690 tūkst. Todėl vis gilėjanti disproporcija tarp dirbančių ir mokančių socialinio draudimo įmokas gyventojų, kurių skaičius mažėja, ir pensininkų, kurių skaičius didėja, lėmė, kad vienai mokamai pensijai tenka vis mažiau dirbančiųjų (12 pav.).

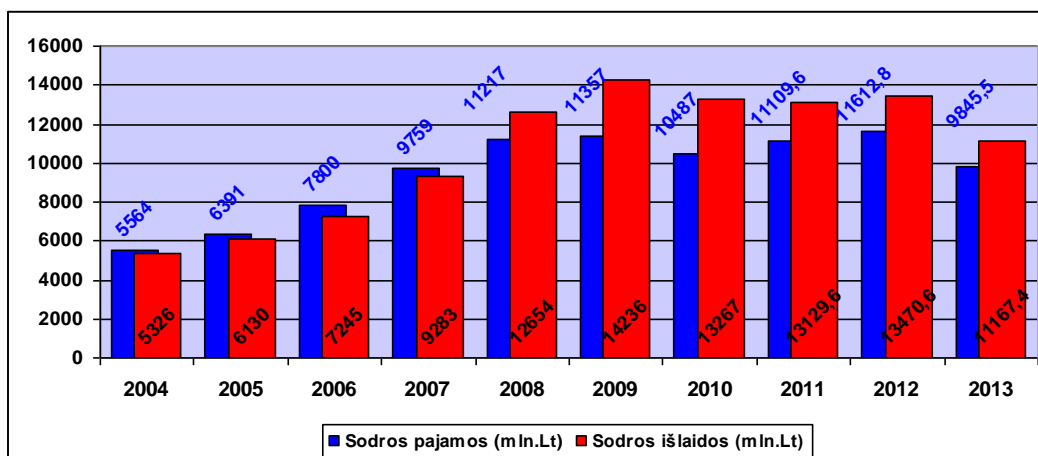

12 pav. Apdraustųjų ir mokamų pensijų skaičiaus santykio kitimas 2004 - 2013 metais

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis.

Kaip matyti iš 12 paveikslėlio, valstybinio socialinio draudimu apdraustiesiems tenka didesnis mokamų pensijų skaičius. Visuomenės senėjimo problematika dažnai vaizduojama padvigubėjusios vyresnio amžiaus gyventojų priklausomybės nuo dirbančių gyventojų.

Dirbančiųjų, t.y. apdraustųjų privalomuoju valstybiniu socialiniu draudimu skaičiaus mažėjimas neigiamai veikia Sodros biudžetą (13 pav.).

13 pav. Sodros biudžeto pajamų ir išlaidų pasiskirstymas 2004 – 2013 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis

Sodros pajamos nuo 2004 metų sparčiai augo iki 2009 metų. Palyginus 2004 metus su 2009 metais, pajamos padidėjo 5793 mln.Lt. ir tai sudarė 51 %. Tačiau nuo 2009 metų pajamos 2013 metais sumažėjo 13,3 %, t.y. 1511,5 mln.Lt. Tam turėjo įtakos sumažintas darbo užmokestis, emigracijos padidėjimas bei sumažėjęs užimtumas.

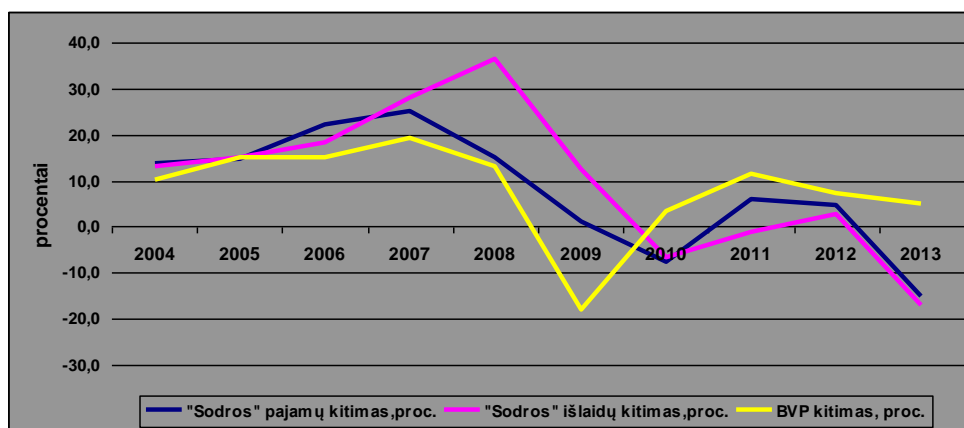
Per 2013 m. į Valstybinio socialinio draudimo fondo („Sodros“) biudžetą surinkta daugiau lėšų nei 2012 m. 2013 metus palyginus 2012 metais valstybinio socialinio draudimo įmokų mokėtojai į biudžetą pervadė 9 mlrd. 845,5 mln. Lt (be sveikatos draudimo įmokų). Tai yra 9,9 proc. (883,4 mln. Lt) daugiau nei per 2012 m.

2013 metais 9 mlrd. 161,3 mln. Lt arba 93,1 proc. visų biudžeto įplaukų sudarė draudėjų ir apdraustųjų socialinio draudimo įmokos. Palyginti su 2012 m., šių įmokų suma padidėjo 7,9 proc. arba 666,7 mln. Lt. Pajamos didėjo dėl išaugusio apdraustųjų skaičiaus, t.y. per praėjusius metus „Sodra“ gavo 33,9 tūkst. daugiau pranešimų apie darbuotojų priėmimą į darbą nei apie jų atleidimą iš darbo.

Sodros išlaidos nuo 2004 metų iki 2007 metų augo tolygiai su pajamomis ir buvo vidutiniškai apie 4,5 % mažesnės. Sodros biudžeto balansas 2004 - 2007 metų laikotarpį buvo teigiamas – pajamos vidutiniškai buvo apie 4,5 % didesnės negu išlaidos. Tačiau nuo 2008 metais Sodros biudžeto balansas tapo neigiamas, 2008 metų deficitas siekė 12,8 %, 2009 ir 2010 metais išaugo iki daugiau negu 25 %, 2011 metais šiek tiek sumažėjo ir sudarė apie 18,2 %, 2012 metais – padidėjo deficitas iki 16 %, tačiau jau 2013 metais jis beveik pasiekė 2008 metų lygį, ir sudarė 13,4 %. Atkreiptinas dėmesys, kad 2008 metais Sodros pajamų kitimas buvo teigiamas ir neigiamą biudžeto balansą sąlygojo spartesnis išlaidų augimas.

Kaip rodo Sodros biudžeto analizė, biudžetas nėra stabilus. Jis priklauso nuo šalies ekonominės situacijos, neįvertintų įsipareigojimų, valdžios populistinių sprendimų.

Palyginus Sodros pajamų ir išlaidų santykinį kitimą, pastebima, kad per 2004 - 2013 metų laikotarpį Sodros išlaidų augimas buvo spartesnis negu pajamų (14 pav.). Išlaidos vidutiniškai augo 12,6 %, o pajamos – apie 10,5 % arba vidutiniškai apie 2 procentiniais punktais lėčiau. Atkreiptinas dėmesys, kad neigiamas pajamų metinis prieaugis buvo tik 2010 metais (-7,7 %) ir 2013 metais (-15,2 %), o išlaidos mažėjo 2010 (-6,8 %), 2011 metais (-1,0 %) ir 2013 metais (17,1 %). Nuo 2004 iki 2006 metų Sodros išlaidos augo lėčiau negu Sodros pajamos. Tačiau 2007-2009 metų periodą Sodros išlaidos augo labai sparčiai, šį periodą išlaidų kitimas vidutiniškai buvo spartesnis už pajamas apie 11,9 %. Nuo 2007 metų Sodros išlaidos pradėjo augti greičiau negu pajamos – 2007 metais – 3 % punktais, 2008 metais – 21,4 % punktais, 2009 ir 2010 metais atitinkamai 11,3 ir 0,9 % punktais.

14 pav. Sodros pajamų ir išlaidų kitimo palyginimas su BVP, 2004 – 2013 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Palyginus Sodros pajamų ir išlaidų kitimą su nominaliu BVP, pastebima, kad tendencijos yra panašios, tačiau BVP augimas buvo beveik visą periodą mažesnis negu Sodros pajamų ir išlaidų, išskyrus nuo 2010 iki 2013 metus kai BVP augo sparčiau. Nuo 2004 iki 2009 metais pajamos ir išlaidos vidutiniškai augo atitinkamai 14,1 ir 18,4 %, tuo tarpu BVP augo vidutiniškai tik 9,1 %. 2010 - 2013 m. BVP vidutiniškai augo 7,5 %, tuo tarpu pajamos ir išlaidos atitinkamai mažėjo 0,14 ir 4,5 %.

Taigi, VSDF biudžetas turi būti planuojamas į ateitį, atsižvelgiant į ilgąjį laikotarpį. Tokiu būdu bus lengviau subalansuoti Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą. Turi būti sukurti rezerviniai fondai, kur būtų pervedamas VSDF biudžeto perteklius.

Lietuvos statistikos departamento pateikti statistiniai duomenys rodo, kad išlaidos pensijoms sparčiai auga (*4 lentelė*).

4 lentelė. Pensijų gavėjai ir išlaidos pensijoms (pagal ESSPROS metodiką)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Pensijų gavėjų skaičius metų pabaigoje, tūkst.	942.4	928.5	917.6	912.4	923.6	934.2	937.8	941.2	932.6
Išlaidos pensijoms, mln. Lt	4188.6	4700.2	5243.1	6535.8	8281.9	8811.9	8178.5	8 193.0	8 721.3
Išlaidos pensijoms, palyginti su BVP, %	6.6	6.5	6.3	6.6	7.4	9.6	8.6	7.7	7.7

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamentas, 2013.

Didžiausią Sodros biudžeto išlaidų dalį 2013 m. sudarė pensijų socialinis draudimas. Pensijų socialiniam draudimui 2013 metais išleista 73,1 % biudžeto lėšų – 8 mlrd. 161,6 mln. Lt. Palyginti su 2012 m., išlaidos pensijų draudimui sumažėjo 21,2 mln. Lt arba 0,3 %. Taigi, kad šios draudimo rūšies įplaukos padengtų išlaidas 2013 metais trūko 154,5 mln. litų (1,9 %).

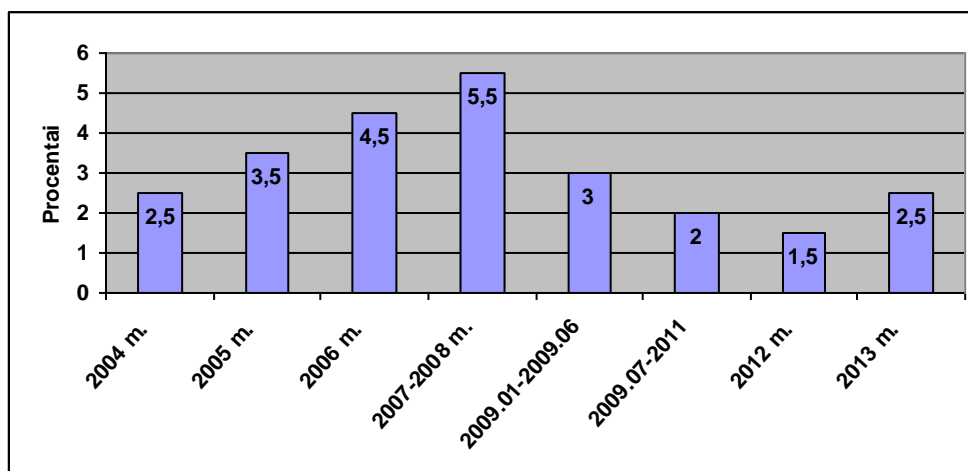
Pagal *4 lentelės* duomenis galima pastebėti, kad pensijų gavėjų skaičius Lietuvoje kinta nežymiai. Galima daryti prielaidą, jog pagrindine priežastimi pensinio amžiaus didinimui buvo išlaidos pensijoms mokėti. Baltojoje knygoje (2012) rašoma, kad žmonės gyvena ilgiau, todėl jie turi ilgiau dirbti ir daugiau susitaupyti savo pensijai. Kitaip nebus įmanoma užtikrinti pensijų adekvatumo, kadangi nebus iš ko padengti išaugusių išlaidų. Tačiau Stepukonis F. (2011, p. 37) pažymi, jog ne valstybės biudžeto subalansavimas, o sveikatos būklė turėtų būti lemiantysis faktorius žmogaus pensinio amžiaus nustatymo pagrindas. Įstatymai, nustatantys, iki kokio amžiaus asmenys gali išlikti darbo rinkoje, iš esmės yra diskriminacija. Tačiau jos išvengti būtų galima, jei žmonių darbingumą rīštume su sveikata, o ne su išgyventų metų skaičiumi. Atsižvelgiant į individualius sveikatos raidos ypatumus, tikslinga taikyti laipsnišką išėjimą į pensiją – tuomet žmonės patys spręstų, kuomet jiems tinkamiausias laikas išeiti į pensiją (Stepukonis F., 2011, p. 39). Atkreiptinas dėmesys ir į darbo santykių tęsimo finansinę naudą, nes kaip teigia Booth Ph. ir kt. (2008), dirbant yra pasiekiamas toks taškas, kai toliau mokami mokesčiai jau nebedidina pensijos išmokų. Žaliojoje knygoje (2010, p. 9) nurodyta, kad galimybė nustatyti tinkamą senatvės pensijos amžių nuolat buvo ginčytina: juk į darbo

rinką skirtingų profesijų asmenys ateina ne vienodo amžiaus, be to, skirtingų profesijų darbuotojų sveikata nevienoda. Dauguma šalių šį uždavinį sprendžia nustatydamos įvairias politines priemones sveikatai ir saugai darbe gerinti ir suteikdamos papildomų galimybių tiems darbuotojams, kuriems tikrai reikia dar nesulaukus senatvės pensijos amžiaus. Taigi reikia stengtis, kad darbuotojai sugebėtų ir norėtų išsilaikyti darbo rinkoje visą savo darbingą laikotarpį.

3.2.2. Įmokų, pervedamų į pensijų fondą, dydžio kaitos priežastys ir pasekmės

Antroje darbo dalyje buvo minėta, kad įmokos į pensijų fondus atskaitomos iš jau mokamų Sodrai įmokų. Tokiu būdu Sodrai yra sumokama mažiau, o jos mokama senatvės pensija bus mažesnė ta dalimi, kuri pervedama pensijų fondui. Tačiau šią negautą dalį turėtų atlyginti pensija iš pensijų fondo.

Reikia pažymėti, kad nuo įmokos dydžio priklauso pensijos dydis. Lietuvoje įmokų dalis, kurią galima kaupti pensijų fonde, palaipsniui didėjo (15 pav.): nuo 2,5 % - 2004 m iki 5,5 % - 2008 m.

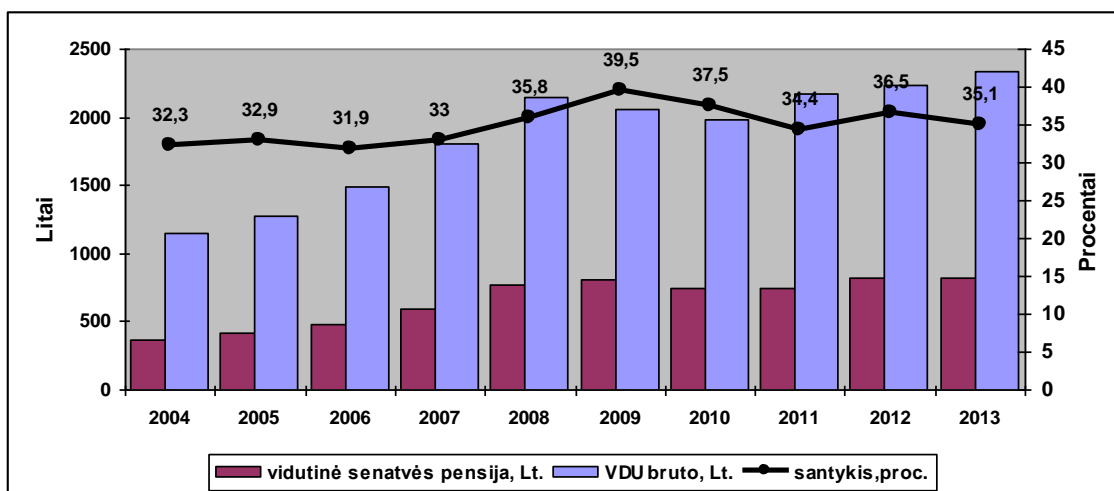
15 pav. Įmokos į sąskaitas pensijų fonduose dydis 2004 – 2013 m., proc.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis LR pensijų sistemos reformos įstatymu.

Tačiau Lietuvą užklupus sunkiai ekonominei situacijai, nuo 2009 m. liepos 1 d. pensijų fondams pervedamos kaupiamos įmokos dydis laikinai buvo sumažintas iki 2 %, o 2012 m. – iki 1,5%. Ankstesnio dydžio kaupiamasis įmokas buvo planuojama atstatyti pasibaigus finansiniam sunkmečiui. Taigi 2013 m. – pensijų kaupiamųjų įmokų dydis padidintas iki 2,5 %. Tačiau jau 2014 metais jis yra - 2 %.

Analizuojant įmokų dydžius į pensijų fondus, pirmiausia bus nustatytas valstybinio socialinio draudimo pensijos ir darbo užmokesčio santykis. Tokiu būdu bus galima pagrįsti įmokų į pensijų fondus didinimo reikalingumą.

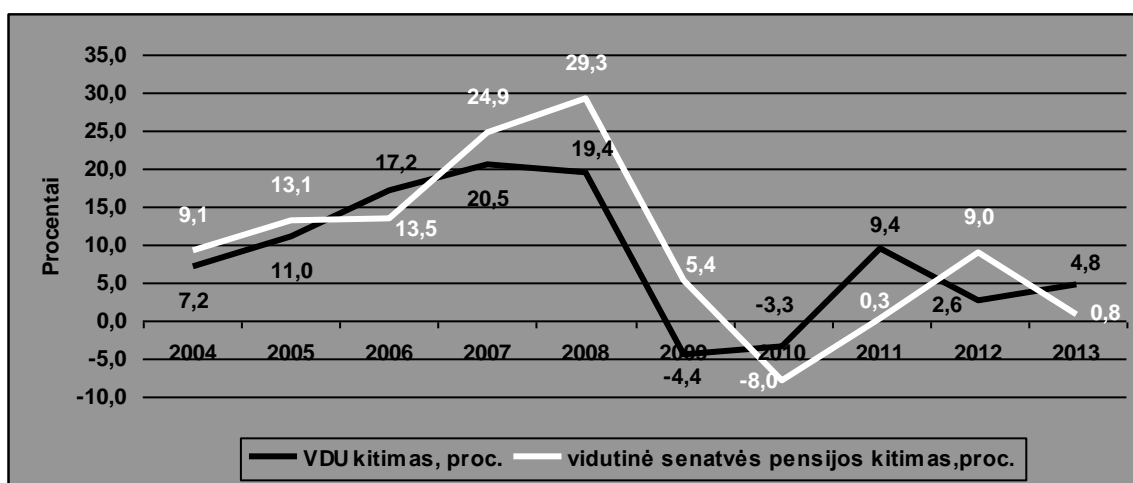
Senatvės pensijos ir vidutinio darbo užmokesčio palyginimas parodytas 16 paveiksle.

16 pav. Valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos ir vidutinio darbo užmokesčio santykis 2004 – 2013 metais

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis

Lyginant 2004 m. su 2013 m. senatvės pensijos dydis padidėjo nuo 371,55 Lt iki 822,2 Lt, t.y. 450,65 Lt. arba 2,2 karto (4 priedas). Tokie rezultatai turėtų džiuginti, tačiau, kaip matyti iš 16 paveikslo, senatvės pensijos dydis per visą analizuojamąjį laikotarpį sudaro iki 40 procentų vidutinio darbo užmokesčio. Tuo tarpu ne viena politinė jėga Lietuvoje pasisako už tai, kad, vidutinė senatvės pensija turi pasiekti 60 % vidutinio darbo užmokesčio lygio, o pensija vidutiniškai sudarytų beveik 900 Lt. Tačiau norint pasiekti tokį rezultatą, vidutinė senatvės pensijos augimo tempas turi bent keletą metų augti sparčiau nei vidutinio darbo užmokesčio tempas. Žemiau pateiktas 17 paveikslas, kuriame pavaizduota senatvės pensijos ir vidutinio darbo užmokesčio santykinis kitimas 2004 – 2013 metais.

17 pav. Vidutinė valstybinė socialinio draudimo senatvės pensijos dydžio ir vidutinio darbo užmokesčio kitimai 2004 – 2013 m.

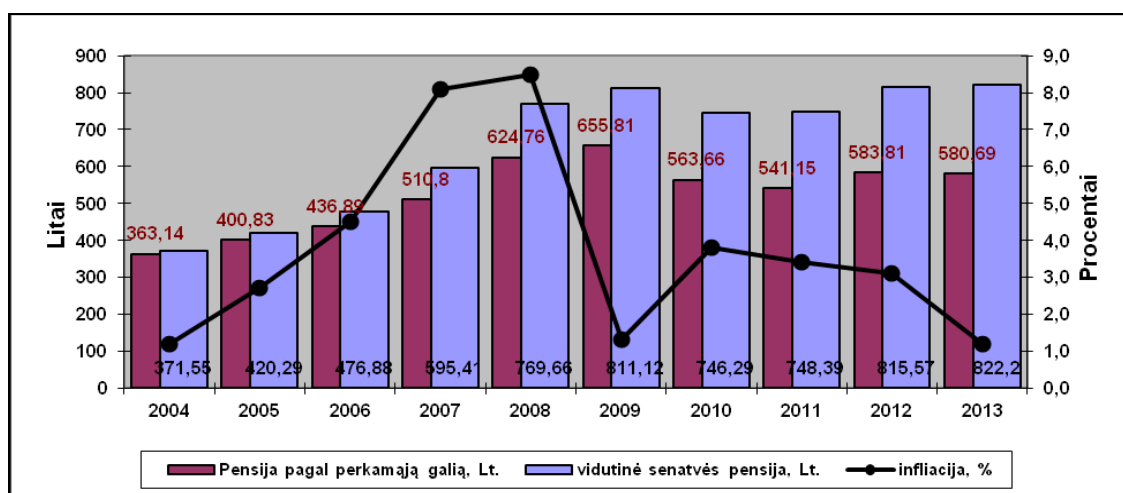
Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis

Palyginus vidutinio darbo užmokesčio ir vidutinės senatvės pensijos santykinį kitimą (17 pav.), pastebima, kad 2004 - 2013 metų laikotarpį senatvės pensijų augimas buvo spartesnis negu darbo

užmokesčio, senatvės pensijos vidutiniškai augo 9,7 %, o darbo užmokestis – 8,4 % arba 1,3 % punkto lėčiau. Neigiamas senatvės pensijos metinis prieaugis buvo tik 2010 metais (- 8,0 %), o vidutinio darbo užmokesčio 2009 (-4,4 %) ir 2010 metais (-3,3 %). 2011 metus palyginus su 2010 metais darbo užmokesčio prieaugis buvo pastebėtas spartesnis negu senatvės pensijos, darbo užmokestis padidėjo 12,7 %, o senatvės pensija – 8,3 % arba 4,4 % punkto lėčiau.

Darbo užmokesčio pokyčiams įtakos turi ekonominiai rodikliai. Ekonomikos krizė, paveikė Lietuvos ekonominius rodiklius (3 priedas). 2009 metais nedarbo lygis padidėjo iki 13,7 %, o 2010 m. – 17,8 %, nuo 2011 m. nedarbo lygis pradėjo mažėti kol 2013 m. pasiekė 13,3 %. Bedarbio pašalpos sudaro vos 0,4 % BVP. ES statistikos agentūros „Eurostat“ duomenimis, 2013 m. sausį nedarbo lygis Europos Sąjungoje buvo užfiksuotas 10,8 %, o euro zonoje – 11,9% .

Toliau analizuojama, kaip infliacija paveikė vidutinės senatvės pensijos dydį 2004 – 2013 metais. *18 paveiksle* matome, jog nuo 2004 iki 2008 metų infliacijai padidėjus iki 8,5 %, vidutinė senatvės pensija palyginus su pensija pagal perkamąją galią 2008 metais pakito žymiai t.y. sumažėjo vidutiniškai 18,83 % arba 144,9 Lt.

18 pav. Pensijos perkamosios galios kitimo dinamika 2004 – 2013 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir Lietuvos statistikos departamento duomenimis

2009 metus palyginus su 2008 metais, infliacija sumažėjo 7,2 % punkto, tačiau pensija pagal perkamąją galią sudarė 655,81 Lt., kai vidutinė senatvės pensija buvo – 811,12 Lt. Pastebėta, kad didžiausias skirtumas tarp vidutinės senatvės pensijos ir pensijos pagal perkamąją galią buvo 2013 metais. Vidutinė senatvės pensija 2013 metais buvo 822,2 Lt, o pensijos perkamoji galia – 580,69 Lt, tai skirtumas sudarė 29,37 %. Taigi, per analizuojamąjį laikotarpį infliacijos poveikis realiam pensijos dydžiui daro didelį ir neigiamą poveikį.

Akivaizdu, kad ekonominių rodiklių svyravimai Lietuvos pensijų fondų dalyviams buvo nenaudingi. Pirmiausia buvo sumažintos pervedamos įmokos į pensijų fondus. Pagal 5 lentelėje pateiktus duomenis matyti, jog jeigu reforma nebūtų prasidėjusi, 2004 - 2013 m. Sodros biudžetas

galėjo būti papildomas daugiau nei 4 mlrd. Tai sudaro 10 % nuo visų išlaidų senatvės pensijoms. Tačiau, jeigu LR Vyriausybė, nebūtų sumažinusi įmokų dydžius, tai pensijų fonduose jų dalyviai turėtų sukaupti didesnius turtus.

5 lentelė. Įmokos į privačius II pakopos pensijų fondus ir visos išlaidos senatvės pensijoms

Metai	Įmokos į privačius II pakopos pensijų fondus, mln. Lt.	Sodros išlaidos senatvės pensijoms, mln. Lt.	Įmokos į privačius II pakopos pensijų fondus/ Išlaidos senatvės pensijoms, proc.
2004	173	2717	6
2005	308	3027	10
2006	531	3401	16
2007	852	4264	20
2008	1064	5508	19
2009	434	5824	8
2010	328	5365	6
2011	326	5392	6
2012	301	5867	5
2013	511	5907	9
Viso:	4828	47272	10

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis.

Tarkime, kad įmokos į privačius fondus nebuvo sumažintos. Tokiu atveju 2009 m. būtų pervesta į pensijų fondus 520,8 mln. Lt daugiau, 2010 m. – 410 mln. Lt, 2011 - 407,5 mln. Lt, 2012 - 802,67 mln.Lt, 2013 - 511 mln. Lt. Tai sumažino II pensijų pakopos išmokas būsimiems pensininkams. Tuo labiau, kad papildomos pensijos dydis yra susietas su įmokos į pensijų fondą dydžiu, pensijų fondo pelningumu ir pensijų fondo valdymo išlaidomis. II pakopos pensijos dydį galima išskaidyti į tokias sudedamąsias dalis (Katkus V., Martinaitytė E., 2002, p. 37):

II pakopos pensijos išmoka	=	Įmokos dydis	+	Pensijų fondo pelningumas	-	Pensijų fondo valdymo sąnaudos
----------------------------	---	--------------	---	---------------------------	---	--------------------------------

Pensijų fondo pelningumas. Pelningumas – tai apskaitos vieneto vertės pokytis, kuris skaičiuojamas neįtraukiant pradinio mokesčio nuo įmokos, bet atsižvelgiant į visus kitus mokesčius bei išlaidas nurašomas nuo fondo turto (UAB „DNB investicijų valdymas“). Kuo didesnę lėšų dalį pensijų fondas investuoja į akcijas, tuo jis rizikingesnis. Tačiau didesnė rizika – tai ir galimas didesnis pelnas. UAB „DNB investicijų valdymas“ specialistai yra paskaičiavę tikėtiną ilgalaikį metinį pensijų fondų pelningumą, o Lietuvos bankas pateikia informaciją, kokia buvo investicinė fondų grąža (6 lentelė).

6 lentelė. Metinis pensijų fondų pelningumas ir gryųjų aktyvų vertė pagal pensijų fondus

Pensijų fondai	Konservatyvaus investavimo	Mažos akcijų dalies	Vidutinės akcijų dalies	Akcijų
Investuojama akcijų rinkose fondo dalis	0 %	Iki 30 %	30-70 %	70-100 %
Tikėtinai ilgalaikis metinis pelningumas pagal UAB „DNB investicijų valdymas“	3-4 %	4-6 %	6-9 %	-
Esamas pelningumas	1,05-5,30 %	1,93-5,61 %	-0,80-5,71 %	-2,65-11,51 %
Gryųjų aktyvų vertė (2013-01-31 d.)	572835204	1123022139	2184550885	340505849
Vieneto vertės pokyčio svertinis vidurkis nuo reformos pradžios, proc.	1,03	2,18	3,50	4,92

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos banko ir UAB „DNB investicijų valdymas“ duomenimis.

Kaip matyti iš 6 lentelės, prognozuojamas II pakopos pensijų fondų metinis pelningumas neatitinka realią investicijų grąžos normą. Akivaizdu, jog tik keli pensijų fondai būsimiems pensininkams yra pelningi. Vidutiniškai vienas pensijų dalyvis iki 2013 m. turi sukaukęs turto 3996 Lt. (4220914076 Lt. grynujų aktyvų vertės / 1056347 dalyvis = 3995,77). Atitinkamai pagal pensijų fondus: konservatyvaus investavimo pensijų fondų dalyviai vidutiniškai turi sukaukę 4916 Lt. turto, mišrios (mažos ir vidutinės) akcijų dalies – 3754 Lt., akcijų – 5797 Lt. Reikia pažymėti, kad pensijų fondo valdymo sąnaudos mažina senatvės pensiją. Tačiau pensijų fondo investavimo grąža gerokai atperka dalyvio sumokamus įmokos mokesčius.

Pensijų fondo valdymo sąnaudos. Įvairios pensijų kaupimo bendrovės, valdydamos pensijų kaupimo fondus įstatymų numatytose ribose taiko administravimo mokesčius nuo turto ir nuo įmokų (5 priedas). Analizuojant pensijų kaupimo bendrovių taikomus mokesčius, nustatytas administravimo mokesčio vidurkis 0,89 % nuo turto ir 1,45 % nuo įmokų. Iš viso 2,34 %. Šie dydžiai ir bus panaudoti apskaičiuojant vidutines metines pensijų fondų administravimo sąnaudas (7 lentelė).

7 lentelė. Vidutinės metinės II pakopos pensijų fondo administravimo sąnaudos

Metai	Sukaupta grynoji aktyvų vertė, mln. Lt.	Turto valdymo mokestis, (0,89 proc.) mln. Lt.	Įmokos į pensijų fondus, mln. Lt.	Įmokos mokestis (1,45 %), mln. Lt.	Iš viso pensijų fondo administravimo sąnaudų, mln. Lt.
2004	127	1,13	173	2,51	3,64
2005	409,6	3,65	308	4,47	8,12
2006	903,3	8,04	531	7,7	15,74
2007	1686,8	15,01	852	12,35	27,36
2008	2223,9	19,79	1064	15,43	35,22
2009	3259,6	29,01	434	6,29	35,3
2010	3853,4	34,3	328	4,76	39,06
2011	4075,2	36,27	326	4,73	41
2012	4801,6	42,73	301	4,36	47,09
2013	5444,47	48,46	513	7,44	55,9

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės, remiantis Lietuvos banko, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos ir Lietuvos statistikos duomenimis.

Remiantis 7 lentelės duomenimis, apskaičiuosime vidutines vieno pensijų kaupimo dalyvio pensijų administravimo sąnaudas iki 2013-12-31 d. Vidutiniškai vienam pensijos kaupimo dalyviui sąnaudos siekė 276,17 Lt. (308,43 mln. Lt./1116809 dalyviai).

Atsižvelgdama į tai, jog dalį kaupiamųjų pajamų pensijų kaupimo dalyviai netenka dėl didelių administravimo kaštų, Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Pensijų sistemos reformos ir Pensijų kaupimo įstatymų pataisas, kuriomis nustatyti mažesni pensijų kaupimo antros pakopos fondų administravimo mokesčiai (žr. 8 lentelė).

8 lentelė. Atskaitymai, taikomi kaupiant lėšas II pakopos pensijų fonduose

Mokestis		Konservatyvus investavimo pensijų fondai	Mažos akcijų dalies pensijų fondai	Vidutinės akcijų dalies pensijų fondai
Įmokos mokestis	Nuo 2013m.	2 proc.	2 proc.	2 proc.
	Nuo 2014 m.	1,5 proc.	1,5 proc.	1,5 proc.
	Nuo 2015 m.	1 proc.	1 proc.	1 proc.
	Nuo 2016 m.	0,5 proc.	0,5 proc.	0,5 proc.
	Nuo 2017 m.	0 proc.	0 proc.	0 proc.
Turto valdymo mokestis	Nuo 2013m.	0,65 proc. pensijų sąskaitoje esančių lėšų vidutinės metinės vertės.	1 proc. pensijų sąskaitoje esančių lėšų vidutinės metinės vertės.	1 proc. pensijų sąskaitoje esančių lėšų vidutinės metinės vertės.
Bendrovės keitimo mokestis	Nuo 2013m.	Iki 0,05 proc. pervedamų lėšų.	Iki 0,05 proc. pervedamų lėšų.	Iki 0,05 proc. pervedamų lėšų.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis LR Pensijų kaupimo įstatymo pakeitimo įstatymu, 2012 m.

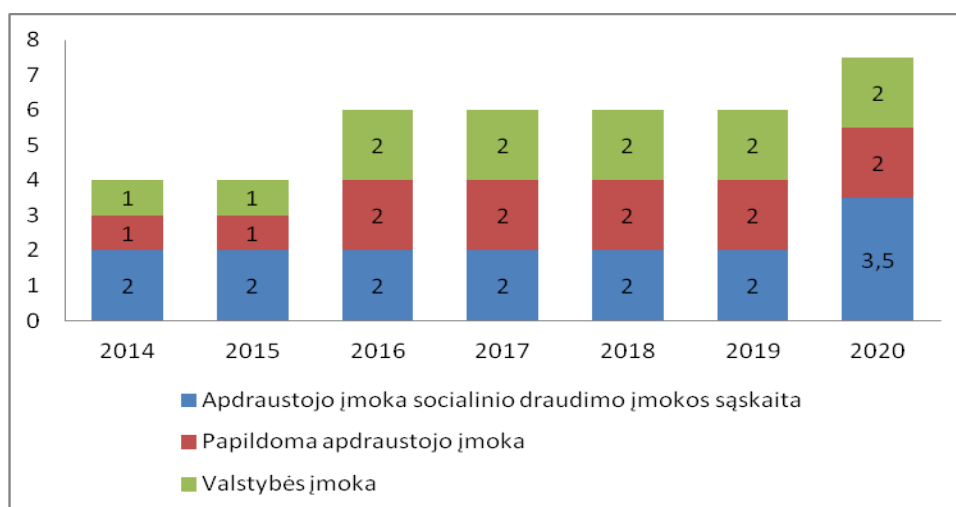
Nurodyti atskaitymai iš pensijų turto pagal kiekvieną pensijų kaupimo sutartį su pensijų kaupimo bendrove per metus iki 2013 m. sausio 1 d. gali sudaryti ne daugiau kaip 1 procentą dalyvio pensijų sąskaitoje apskaičiuotų lėšų vidutinės metinės vertės, nuo 2013 m. sausio 1 d. – ne daugiau kaip 0,65 procento konservatyvaus investavimo pensijų fonde ir ne daugiau kaip 1 procentą kitokiame pensijų fonde dalyvio pensijų sąskaitoje apskaičiuotų lėšų vidutinės metinės vertės. Atskaitymai nuo dalyvio vardu įmokėtų įmokų iki 2013 metų sudaro ne daugiau kaip 10 procentų, 2013 metais sudaro ne daugiau kaip 2 procentus ir kiekvienais metais mažinami po 0,5 procentinio punkto, iki pasieks 0 procentų. Dalyvio perėjimo į kitos ar tos pačios pensijų kaupimo bendrovės valdomą pensijų fondą išlaidas sudaro tik pensijų kaupimo bendrovės patiriamos pensijų sąskaitos uždarymo ir lėšų pervedimo išlaidos. Šios išlaidos negali viršyti 0,05 procento dalyvio vardu pervedamų piniginių lėšų. Pensijų kaupimo sutarties sudarymo su šiuo dalyviu išlaidos ir kitos pensijų kaupimo bendrovės rinkodaros išlaidos neįtraukiamos į perėjimo į kitos ar tos pačios pensijų kaupimo bendrovės valdomą pensijų fondą išlaidas.

Taigi, jeigu LR Vyriausybė nebūtų nusprendusi Sodros biudžeto deficitą kompensuoti pensijų fondo įmokų mažinimu, tai pensijų fondų dalyviai būtų turėję 22 % turto daugiau, neįskaičiuojant investicijų grąžos ir pensijų fondo administravimo mokesčių. LR Vyriausybės sprendimai, mažinti įmokas į pensijų fondus menkina pasitikėjimą pensijų sistema.

Dėl šios priežasties LR Seimas pakeitė galiojančią pensijų kaupimo sistemą ir priėmė Pensijų kaupimo ir Pensijų sistemos reformos įstatymų pataisas, kurios įsigaliojo 2013 m. sausio 1 d. ir palietė tiek esamus tiek būsimus pensijos sistemos dalyvius. Vienas didžiausių naujosios sistemos trūkumų yra tai, jog nebus įvykdyti pažadai atkurti krizės metu sumažintų įmokų, pervedamų iš Sodros biudžeto į kaupiančioji sąskaitą.

Naujoje pensijų sistemos reformoje atsiranda galimybė antros pakopos pensijų fonduose kaupti pensiją skiriant šiam tikslui įstatymo nustatytą savo darbo užmokesčio dalį. Šiuo atveju valstybė savo lėšomis moka papildomas pensijų įmokas, apskaičiuojamas nuo vidutinio šalies darbo

užmokesčio. Nusprendus lėšas kaupti II pakopoje prisidedant savanoriškomis įmokomis, keičiasi pensijų kaupimo įmokų tarifai (žr. 19 pav.).

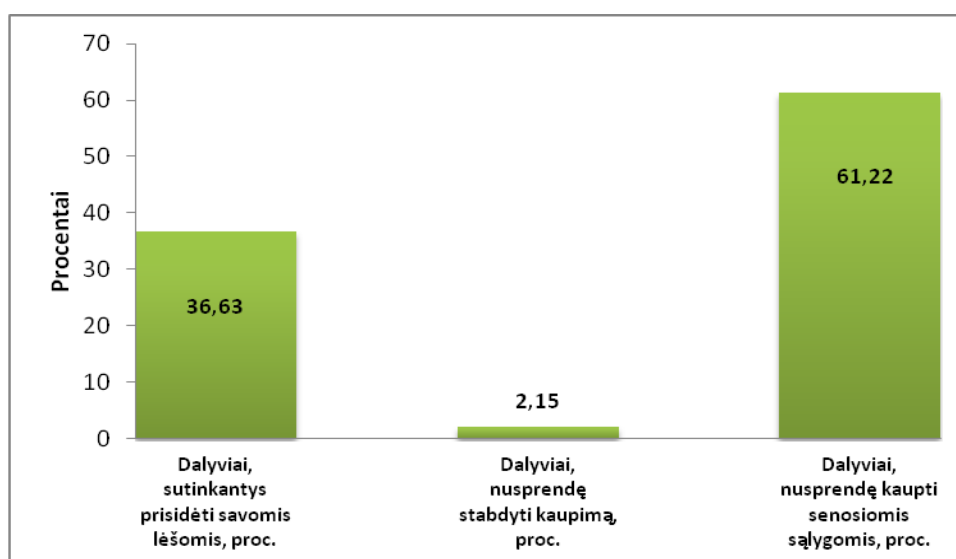

19 pav. Pensijos kaupimo įmokų tarifai nuo 2014 metų

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis

Kaip matyti iš 19 paveikslė, įmokos į pensijų fondą padidės 2020 metais iki 7,5 proc. Tačiau į šį procentą įeina ir apdraustojo savanoriškos įmokos, kurios sudaro 2 proc. nuo darbo užmokesčio.

Pensijų kaupimo sutarčių registro 2013-12-31 duomenimis pensijų kaupimo dalyvių buvo 1117053 asmenys. Iš jų - 352663 pensijų kaupimo dalyviai pensijų kaupimo bendrovėms pateikė sutikimą į pensijų fondą mokėti papildomą pensijų įmoką savo lėšomis. Iš viso į pensijų fondą savo lėšomis sutiko mokėti - 409142 dalyviai. 24003 - pensijų kaupimo dalyviai pensijų kaupimo bendrovėms pateikė pranešimus apie pensijų įmokų pervedimo į pensijų fondą sustabdymą. 683908 - pensijų kaupimo dalyviai pensijų įmokas kaups pagal sąlygas, galiojusias iki 2012 m. gruodžio 31 d. Toliau pateikiamas paveikslas dalyvių pasiskirstymas procentine išraiška (žr. 20 pav.).

20 pav. Pensijų kaupimo dalyvių pasiskirstymas

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis.

Kaip matyti 20 pav. duomenų, didžiausią kaupiančiųjų dalyvių dalį (61,22 proc.) sudarė asmenys, pasirinkę senąją sistemą, t.y. kaupti pensijų fonduose tik iš "Sodros" pervedimų. 24,6 proc. punkto mažiau, dalyviai pasiryžo pasirinkti naująjį kaupimo būdą, papildomai prisidėdami prie kaupimo savo lėšomis ir papildomai gaudami valstybės skatinamąją įmoką. Tačiau 2,15 proc. dalyvių vis dėlto sustabdė kaupimą pensijų fonduose ir grįžo į "Sodros" sistemą.

Iš pateiktų duomenų, galime teigti, jog naujoji sistema visuomenei vis dar nekelia pasitikėjimo, kadangi matome, jog naująjį pensijų sistemos kaupimo būdą pasirinkto beveik du kartus mažesnė žmonių dalis nei dalyviai, pasirinkę kaupti senosiomis sąlygomis. Tačiau neatmetama ir prielaida, jog didelis dalyvių skaičius, pasirinkusių kaupti senosiomis sąlygomis pasirinko to nežinodami ar nesuspėję to padaryti, kadangi jie nenuvyko į savo pensijų fondą ir neužpildė sutikimo dėl kaupimo naujomis sąlygomis. Ateityje, manoma, jog pensijų kaupimo dalyvių skaičius prisidedantis savo lėšomis tik didės, kadangi asmenims, sudarantiems pensijų kaupimo sutartis po 2013 m. sausio 1 d., galimybės, kad į pensijų fondus būtų pervedama tik dalis socialinio draudimo įmokos neliko, kadangi pagal priimtus Pensijų sistemos reformos įstatymo pakeitimus, asmenys, pasirašę sutartis po įstatymo pakeitimo įsigaliojimo (po 2013-01-01), šias sutartis pasirašo jau naujomis sąlygomis, t.y. jiems taikoma trijų dalių įmokų į pensijų fondus sistema.

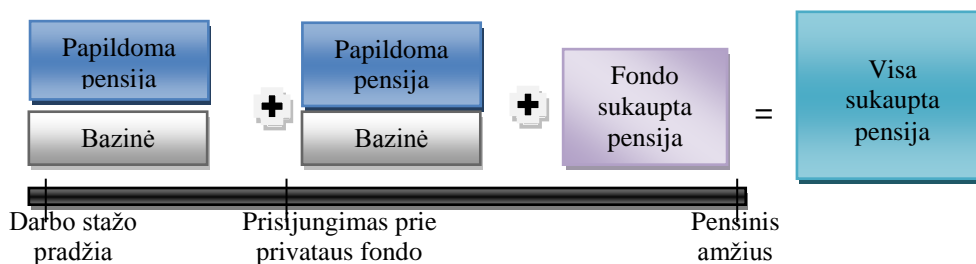
Apibendrinant skyrių, galima teigti, kad Sodros įmokų sumažinimas į pensijų fondus nuo 5,5 proc. iki 2 proc., turėjo neigiamų pasekmių jos dalyviams, o taip pat stipriai atsiliepė pensijų sistemos tvarumui. Užuoat įvykdę įsipareigojimą atstatyti pensijų kaupimo įmokos tarifą į ankstesnį (5,5 proc.) lygį (šį įsipareigojimą savo nutarime Vyriausybei priminė ir Konstitucinis Teismas), Seimas priėmė naujas pensijų kaupimo reformas, kurios reiškia, jog norėdami daugiau sutaupyti, dalyviai turės patys prisimokėti papildomai ir tuomet dar gaus Valstybės subsidiją. Įmokos iš "Sodros" į jo sąskaitą pensijų fonde bus ir toliau pervedamos, tačiau vis dėlto sumažintos nuo žadėtų 5,5 proc. iki 2 proc. atlyginimo (nuo 2020 metų - 3,5 proc.) . Tokiu būdu, galima teigti, jog "Sodros" biudžeto našta bus paskirstyta tarp pensijų kaupimo dalyvių, "Sodros" bei Valstybės.

3.2.3. Senatvės pensijos skaičiavimo kaita

Pensija, kurią moka pensininkams Valstybinio socialinio draudimo fondas, yra suskirstyta į tris dalis: pagrindinė pensija, papildoma pensija ir priedas už stažo metus. Pagrindinės pensijos dydis nustatomas LR norminiais teisės aktais ir visiems yra vienodas. Papildomos pensijos dydis priklauso nuo darbo stažo ir atlyginimo (yra tam tikrų apribojimų). Tapus fondo dalyviu, pagrindinės pensijos dydis nepasikeičia. Atsižvelgus į kaupimo pensijų fonde laikotarpį bus proporcingai sumažinta papildoma pensija, tačiau, tikėtina, prisidės pensija iš fonduose sukauptų lėšų.

Vadinasi, asmuo, nusprendęs tapti pensijų kaupimo programos dalyviu, sulaukęs pensinio amžiaus ir turės būtinaį darbo stažą, gaus šias periodines mėnesines išmokas (21 pav.):

1. Visą Sodros pagrindinę pensiją;
2. Visą Sodros papildomą pensiją už laiką, kai buvo kaupta tik Sodroje;
3. Dalį Sodros papildomos pensijos už laiką, kai buvo kaupta privačiame pensijų fonde;
4. Pensiją, kauptą pensijų fonde.

21 pav. Asmenų, dalyvaujančių pensijų kaupimo fonduose, pensijos sudėtis

Šaltinis: UAB „DNB investicijų valdymas“.

Pagrindinė valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis yra lygi 110 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos, ją gauna asmenys, turintys būtinaį valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą, t.y. 30 metų. Nuo 2008 m. rugpjūčio 1 d. bazinė pensija yra 360 Lt. *Papildoma* valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis kuri apskaičiuojama pagal specialią sudėtinę formulę, įvertinančią sukauptos pensijos dydį iki 1994 m. ir po 1994 m. *Priedas už stažo* metus suteikia papildomą pensinį aprūpinimą asmenims, įgijusiems didesnę kaip 30 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. Priedas už stažo metus apskaičiuojamas dauginant 3 procentus socialinio draudimo bazinės pensijos iš kiekvienų iki išėjimo į pensiją mėnesio įgytų pilnų socialinio draudimo stažo metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus. Apskaičiuojant šį priedą, į įskaitytus į asmens stažą netekto darbingumo (invalidumo) pensijos gavimo laikotarpius neatsižvelgiama. Taigi, šiuo metu už kiekvienus pilnus stažo metus, viršijančius 30 metų, mokama 10,80 Lt.

Įvertinti II pensijų pakopos įtaką Sodros pensijos dydžiui galima apskaičiuojant papildomos pensijos dalies pokyčius nuo 2004 m., kai žmonės pradėjo kaupti atskirą pensijos dalį privačiose pensijų kaupimo bendrovėse. Tam reikia žinoti, kokios yra asmens draudžiamosios pajamos per tam tikrą laikotarpį. Skaičiuojant pensininko pensijos dydį, *daroma prielaida, kad Lietuvos pilietis, sulaukęs 63 metų, 2014 m. sausio 2 dieną išėjo į pensiją. Jis dirbo pagal darbo sutartį 15 metų ir gavo minimalų darbo užmokestį. 2004 m. pasirašė pensijų kaupimo sutartį. Valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo, įgyto dirbant pagal darbo sutartį, narystės ar tarnybos pagrindu iki 1994 m. sausio 1d. neturėjo.*

Norint apskaičiuoti asmens pensiją, reikia žinoti asmens draudžiamųjų pajamų koeficientą. Tam reikia skaičiuoti kiekvienų metų draudžiamųjų pajamų koeficientus, o iš jų – svartinį vidurkį. Draudžiamųjų pajamų koeficientas apskaičiuojamas metų draudžiamąsias pajamas dalinant iš mėnesių skaičiaus ir dalinat iš tų metų Vyriausybės nustatyto draudžiamųjų pajamų dydžio.

Pagal 15 metų draudžiamųjų pajamų koeficientus, apskaičiuotas svartinis metinių koeficientų vidurkis (K). Jis yra lygus 0,54 (žr. 6 priedas, 6.1. lent.). Tokiu atveju papildoma pensijos dalis būtų (naudojama formulė nr. 3):

$$0,005 * 15 * 0,54 * 1488 = 60,26 \text{ Lt.}$$

Asmuo nuo 2004 m. dalyvavo II pensijų pakopoje. Todėl jo papildomą pensijos dalį reikia perskaičiuoti, nes keičiasi svartinis metinių koeficientų vidurkis. Naujasis svartinis metinių koeficientų vidurkis (K) yra lygus 0,39 (žr. 6 priedas, 6.2. lent.). Todėl keičiasi ir papildoma Sodros pensijos dalis dalyvaujant II pensijų pakopoje. Ji apskaičiuojama naudojant darbe nurodyta formule nr. 3:

$$0,005 * 15 * 0,39 * 1488 = 43,52 \text{ Lt.}$$

Dalyvaujant pensijų kaupime, papildoma Sodros dalis mažėja. Šiame pavyzdyje skirtumas yra $60,26 - 43,52 = 16,74 \text{ Lt.}$ per mėnesį, arba sumažėjo 27,78 %.

Toliau bus skaičiuojamas papildomos pensijų dalies dydžių kitimas taikant koeficiento K reikšmes nuo 1 iki 5, t. y. asmenims uždirbant didesnes draudžiamąsias pajamas. K koeficientui esant lygiam 1 reiškia, jog žmogus uždirba didesnę nei minimalų darbo užmokestį, K = 2 ir 3 – žmogus uždirba maždaug vidutinį šalies darbo užmokestį, K = 4 ir 5 – žmogaus darbo užmokestis yra aukštesnis už šalies vidutinis darbo užmokestis. Kadangi Sodros įmokos apskaičiuojamos ne progresine tvarka, o proporcingai draudžiamųjų pajamų dydžiui, apskaičiuojant prarandamą papildomos pensijos dalies dydį remiamasi jau ankstesniais skaičiavimais patvirtintu principu, jog netenkama apie trečdalį šios sukauptos dalies (9 lentelė).

9 lentelė. Papildomo pensijos ir sumažintos pensijos dydžių skaičiavimo lentelė

Koeficientas K	Papildomos pensijos dydis, Lt.	Papildoma pensijos dalis, dalyvaujant II pensijų pakopoje, Lt.	Dalis, kuria mažinama papildoma pensija, Lt.
1	$0,005 * 15 * 1 * 1488 = 111,6$	74,77	36,83
2	$0,005 * 15 * 2 * 1488 = 223,2$	149,54	73,66
3	$0,005 * 15 * 3 * 1488 = 334,8$	224,32	110,48
4	$0,005 * 15 * 4 * 1488 = 446,4$	299,09	147,31
5	$0,005 * 15 * 5 * 1488 = 558$	373,86	184,14

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės.

Iš 9 lentelės matyti, kad kuo didesnės asmens draudžiamosios pajamos, tuo didesnės pensijos dalies jis netenka. Vadinasi, siekiant padengti ne tik prarastą pensijos dalį, bet ir gauti reikšmingos gražos dalyvaujant II pakopoje, investavimas turi būti ypač naudingas pensijos kaupimo dalyviui.

Išanalizavus pensijų sistemos pagrindines reformų kryptis, nustatyta, jog tikslinga yra didinti pensijų kaupimo fondų pelningumo lūkesčius, kitu atveju, neišvengiamai turi būti keičiamas Sodros pensijų draudimo įmokų dalies pervedimo pensijų kaupimo fondams procentas arba valstybinių

socialinio draudimo senatvės pensijų perskaičiavimo tvarka, pagal kurią asmeniui ši pensija būtų mažinama ne trečdaliu, o tokiu dydžiu, pagal kurį su esamais pensijų kaupimo fondų pelningumo rodikliais bei ekonominės situacijos projekcijomis pensijų kaupimo dalyvis pagrįstai galėtų tikėtis naudos.

3.3. Vidutinės senatvės pensijos prognozavimas 2014 -2017 m.

Šioje darbo dalyje bus atliktas vidutinės senatvės pensijos prognozavimas 2014 – 2017 m. SPSS programa. Ankstesniuose skyriuose buvo nustatyta, kad vidutinės senatvės pensijos kitimą lemia ekonominiai ir demografiniai rodikliai. Todėl nagrinėjant vidutinės senatvės pensiją, įvertinami šie veiksniai: BVP, Sodros pajamos, vidutinis darbo užmokestis, darbuotojų skaičius, senatvės pensijos gavėjų skaičius, II pakopos pensijų fondų išmokos. Imami 14 metų šių rodiklių duomenys (8 priedas) ir sudaroma ilgalaikė 4 metų vidutinės senatvės pensijos prognozė.

Makroekonominėje aplinkoje vidutinei senatvės pensijai Lietuvoje turi įtakos šie pagrindiniai veiksniai: Sodros biudžetas, pensiją gaunančių asmenų skaičius ir išmokos iš II pakopos pensijų fondų. Nuo 2008 m. Sodros biudžetas yra deficitinis, vadinasi, vidutinė pensija yra per didelė Sodros pajamų atžvilgiu ir tokia situacija nėra tvari. Akivaizdu, kad ateityje Sodros išlaidos, o kartu ir vidutinė senatvės pensija, turės mažėti (arba lėčiau didėti) pajamų atžvilgiu.

Prognozuojant vidutinę senatvės pensiją 2014 – 2017 m., paskutinių kelių metų vidutinė senatvės pensija koreguojama tiek, kad ji santykinai atitiktų Sodros pajamas (7 priedas). Reikia pažymėti, kad pensijų fondų veiklos rezultatus prognozuoti yra labai sudėtinga, todėl šiame darbe jų veiklos rezultatai nėra detaliau nagrinėjami, o bus analizuojama teorinė situacija, kurioje įmokų pervedimais į II pakopos pensijų fondus yra padidinama vidutinė senatvės pensija.

Sodros pajamos ženkliai ir priklauso nuo šalies makroekonominių rodiklių. Sodros pajamoms labiausiai turi įtakos vidutinis darbo užmokestis (VDU) ir dirbančių (arba bedarbių) skaičius. Jų priklausomybė turėtų būti tiesinė (10 lentelė).

10 lentelė. Koreliacijos koeficientai tarp Sodros pajamų, VDU ir darbuotojų skaičiaus

	VDU	Užimtųjų skaičius	BVP
r	0,78	0,77	0,54
P-lygmuo	0,002	0,002	0,058

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės pagal atliktus skaičiavimus.

Tarp Sodros pajamų ir vidutinio darbo užmokesčio egzistuoja stipri tiesinė priklausomybė ($r=0,78$ $P<0,002$), statistškai taip pat reikšminga tiesinė priklausomybė su užimtųjų skaičiumi ($r=0,77$ $P<0,002$) ir vidutinio stiprumo tiesinė priklausomybė su BVP ($r=0,54$, $P<0,058$). BVP Sodros pajamoms turi įtakos netiesiogiai, o vidutinio stiprumo tiesinį ryšį sąlygoja BVP įtaka vidutiniam darbo užmokesčiui. Gauta Sodros pajamų tiesinės regresijos lygtis:

$$SP = -0,011 + 1,190VDU$$

Gautos tiesinės regresijos lygties determinacijos koeficientas $R^2=0.88(p<0.000)$ parodo labai stiprų tiesinį ryšį. Ši lygtis paaiškina apie 88 proc. Sodros pajamų variacijos.

Norint žinoti, kokios bus ateityje Sodros pajamos, reikia prognozuoti vidutinį darbo užmokestį (VDU). VDU stipriai priklauso nuo BVP ($r=0,77, p<0,002$), todėl VDU prognozavimui sudaryta tiesinės regresijos lygtis nuo nominalaus BVP (NBVP).

$$VDU = 0,0214 + 0,6298 NBVP$$

Gautos tiesinės regresijos lygties determinacijos koeficientas $R^2=0,66 (p<0,002)$ rodo stiprų tiesinį ryšį. Vadinasi, gauta lygtis yra tinkama prognozavimui.

Lietuvos bankas (2013) prognozuoja, kad BVP 2014 m. augs 3,6 %, 2015 m – 3,8 %, daroma prielaida, kad vėlesniais metais augimas sumažės iki 3 %. Tačiau VDU įtakos turi nominalus BVP, kurio augimas yra didesnis negu realus. Todėl padidinkime augimo tempą pagal prognozuojamą BVP defliatorių. Lietuvos bankas (2013) prognozuoja, kad 2014 m. BVP defliatorius 2014 m. sieks 1,1 %, 2015 m. – 1,3 %, daroma prielaida, kad nuo 2016 m. BVP defliatorius sieks 2 %. Tokiu atveju, prognozuojamas nominalaus BVP augimas 2014 m. sieks apie 4,7 %, 2015 m. – apie 5,1 %, 2016 m. ir 2017 – apie 5 %. Įstatę transformuotus BVP prognozės reikšmes į regresijos lygtį gauname VDU prognozę (*11 lentelė*).

11 lentelė. VDU ir Sodros pajamų prognozės 2014 – 2017 m.

Metai	VDU bruto, Lt.	Sodros pajamos, mln. Lt.
2014	2462	10341,62
2015	2596	10894,58
2016	2736	11469,79
2017	2883	12075,37

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės pagal atliktus skaičiavimus.

Turėdami VDU prognozę, galime prognozuoti Sodros pajamas. Įstačius VDU prognozes į Sodros pajamų tiesinės regresijos lygtį, gaunama Sodros pajamų prognozė, kuri parodyta *11 lentelėje*.

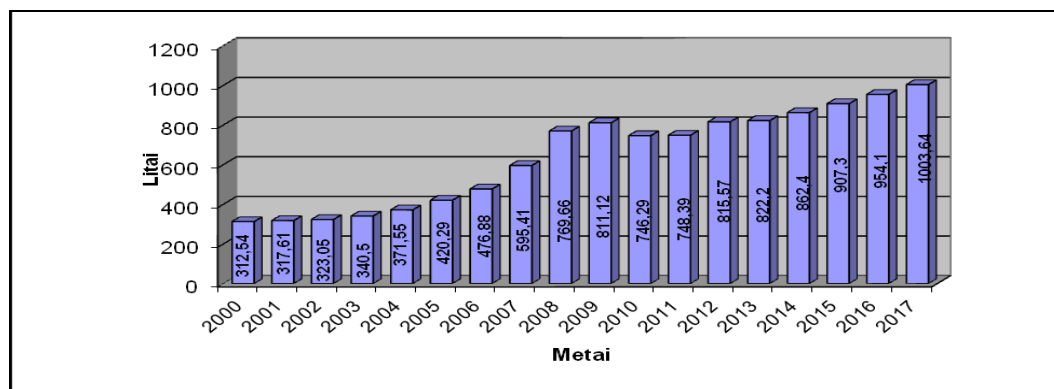
Pasinaudoję formulėmis nr. 8 ir 9 gauname tokias teorinės vidutinės senatvės pensijos prognozes (*12 lentelė*).

12 lentelė. Teorinės vidutinės senatvės pensijos prognozės 2014 – 2017 m.

Metai	Sodros pajamos, mln. Lt	Sodros pajamų dalis skirta pensijoms	Gaunančių pensijas skaičius	TVSP
2014	10341,62	6225,83	601,6	862,4
2015	10894,58	6558,72	602,4	907,3
2016	11469,79	6905,01	603,1	954,1
2017	12075,37	7269,58	603,6	1003,64

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės.

Grafinis senatvės pensijos dydžio kitimas 2000 – 2017 m. parodytas *22 paveiksle*.

22 pav. Lietuvos vidutinė senatvės pensijos dydis 2000 – 2013 m. ir jos prognozė 2014 – 2017 m.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės.

Iš atliktos vidutinės senatvės pensijos prognozės matyti, jog pensinio amžiaus sulaukusio asmens mėnesinės pajamos didės. Tačiau vargu ar toks senatvės pensijų dydis užtikrina orią senatvę pensininkams.

Remiantis pateiktais Eurostato duomenimis, Lietuvoje 2011 metais vidutinė senatvės pensija buvo viena iš mažiausių tarp Vidurio ir Rytų Europos valstybių – 748,39 Lt (216 eurus). Tuo tarpu kaimynėje Lenkijoje pensininkai vidutiniškai gauna beveik dvigubai daugiau – 432 eurus (1492 Lt), Čekijoje – 409 eurus (1412 Lt), Slovakijoje – 350 eurų (1208 Lt). Didesnės pensijos mokamos ir Latvijoje, ir Estijoje – atitinkamai 304 eurai (1050 Lt) ir 232 eurai (801 Lt). Iš Vidurio ir Rytų Europos regiono šalių mažesnės nei Lietuvoje senatvės pensijos yra tik Rumunijoje ir Bulgarijoje – atitinkamai 175 eurai (604 Lt) ir 125 eurai (432 Lt).

Kaip matyti iš 22 paveikslo, prognozuojama, jog 2017 metais vidutinė senatvės pensijos dydis bus 1003,64 Lt (290,25 eurai). Lyginant 2017 metų Lietuvos senatvės pensijos dydį net su 2011 metų kitų šalių pensijų dydžiais, matome, jog Lietuva vargiai aplens kitų šalių senatvės pensijos dydžius 2017 metais.

Tai verčia rimtai abejoti, ar Lietuvos pensijų išmokų klausimas sprendžiamas efektyviai. Valstybė, siekdama išlaikyti esamas ar didinti senatvės pensijas, pirmiausia turi užtikrinti pensijų kaupimą privačiuose fonduose. Papildomos pensijos turėtų atlikti didesnę vaidmenį užtikrinant pensijų adekvatumą ateityje, todėl reikia rasti būdų, kaip pagerinti papildomų pensijų fondų rentabilumą, saugumą ir prieinamumą. Tokiomis aplinkybėmis labai svarbūs yra mokesčiai ir kitos finansinės paskatos. Lietuvoje pensijų kaupimo tarifas buvo sumažintas, o nuo 2014 metų bandyta atstatyti pensijų kaupimo tarifą, padalinant našta tarp darbuotojo, Valstybės bei Sodros. Tačiau toks sprendimo būdas gali turėti ir neigiamų pasekmių ne tik darbuotojams, nusprendusiems kaupti pensijas prisidedant savanorišku indėliu, bet ir visai ekonomikai ir valstybei, kadangi valstybės skatinamoji dotacija didins papildomų pajamų poreikį.

Siekiant subalansuoti Sodros biudžetą, Lietuvoje viena iš pensijų sistemos reformos kryptių yra pensinio amžiaus didinimas. Kad šis sprendimas būtų realiai įgyvendintas reikia sukurti geresnes

galimybes vyresnio amžiaus žmonėms likti darbo rinkoje. Todėl reikia pradėti naują kompleksinę bendrą socialinės apsaugos sistemos ir darbo teisės reformą. Ypatingą dėmesį reikėtų skirti užimtumo didinimo priemonėms, lankstesnių darbo formų nustatymui ir panašioms aktyvios socialinės politikos priemonėms. Taip pat didelį dėmesį reikia skirti išlaikant ir maksimizuojant sveiką ir produktyvią darbo jėgą, kuri galėtų likti darbo rinkoje ir sulaukusi vyresnio amžiaus. Tam reikėtų investicijų į ligų prevenciją, skatinti sveiką ir aktyvų senėjimą. Tai padės sumažinti ankstyvo išėjimo į pensiją dėl ligos masto, paskatins vyresnius nei 55 m. žmones dalyvauti darbo rinkoje ir sumažins pensijų sistemoms daromą spaudimą.

IŠVADOS

1. Išanalizavus įvairių autorių siūlomas pensijų sistemos koncepcijas, ją galima apibrėžti kaip tam tikrų asmenų gaunamų pajamų planingas valdymas (reguliavimas), padėsiantis būsimiems pensininkams sukaupti tam tikrą papildomą lėšų dalį. Pabrėžtina, jog pensijų sistemos sampratos suvokimas pasikeitė (prasiplėtė), kuomet prasidėjo pensijų kaupimas pensijų fonduose.

Pagrindinės senatvės pensijų sistemos rizikos yra demografiniai (gimstamumo sumažėjimas, gyvenimo trukmės padidėjimas, dirbančiųjų asmenų emigracija), ekonominiai (nedarbo augimas, darbo užmokesčio sumažėjimas, aukšta infliacija, neigiama investicinė grąža) ir politiniai veiksniai (esminių pensijų sistemos parametrų pakeitimai, fiskalinės priemonės). Tačiau jų įtaka skirtingiems senatvės pensijų sistemos finansavimo ir išmokų mokėjimo būdams yra nevienoda. Pensijų sistema, paremta kaupimu, gali padėti įveikti galimas rizikas efektyviau, nei senatvės pensijų sistema, paremta tik vienu finansavimo ar išmokų mokėjimo būdu. Tačiau, nei vienas pensijų sistemos modelis senatvės pensijos dydžio negarantuoja. Todėl pajamų garantavimo senatvėje išskaidymas per kelis instrumentus šią riziką diversifikuotų ir užtikrintų pakankamą socialinį saugumą senatvėje

2. Išanalizavus įstatymus, matyti, kad Lietuvos pensijų sistema susideda iš 3 pakopų. *I pensijų pakopa* – tai valstybinė pensija, ją sudaro bazinė, papildoma pensijos ir priedas už stažo metus. Pagrindinė pensijos dalis yra lygi 110 proc. socialinio draudimo bazinės pensijos. Papildoma valstybinės socialinio draudimo pensijos dalis apskaičiuojama pagal specialią sudėtinę formulę, įvertinančią sukauptos pensijos dydį. Priedas už stažo metus suteikia papildomą pensinį aprūpinimą asmenims, įgijusiems didesnę kaip 30 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą. *II pensijų pakopa* – tai kaupimas senatvės pensijai, kurį apima du pasirinkimo variantai: kaupti minimaliai, t.y. kaupti senatvės pensijai tik iš socialinio draudimo įmokos (šis pasirinkimas Lietuvoje galiojo iki 2013 12 02, jeigu jie jau buvo pensijos kaupimo dalyviai) arba kaupti maksimaliai, t.y. kaupti senatvės pensijai iš socialinio draudimo įmokų prisidedant savo lėšomis ir gaunant papildomą įmoką iš valstybės biudžeto. *III pensijų pakopa* – papildomas savanoriškas kaupimas pensijai privačiuose pensijų fonduose ar kitais alternatyviais būdais. Ši pakopa nėra paplitusi lietuvių tarpe. Todėl reikia skatinti žmones savanoriškai kaupti pensijas, įrodant, kad sukauptos lėšos padės padidinti pensinę išmoką iki 70 proc. gauto darbo užmokesčio.

Išskiriant Lietuvos pagrindinius *neigiamus ir teigiamus bruožus*, nustatyta, jog pirmoji pensijų pakopą, remiasi kartų solidarumo principu – įmokos, surenkamos iš dabartinių darbuotojų yra išmokamos dabartinių pagyvenusių žmonių pensijoms. Tačiau egzistuoja problema, kai solidarumo principas gali būti neįgyvendintas dėl vykstančių demografinių pokyčių. Todėl reformuojant Lietuvos pensijų sistemą, sudaryta galimybė kaupti pensijas kaupimo fonduose, kur dalis atsakomybės dėl savo senatvės perduodama pačiam dalyviui. Tačiau ir šis pensijų kaupimo būdas turi ir *privalumų ir*

trūkumų. Pagrindiniais privalumais Lietuvoje galima išskirti šiuos bruožus: galimybė sukaupti didesnę senatvės pensiją; pensijų fonduose sukauptą sumą būtų paveldima; mažinami administravimo mokesčiai: nuo iki šiol rinkoje nusistovėjusių 2–3 proc. iki 2 proc., ir dar mažės po 0,5 proc. kasmet, kol 2017 metais taps 0 proc. Taip pat mažinamas ir metinis valdymo mokestis „konservatyvaus investavimo“ fondams nuo 0,95–1 proc. iki 0,65 proc. Lietuvos pensijų kaupimo *pagrindiniais trūkumais* išskiriami šie veiksniai: pasirinkus kaupti ir asmeninėmis lėšomis, faktiškai sumažės gaunamas atlyginimas (grynosios pajamos); pajamos mažės nuo 2014 metų 1 proc., nuo 2016 metų — 2 proc. Pensijų kaupimo sistemos dalyviams proporcingai mažinama „Sodros“ senatvės pensija (pasirinkus tiek I, tiek II variantą, mažinama vienodai).

Įvairių modelių derinimas leidžia siekti geriausio rezultato, nes vieno konkretaus geriausio modelio nėra. Lietuvos pensijų sistema, nors ir paremta tais pačiais principais (pakopomis), kaip ir kitų šalių, tačiau turi ir daug skirtumų. Skiriasi įmokų tarifai, gyventojų aprėptis, išmokų dydžiai, pensijinis amžius ir kt.

3. Lietuvos norminių dokumentų analizės metu nustatytos pagrindinės trys pensijų sistemos reformos kryptys: pensinio amžiaus didinimas, įmokų į pensijų fondus pervedimo kaita ir pensijų skaičiavimo formulės kaita. Pagrindine priežastimi pensijinio amžiaus didinimui yra išlaidos pensijoms mokėti. Sodros išlaidų augimas analizuojamu laikotarpiu buvo spartesnis negu pajamų. Išlaidos vidutiniškai augo 10,1 %, o pajamos – apie 7,97 %. Pensijų gavėjų skaičius Lietuvoje kinta nežymiai, tačiau išlieka gyventojų senėjimo, darbingo amžiaus žmonių skaičiaus mažėjimo problema. Pasiektas lygis, kai vidutiniškai vienas darbuotojas išlaiko vieną pensininką. LR Vyriausybės sprendimai, mažinti įmokas į pensijų fondus nuo 5,5 iki 2 %, sumenkino pasitikėjimą pensijų sistema. Sumažinus įmokas į pensijų fondus dalyviai prarado apie 22 proc. turto. Skaičiuojant senatvės pensijos papildomą dalį nustatyta, kad asmeniui, dalyvaujant II pensijų pakopoje, senatvės pensijos papildoma dalis mažėja trečdaliu bei kuo didesnės asmens draudžiamosios pajamos, tuo didesnės papildomos pensijos dalies yra netenkama.

4. Vertinant prognozuojamos vidutinės senatvės pensijos dydį su mūsų apsibrėžtomis prielaidomis, nustatyta, kad ji palaipsniui didėja. Tačiau vargu ar toks senatvės pensijų dydis užtikrina orią senatvę pensininkams. Juolab, kad didėjant vidutinei senatvės pensijai didėja atotrūkis tarp vidutinės senatvės pensijos ir pensijos pagal perkamąją galią (18 pav.). Vertinant Vidurio ir Rytų Europos regiono šalių senatvės pensijas, Lietuvos senatvės pensijos dydis yra vienas iš mažiausių. Norint, kad vidutinės senatvės pensijos didėjimas pasiektų orios senatvės užtikrinimo lygį, reikia vykdyti pensijų sistemos reformą, kuri mažintų Sodros biudžeto deficitą.

REKOMENDACIJOS

Toliau tobulinant Lietuvos pensijų sistemą siūloma:

1. Didinti pervedamų lėšų pensijų kaupimo bendrovėms įmokų dydį. Siekiant išlaikyti nepakitusį išmokų dydį blogėjančios ekonominės bei demografinės situacijos sąlygomis, rekomenduotina kaupti tam tikrą rezervą.

2. Sodrai įsteigti pensijų fondą, kuris minimaliomis sąnaudomis ir rizika tam tikrą įmokų dalį investuotų į valstybės vertybinius popierius.

3. Pakeisti pensijų sistemoje nustatytą tvarką, kad kaupiamąsias lėšas pensijiniams fondams pervestų tiesiogiai darbdaviai, taip būtų išvengiamos papildomos Sodros pinigų administravimo išlaidos, kurios didina Sodros biudžeto kaštus.

4. Pakeisti pensijų fondų bendrovių administravimo mokesčių mokėjimo tvarką. Didesnę administravimo mokesčių dalį leisti imti tik nuo gauto investicijų pelno. Tokiu būdu bendrovės būtų suinteresuotos siekti didesnės investicijų grąžos. Taip pat priimti aiškias ir skaidrias teisine normas, kurios apsaugotų pensijų kaupime dalyvaujančių žmonių pinigus nuo neigiamų pasekmių ir nustatytų realiai įgyvendinamas pensijinių fondų atsakomybės ribas (pvz. numatyti tam tikrus investavimo rizikos apdraudimus, kurių kaštus turėtų prisiimti pensijinius fondus administruojančios bendrovės).

5. Bazinės ir (arba) papildomos pensijos dydžius nustatyti atsižvelgiant ne tik į darbo stažą, bet ir į kitas asmens gaunamas pajamas. Nustatyti „Sodros“ įmokų lubas, kurios skatintų aukštą pridėtinę vertę sukuriančių darbo vietų kūrimą Lietuvoje, mažėtų pajamos, gaunamos „vokeliuose“, tokia sistema taptų patrauklesnė aukštą pridėtinę vertę sukuriantiems investuotojams.

6. Sudaryti sąlygas ir skatinti vyresnio amžiaus žmones likti darbo rinkoje. Tai galima padaryti remiant lanksčių darbo vietų kūrimą, pvz., darbas namuose. Dirbantiems pensininkams taikyti mokesčių lengvatas.

7. Aktyviau skatinti savanoriško kaupimo III pakopos pensijų fonduose. Reikėtų investuoti į gyventojų finansinio raštingumo kėlimą. Tai būtų galima padaryti, bendradarbiaujant su finansinėmis institucijomis, rengiant nemokamus seminarus, konferencijas. Taip pat reikėtų parengti trumpą metodinę medžiagą ir platinti Sodros padaliniuose bei internetinėje erdvėje.

8. Laikantis pagrindinio ekonomikos principo (pajamų ir išlaidų koreliacijos), nustatyti griežtesnes sąlygas keisti mokestinės bazės įstatymų pakeitimus, siekiant subalansuoti tiek valstybės tiek Sodros biudžetus. Pensijų didėjimas turi būti susietas su darbo užmokesčio didėjimu.

LITERATŪRA

1. AB SEB bankas. *II pensijų pakopa*, prieiga per internetą <<https://www.seb.lt/privatiems-klientams/pensija/pensijos-kaupimas/ii-pensiju-pakopa>>, (žiūrėta 2014 01 11).
2. AB Finasta. *Pakeista pensijų kaupimo sistema*, prieiga per internetą <https://www.finasta.com/lit/lt/pfreforma>, (žiūrėta 2014 01 10).
3. UAB „Aviva“. *Kodėl verta kaupti II-osios pakopos pensijų fonduose?*, prieiga per internetą <http://www.aviva.lt/lt/pensiju_fondai/kodel_verta_kaupti_IIosios_pakopos_pensiju_fonduose/>, (žiūrėta 2013 11 13).
4. AB Swedbank. *Užtikrinta senatvė*, prieiga per internetą http://www.swedbank.lt/lt/pages/privatiems/kaupimas_pensijai, (žiūrėta 2014 01 11).
5. Azgurdienė, G. *Pensijų sistemos tvarumas ir jos dalyvių interesai*, *Politologija*, Nr. 4 (60), 2010, p. 142-172.
6. Barr, N., *Reforming Pensions: Myths, Truths and Policy Choices*, *Working Paper*. Washington DC: International Monetary Fund, 2002, Nr. 55(2), p. 3-36.
7. Bernotas, D., Guogis, A., *Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006, p. 102.
8. Birmontienė, T., *Konstitucinės teisės gauti pensiją interpretavimas Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo jurisprudencijoje*. Vilnius, 2012, p. 8.
9. Bitinas, A., *Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemos modernizavimas*. Vilnius: leidykla MES, 2011, p. 279.
10. Bitinas, A., *Pensijų sistemų reformavimo Europos Sąjungos valstybėse praktiniai aspektai*, *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 17, 2006, p. 60-69.
11. Bitinas, A., Tartilas, J., Litvaitienė, J. *Socialinės apsaugos teisė*, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 375.
12. Bitinas A., *Lietuvos pensijų sistemos modelis ir pensijų garantijų perspektyvos*, *Jurisprudencija: mokslo darbai*, 2008, Nr. 8(110), p. 18-26.
13. Bitinas A., Maccioni A.F., *Lithuanian Pension System'S Reforms Transformations and Forecasts*, *Universal Journal of Industrial and Business Management*, Nr. 2(1), 2014, p. 13-23.
14. Blake D., *Pension finance*, England: John Wiley and Sons Ltd, 2006, p.451.
15. Booth, Ph., et al., *Pension provision: Government Failure around the World*, prieiga per internetą <<http://www.iea.org.uk/sites/default/files/publications/files/upldbook445pdf.pdf>>, (žiūrėta 2014 01 07).
16. Čepulytė G., Palubinskienė S. *Sveikatos draudimo sistemos teoriniai aspektai ir finansavimo ypatumai*, *Socialiniai mokslai, Ekonomika*, 2008, Nr. 1 (17), p. 131-137.

17. Dreičienė, L., Jonuševičienė, J., *Statistikos praktiniai darbai*, Klaipėda: Klaipėdos valstybinė kolegija, 2011.
18. Europos komisija, *Baltoji knyga – Adekvačių, saugių ir tvarių pensijų darbotvarkė*, 2012, p. 36, prieiga per internetą, <http://europa.eu/documentation/official-docs/white-papers/index_lt.htm>, (žiūrėta 2014 01 07).
19. Europos komisija, *Žalioji knyga – Adekvačios, tvarios ir saugios Europos pensijų sistemos*. Briuselis, 2010, prieiga per internetą <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0365:FIN:LT:PDF>>, (žiūrėta 2013 08 23).
20. European Statistics, Pension, prieiga per internetą <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>>, (žiūrėta 2013 04 25).
21. Ergo Life Insurance Se, *Pensijų fondai*, prieiga per internetą <<http://www.ergo.lt/lt/pages/privatiems/pensiju-fondai>>, (žiūrėta 2014-01-20).
22. Gylis P., Pensijų sistemos Lietuvoje: dilemos ir kontroversijos, *Viešoji politika ir administravimas*, 2002, Nr. 2, p. 78-84.
23. Gudaitis T., „Gyvenimo ciklo“ ir „Gyvenimo stiliaus“ fondų sistemų investavimo strategijų vertinimas privačių antros pakopos pensijų fondų sistemos kontekste ("Life Cycle" and "Life Style" Funds' investment strategy evaluation in the fully funded 2nd pillar pension system's context). Practice and Research in Private and Public Sector 2012: international Scientific Conference, April 26–27, 2012, p. 406–415
24. Gudaitis, T., Senatvės pensijų sistemos modelių teorinė analizė. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 50, 2009, p. 53-68.
25. Gudaitis, T. Lietuvos pensijų sistemos reformos vertinimas nuo koncepcijos iki pirmųjų anuitetų. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, Nr. 49, 2009, p. 37-56.
26. Gudaitis T., Medaiskis T., *Was the Participation in Second Pillar Successful in Lithuania?* Athens: Atiners Conference paper series, No: ECO2013-0605, 2013 10 03, prieiga per internetą <<http://www.atiner.gr/papers/ECO2013-0605.pdf>>.
27. Guogis A., Bitinas B., Valstybinio socialinio draudimo fondo finansavimas: įmokų surinkimo problematika, *Socialinių mokslų studijos*, 2011, 3(2), p. 551–574.
28. Holzmann, R., The World Bank approach to pension reform, *International Social Security Review*, Nr. 53, 2000, p. 11-34.
29. Janickaitė, D., Ačas, A. (2010). *Lietuvos pensijų sistemos tikslinės pajamų pakeitimo normos įgyvendinimo vertinimas*, Mokslinis tiriamasis darbas Nr. 2, 2010.
30. Kardelis, K., *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. – Šiauliai: Kūno kultūros akademija, 2006.

31. Kasiulevičius, V., Denapienė, G., Statistikos taikymas mokslinių tyrimų analizėje, *Gerontologija*, Nr. 9 (3), 2008, p. 176-180.
32. Katkus, V., Martinaitytė, E. (2002)., Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos. *Dalyvavimas pensijų reformoje: piliečiai, rinkos, viešosios institucijos*. III ataskaitos dalis, prieiga per internetą <<http://politika.osf.lt/eurointegracija/santraukos/dalyvavimaspensijureformoje.htm>>, (žiūrėta 2013 08 23).
33. Lazutka, R. et al., *Lietuvos pensijų sistemos vystymosi ilgalaikių tendencijų bei joje numatomų pokyčių įtakos Lietuvos viešųjų finansų tvarumui tyrimo ataskaita*, prieiga per internetą<http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2011_LT_pensiju_sistemos_tendenciju_tyrimas.pdf> , (žiūrėta 2013 08 23).
34. Lazutka R., Lietuvos pensijų sistemos vystymosi ilgalaikių tendencijų bei joje numatomų pokyčių įtakos Lietuvos viešųjų finansų tvarumui tyrimo ataskaita, 2011, p.61-85.
35. Lazutka, R., *Pagrindiniai pensijų organizavimo principai*, *Esu*, 1998, Nr. 7(156).
36. Lazutka R., Pensijų ekonomikos principai, *Pinigų studijos*, 2002, Nr. 4, p. 68.
37. Lietuvos bankas, *Makroekonominės prognozės*, prieiga per internetą <http://www.lb.lt/makroekonominės_prognozės>, (žiūrėta 2014 03 10).
38. Lietuvos Respublikos Konstitucija , *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
39. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 75-3472; 2011, Nr. 146-6822.
40. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 123-5511.
41. Lietuvos Respublikos profesinių pensijų kaupimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 82-3248; 2011, Nr. 146-6824.
42. Lietuvos Respublikos teisėjų valstybinių pensijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 73-3088.
43. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas , *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 73-2762.
44. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas, *Valstybės žinios*, 1991, Nr. 17-447; 2004, Nr. 171-6295.
45. Lietuvos Respublikos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 59-1153; 2005, Nr. 71-2555.
46. Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 101-2018.
47. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymas, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 96-1873; 2005, Nr. 71-2556.
48. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, *Statistika*, prieiga per internetą <<http://www.pensijusistema.lt/index.php?-1159190135>>, (žiūrėta 2014 01 18).

49. Lietuvos statistikos departamentas, *Pensijų gavėjai ir išlaidos pensijoms* (pagal ESSPROS metodiką), prieiga per internetą <[http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160302&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=5688&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14](http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M3160302&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSID=5688&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=)>, (žiūrėta 2014 03 12).
50. Lietuvos statistikos metraštis 2013, prieiga per internetą <[file:///C:/Users/PC/Downloads/1_LSM_2013%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/PC/Downloads/1_LSM_2013%20(1).pdf)>, (žiūrėta 2014 03 18).
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl LR diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, LR valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir LR valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties LR Konstitucijai“, prieiga per internetą <<http://www.lrkt.lt/dokumentai/2002/n021125.htm>>, (žiūrėta 2013 10 15).
52. Medaiskis, T. et al., *Socialinės apsaugos plėtotės ir užimtumo ekonominių veiksnių strategija*, Vilnius, 2001, p. 44.
53. Medaiskis T., Jankauskienė D., Pensions, health and long-term care, country document, 2013, p.8
54. Medaiskis T., Gudaitis T., *Assessing the impact of second pillar component on old age pension in Lithuania*, nr. (92)4, 2013, p. 54-72.
55. Müller, K., The political economy of pension reforms in Eastern Europe, *International Social Security Review*, 2001, Nr. 54, 2-3, p. 57-79.
56. Pieters D, *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas, 1998, p.146.
57. Rakauskienė, O.G., Lietuvos ekonominė ir socialinė sanglauda, *Lietuvos ekonomika Europoje ir globalioje erdvėje: straipsnių rinkinys*, Vilnius: VšĮ Ekonominių tyrimų centras, 2007, p. 103-136.
58. Skučienė D., Kaupiamųjų pensijų schemas dalyvių elgsenos tendencijos Lietuvoje, *Sociologija*, Nr. 2, 2011, p. 226–235.
59. Spicker P., *An introduction to social policy*, prieiga per internetą <<http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/socialsecurity.htm>> (žiūrėta 2013 09 21).
60. Stepukonis, F., Pensinio amžiaus nustatymas atsižvelgiant į vyresnio amžiaus žmonių sveikatos būklę, *Sveikatos mokslai*, Nr. 7, 2011, p. 37-40.
61. Šimkienė, V., Gavėnavičienė, R., Šerikova, A. Lietuvos pensijų sistema. *Profesinės studijos: istorija ir praktika*, Nr. 5, 2009, p. 162-170.

62. Škarnulis A. (2013). II pakopos pensijų sistemos įtaka Valstybės finansams ir gyventojų pajamoms ilguoju ir trumpuoju laikotarpiu. Lietuvos bankas, prieiga per internetą <https://www.lb.lt/n21017/pensiju_sistemas_modeliavimas_2013_03_301.pdf>, (žiūrėta 2014 01 12).
63. *Tarptautinių žodžių žodynelis* (1999). Vilnius: UAB „Gimtinė“.
64. UAB „Danske Capital investicijų valdymas“. *Pensijų fondo pasirinkimas*, prieiga per internetą <<http://www.danskebankas.lt/privatiems/danskepensija/rinktis>>, (žiūrėta 2014 01 10).
65. UAB „DNB investicijų valdymas“. *Kas keičiasi*, prieiga per internetą <<http://danskebank.index.lt/pensijureforma/index.php/-pensiju-reforma/13>>, (žiūrėta 2014 01 13).
66. UAB „Finasta Asset Management“. *Pensijų fondai*, prieiga per internetą <<http://www.finasta.com/lit/lt/taupymas/pensiju-fondai>>, (žiūrėta 2013 10 15).
67. UAB „MP Pension Funds Baltic“. *Kodėl pensija turėčiau susirūpinti jau dabar?* Prieiga per internetą <<http://www.mppf.lt/main.php/id/79/lang/1>>, (žiūrėta 2013 10 13).
68. UAB „MP Pension Funds Baltic“. *Įkainiai*, prieiga per internetą <<https://www.mpensija.lt/pensiju-fondai/ikainiai.html>>, (žiūrėta 2013 12 17).
69. UAB „SEB investicijų valdymas“. *Pensijos kaupimas*, prieiga per internetą: <<https://www.seb.lt/privatiems-klientams/pensija/pensijos-kaupimas>>, (žiūrėta 2013 10 14).
70. Uždaroji akcinė gyvybės draudimo ir pensijų bendrovė „Aviva Lietuva“. *Dabartinė Lietuvos pensijų kaupimo sistema*, prieiga per internetą <http://www.aviva.lt/lt/pensiju_fondai/dabartine_Lietuvos_pensiju_kaupimo_sistema.php>, (žiūrėta 2013 10 30).
71. Valkauskas R., *Statistika*, Vilnius: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla, 2005, p. 191.
72. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, *Valstybinis socialinis draudimas: Statistiniai duomenys 2010 metai*, prieiga per internetą: <<http://www.sodra.lt/index.php?cid=287>>.
73. Vilkas, E., *Ekonominis Lietuvos veidas*, Vilnius: Spaustuvė „Aušra“, 2008, p. 525.
74. Volskis, E., *Reforms of Baltic States pension systems: challenges and benefits*, Tallin, 2012, p.29. , prieiga per internetą <http://ebrd.com/downloads/news/pension-system.pdf>, (žiūrėta 2013 10 15).
75. Word Bank, *The Financial Crisis and Mandatory Pension Systems in Developing Countries*, prieiga per internetą <http://siteresources.worldbank.org/INTPENSIONS/Resources/395443-1121194657824/PRPNote-Financial_Crisis_12-10-2008.pdf>, (žiūrėta 2013 09 21).

Vaičiulienė G. (2014), Lietuvos pensijų sistemos vertinimas / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. Ž. Karazijienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014 – 93 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuota ir vertinama Lietuvos pensijų sistema. Pirmoje darbo dalyje buvo analizuojama pensijų sistemos samprata teoriniu aspektu, susijusios sąvokos, negrinėjami teoriniai pensijų sistemos modeliai, išskiriamos rizikos, galinčios neigiamai įtakoti pensijų sistemą. Antroje darbo dalyje yra analizuojama Lietuvos pensijų sistemos modelių analizė, atskleidžiant kiekvieno modelio esminius bruožus, identifikuojamos pagrindinės sąlygos ir apribojimai pensijai gauti, jų trūkumai ir privalumai, įstatymų bazė. Taip pat išskiriami keletos ES šalių pensijų sistemos pagrindiniai bruožai bei pateikiamos Lietuvos pensijų sistemos vertinimui bendra metodologija, nurodomos toliau tyrime naudojamos formulės. Trečioje darbo dalyje analizuojama 2004 – 2013 metų laikotarpio ekonominių ir demografinių rodiklių poveikis Lietuvos pensijų sistemai. Remiantis matematiniais skaičiavimais atliekama II pensijų pakopos išlaidų ir pelningumo analizė, jos įtaka valstybinei socialinio draudimo pensijai. Prognozuojama vidutinės senatvės pensijos dydis 2014 – 2017 metams bei įvertinami gauti rezultatai. Darbo pabaigoje išskirti pasiūlymai, labiausiai tinkantys Lietuvos pensijų sistemai tobulinti.

Vaičiulienė G. Evaluation of Lithuanian pension system/ Master's work in Financial Management. Supervisor assoc. Doc. Dr. Ž.Karazijienė. - Vilnius: Mykolas Romeris University, Economics and finance management faculty, 2014. – 94 p.

ANNOTATION

Master's theses paper contains the analysis and evaluation of Lithuanian pension system. The first part of the thesis paper covers the analysis of theoretical aspects of the pension system concept, related definitions, models of a pension system, risks that could influence pension system. The second part is based on the evaluation of the analysis of pension system models that reveals the main points of each model, the main conditions and limitations of the eligibility, deficiencies and advantages, legislative base. There are also outlined the main features of the pension system in several EU countries and general methodology of Lithuanian pension system evaluation is provided together with formulas used in the research. The third part of the thesis paper contains effects of economic and demographic indicators to Lithuanian pension system during the period 2004-2013. The provided II level pension cost and yield analysis and influence on state social insurance pension is based on the mathematical calculations. The average pension size projected for the period of 2014 - 2017, and the evaluation of results is also provided. Concluding part of the work contains the recommendations for the improvements of Lithuanian pension system.

Vaičiulienė G. (2014), Lietuvos pensijų sistemos vertinimas / Finansų valdymo magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. Ž. Karazijienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2014 – 94 p.

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo tema yra aktuali, kadangi Lietuvoje gyventojų gyvenimo trukmė vis ilgėja, o emigruojančių žmonių skaičius didėja, gimstamumas mažėja. Šie pagrindiniai veiksniai lėmė pensijų sistemos reformos poreikį Lietuvoje, vertusį ieškoti efektyvesnių sprendimo būdų, siekiant užtikrinti ilgalaikį socialinės apsaugos finansinį tvarumą.

Vykdamas pensijų sistemos reformas negalima akcentuoti vien taupymo ir biudžeto deficito mažinimo, kadangi socialinės apsaugos sistemoje turi būti taikomi bazinės apsaugos, universalumo, solidarumo ir socialinio teisingumo principai. Todėl tikslinga įvertinti, kaip vykdomos pensijų sistemos reformos Lietuvoje, kad ateityje būtų galima minimizuoti neigiamas ekonomines ir socialines pasekmes.

Baigiamojo darbo išsikelta **problema** yra įvertinti ar Lietuvos pensijų sistema užtikrina gyventojams pakankamą pajamų dydį sulaukus pensinio amžiaus. Baigiamojo **darbo objektas** – Lietuvos pensijų sistema. Pagrindinis išsikeltas **tikslas** – atlikus pensijų sistemos teorinę analizę, įvertinti Lietuvos pensijų sistemą, identifikuoti esmines jos problemas ir atskleisti galimas pensijos sistemos reformavimo kryptis. Norint įgyvendinti išsikeltą tikslą buvo sprendžiami šie **uždaviniai**: išanalizuota teorinė pensijų sistemos samprata, identifikuotos pagrindinės rizikos rūšys, išanalizuoti Lietuvos pensijų sistemos modeliai, išskirti teigiami ir neigiami jų bruožai; įvertintos Lietuvos pensijų sistemos 2004 – 2013 m. reformos kryptys bei atlikta vidutinės senatvės pensijos dydžio prognozė ir nustatytos pensijų sistemos galimos reformos kryptys.

Darbo metodai. Analizuojant Lietuvos pensijų sistemą taikyta mokslinės ir publicistinės literatūros analizė, norminių ir teisinių dokumentų analizė ir sintezė, lyginamoji analizė, statistinių duomenų analizė, grafinio vaizdavimo metodas, koreliacinės ir tiesinės regresinės analizės metodai.

Darbo rezultatai: Išanalizavus pensijų sistemą teoriniu aspektu, o vėliau juos empiriškai įvertinus, nustatyta, jog Lietuvos pensijų sistemą ekonominiai ir demografiniai rodikliai analizuojamu laikotarpiu paveikė neigiamai. Nustatytas pensijų fondų investicijų pelningumas yra nepakankamas, siekiant užtikrinti pakankamą pajamų dydį senatvėje. Matematinis skaičiavimų pagalba apskaičiuota, jog asmenų dalyvavimas pensijų kaupimo fonduose mažina papildomą pensijos dydį daugiau nei trisdešimt procentų. Atlikta vidutinės senatvės pensijos prognozė 2014 – 2017 m. parodė, kad senatvės pensija nors ir padidės, tačiau ji vis tiek išliks viena mažiausių pensijų lyginant su kitomis ES šalies

pensijomis. Todėl Lietuvos pensijų sistemos reforma yra būtina, norint subalansuoti Sodros biudžetą bei užtikrinti pakankamą pajamų dydį pensijinio amžiaus žmonėms. Tai atlikti būtų galima šiais pasiūlymais: Pagerėjus ekonominiai padėčiai Sodrai kaupti tam tikrą rezervą, pačiai įsteigti pensijų fondą, kuri įmokų dalį investuotų į valstybės vertybinius popierius, Pakeisti pensijų sistemoje nustatytą tvarką, kad kaupiamąsias lėšas pensijiniams fondams pervestų tiesiogiai darbdaviai, didinti pensijų fondų atsakomybę už investicijos grąžą, nustatyti Sodros įmokų lubas, skatinti vyresnio amžiaus žmones likti darbo rinkoje, skatinti savanorišką kaupimą III pakopos pensijų fonduose, griežtinti mokestinės bazės įstatymų pakeitimus taip, jog pakeitimai būtų pagrįsti realiais skaičiavimais.

Pagrindiniai žodžiai: Pensijų sistema, pensijų reforma, kaupimas, pensijų fondas, senatvė.

Vaičiulienė G. Evaluation of Lithuanian pension system/ Master's work in Financial Management. Supervisor assoc. Doc. Dr. Ž.Karazijienė. - Vilnius: Mykolas Romeris University, Economics and finance management faculty, 2014. – 94 p.

SUMMARY

The Master's thesis paper theme is relevant because the lifespan of Lithuanian citizens is getting longer together with the increasing number of emigrants and decreasing birth rates. These are the main factors influencing the demand for reforms of Lithuanian pension system leading the search for more effective solutions to ensure long-term financial sustainability of social security.

It is not enough to emphasize only saving and reduction of budget deficit, as the basic protection, versatility, solidarity and principles of social justice should be applied to the social security system. It is important to evaluate the implementation of social system reforms in Lithuania so it will be possible to minimize negative economic and social consequences in the future.

The aim of this thesis paper is to evaluate whether Lithuanian pension system ensures an adequate level of income for the citizens at their retirement age. **The objective of** the thesis paper – Lithuanian pension system. **The main goal** – to evaluate Lithuanian pension system, identify essential problems and reveal possible trends for reformation of pension system. In order to reach the main goal the following tasks were solved: the theoretical conception of pension system was analyzed, essential risks were identified, Lithuanian pension system models were analyzed distinguishing positive and negative features; assessed reform trends of Lithuanian pension system for the period of 2004 - 2013 m., the forecast of the average pension and the possible trends of pension system reform were defined.

Research methods. The analysis of scientific and publicist literature, analysis and synthesis of regulatory and legal documents, comparative analysis, statistic data analysis, visualization method, correlation and linear regression analysis methods were made analyzing Lithuanian pension system.

Results: The analysis and subsequent empirical evaluation of the theoretical aspects of the pension system revealed that Lithuanian pension system for the analyzed period was negatively influenced by economic and demographic indicators. The established pension fund investment returns are insufficient in order to ensure an adequate level of income for the retirement period. Participation of individuals in the additional pension funds reduces the additional pension rate by more than thirty percent. The forecast for the average pension for the period of 2014-2017 showed that despite the increase in pension rate it will remain one of the lowest comparing to other countries of the EU. Therefore Lithuanian pension system reform is necessary to balance the SoDra budget and ensure

adequate retirement income for the aged citizens. The following steps should be made: Improved economic situation should lead to accumulation of a reserve in SoDra; SoDra should establish own pension fund investing part of contributions into State securities; to change the processes of pension system so the cumulative resources could be transferred to pension funds directly by employers; increasing responsibility of the pension funds for investment returns; to establish contribution ceilings; to encourage aged citizens remain in the labor market; promote volunteer accumulation in the III stage pension funds; strengthen the tax base law changes so that the changes are based on realistic estimates.

Key words: pension system, pension reform, accumulation, pension fund, retirement.

PRIEDAI

Lietuvos šalpos pensijos ir šalpos našlaičių pensijos gavėjai

Pensijos pavadinimas	Pensijos gavėjai	Pensijos dydis
Šalpos pensija	Neįgalūs vaikai	Asmenims, kuriems nustatytas sunkus neįgalumas, – 2 valstybinių socialinio draudimo bazinių pensijų (toliau – bazinė pensija) dydžio, kuriems nustatytas vidutinis neįgalumas, – 1,5 bazinės pensijos dydžio, kuriems nustatytas lengvas neįgalumas, – bazinės pensijos dydžio
	Asmenys, pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais iki dienos (įskaitytinai), kurią jiems sukanka 24 metai, taip pat asmenys, kurie dėl ligos ar traumos, atsiradusios iki jiems sukako 24 metai, padarinių nedarbingais ar iš dalies darbingais pripažinti po 24 metų sukakties dienos, tačiau ne vėliau kaip iki dienos (įskaitytinai), kurią jiems sukanka 26 metai	Asmenims, netekusiems 75–100 procentų darbingumo, – 2 bazinių pensijų dydžio, netekusiems 60–70 procentų darbingumo, – 1,5 bazinės pensijos dydžio, netekusiems 45–55 procentų darbingumo, – 0,75 bazinės pensijos dydžio.
	Tėvai (įtėviai), globėjai ar rūpintojai, kurie yra sukakę senatvės pensijos amžių arba pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais, netekusiais 60 procentų ir daugiau darbingumo, ir kurie ne mažiau kaip 15 metų slaugė namuose neįgaliuosius, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės slaugos ar nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis (iki 2005 m. liepos 1 d. slaugė vaikus invalidus, I ar II grupės invalidus nuo vaikystės arba asmenis, tapusius I ar II grupės invalidais iki 18 metų, taip pat visiškos negalios invalidus). Už vieno neįgalaus asmens (invalido) slaugą šalpos pensija gali būti paskirta tik vienam asmeniui	Asmenims, netekusiems 75–100 procentų darbingumo, – 1,5 bazinės pensijos dydžio, sukakusiems senatvės pensijos amžių ar netekusiems 60–70 procentų darbingumo, – bazinės pensijos dydžio.
	Motinos, pagimdžiusios ir išauginusios iki 8 metų penkis ar daugiau vaikų ir sukakusios senatvės pensijos amžių arba pripažintos nedarbingomis ar iš dalies darbingomis, netekusiomis 60 procentų ir daugiau darbingumo	
	Asmenys, sukakę senatvės pensijos amžių arba pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais, netekusiais 60 procentų ir daugiau darbingumo (iki 2005 m. liepos 1 d. pripažinti I ar II grupės invalidais)	Asmenims, netekusiems 75–100 procentų darbingumo (iki 2005 m. liepos 1 d. – pripažintiems I grupės invalidais), – bazinės pensijos dydžio, sukakusiems senatvės pensijos amžių ar netekusiems 60–70 procentų darbingumo (iki 2005 m. liepos 1 d. – pripažintiems II grupės invalidais), – 0,9 bazinės pensijos dydžio.
Šalpos našlaičių pensija	Mirusiojo arba įstatymų nustatyta tvarka paskelbto mirusiu asmens vaikai (įvaikiai), kurie yra nesukakę 18 metų	Mokama 0,5 bazinės pensijos dydžio kiekvienam vaikui. Kai teisę gauti šią pensiją turi 4 ar daugiau mirusiojo vaikų (įvaikių), 1,5 bazinės pensijos skiriama ir mokama visiems mirusiojo vaikams (įvaikiams) lygiomis dalimis.
	Mirusiojo arba įstatymų nustatyta tvarka paskelbto mirusiu asmens vaikai (įvaikiai), kuriems yra sukakę 18 metų nustatyta tvarka įregistruotų švietimo įstaigų bendrojo ugdymo programų ar formaliojo profesinio mokymo programų mokiniai ir dieninių ar nuolatinių studijų programų studentai, – iki mokymosi ar studijų pagal šias programas baigimo (išskyrus bendrojo ugdymo programų mokinius, turinčius teisę gauti šalpos našlaičių pensiją iki tų metų, kuriais jie baigia mokytis pagal šias programas, rugpjūčio 31 d.), tačiau ne vyresni negu 24 metų	

	<p>Mirusiojo arba įstatymų nustatyta tvarka paskelbto mirusiu asmens vaikai (įvaikiai), sukakę 18 metų ir yra pripažinti neįgaliaisiais (iki 2005 m. liepos 1 d. – invalidais) iki dienos (įskaitytinai), kurią jiems sukako 18 metų, jeigu jie visą laiką nuo 18 metų sukakties yra nedarbingi ar iš dalies darbingi (invalidai), taip pat iki 2005 m. liepos 1 d. pripažinti invalidais nuo vaikystės po 18 metų sukakties dienos, tačiau ne vėliau kaip iki dienos, kurią jiems sukako 24 metai, jeigu jie nuo jų pripažinimo invalidais dienos nuolat yra nedarbingi ar iš dalies darbingi (invalidai)</p>	
--	--	--

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal LR Valstybinių šalpos išmokų įstatymą (1994; 2005).

Pagrindinių įstatymų, reglamentuojančių Lietuvos pensijų sistemą, pakeitimai 2004 - 2013 m.

Įstatymo pavadinimas	Įstatymo paskirtis	Esminiai įstatymo pakeitimai 2004 – 2013 metais
<p>LR valstybinių socialinio draudimo įstatymas 1991 m. gegužės 21 d. Nr. I-1336</p> <p>Nauja redakcija: 2005-01-1, Nr. IX-2535; 2012-06-29, Nr. XI-2169.</p>	<p>Įstatymas nustato valstybinio socialinio draudimo santykių pagrindus: valstybinio socialinio draudimo rūšis, valstybiniu socialiniu draudimu draudžiamų asmenų kategorijas, valstybinio socialinio draudimo valdymo sistemos principus bei struktūrą, jos subjektų teises, pareigas ir atsakomybę,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Pakeitimas dėl pajamų, nuo kurių skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos • Nustatytos papildomos sąlygos dėl papildomos pensijų dalies privalomojo draudimo. • Pakeitimas dėl pajamų nuo kurių skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos. • Pakeista individualių įmonių savininkų, ūkinių bendrijų tikrųjų narių, ūkininkų ir jų partnerių socialinių įmokų mokėjimo sąlygos. • pakeistas socialinio draudimo įmokų mokėjimo terminas. • Sukonkretintos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos funkcijos socialinio draudimo valdymo sistemoje dėl Fondo teikiamų ataskaitų vyriausybei. • Išskirta papildomai asmenų, kurie draudžiami socialinių draudimu. • Padidintas socialinio draudimo įmokų tarifas ūkininkams ir jų partneriams bei asmenims, gavusiems pajamas iš sporto, atlikėjų veiklos, taip pat ir asmenims, gavusių pajamas pagal autorines sutartis iš draudėjo. • Nustatytos papildomos sąlygos dėl socialinio draudimo įmokų mokėjimo. • Naujos sąvokos “Žemės ūkio valdos ar ūkio ekonominis dydis” papildymas. • Pakeista socialinio draudimo įmokų mokėjimas pagal bendrąjį tarifą ūkininkams ir jų partneriams bei asmenims, gavusiems pajamas iš sporto, atlikėjų veiklos, taip pat ir asmenims, gavusių pajamas pagal autorines sutartis iš draudėjo. • Papildytos pajamos nuo kurių skaičiuojamos socialinio draudimo įmokos. • Pakeista
<p>LR valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas 1994-07-18, Nr. I-549</p> <p>Nauja redakcija: 2005-05-19 d. Nr. X-209; 2013-06-27, Nr. XII-433; 2014-01-23</p>	<p>Įstatymas reglamentuoja valstybinių socialinių draudimo pensijų organizavimo sąlygas ir tvarką LR.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Papildyta draudimo stažo apskaičiavimo tvarka; • Pakeista neperskaičiuotos pensijos indeksavimo tvarka. • Pensijos sandara papildyta priedu už stažo metus ir nustatyta jos apskaičiavimo tvarka; • pakeitimas dėl pensijos skyrimo ir priedo už stažo metus perskaičiavimo iš naujo. • Pakeista valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos pagrindinės dalies dydis. • Pakeista neperskaičiuotos pensijos indeksavimo tvarka. • Pakeista papildomo pensinio aprūpinimo gavėjų sąlygos. • Pakeista asmens draudžiamųjų pajamų koeficiento apskaičiavimo tvarka. • Įvedama senatvės pensijos papildomos dalies nauja apskaičiavimo formulė. • Įtrauktos papildomos netekto darbingumo pensijos apskaičiavimo sąlygos.

		<ul style="list-style-type: none"> • Detalizuota metinio draudžiamųjų pajamų koeficiento apskaičiavimo tvarka. • Pakeitimas dėl neperskaičiuotos pensijos indeksavimo dydžio. • Papildyta privalomai draudžiamų asmenų dalyviai. • Pakeistas senatvės pensijos amžius, pereinamojo laikotarpio ir stažo reguliavimas. • Pakeitimas dėl senatvės pensijos apskaičiavimo.
LR papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2012-12-20, Nr. XII-70	Įstatymas nustato papildomo savanoriško pensijų kaupimo organizavimo sąlygas ir tvarką valdymo įmonės valdomuose pensijų fonduose. Įstatymo tikslas – nustatyti būtinus priežiūros standartus ir pensijų fondų valdymo taisykles, kad būtų apsaugoti pensijų fondų dalyvių interesai.	<ul style="list-style-type: none"> • Įvestas dar vienas ribinis proc. dydis dėl investavimo pensijų fondo lėšomis. • Pakeista piniginių baudų suma už Įstatymo pažeidimą. • Pakeitimai dėl taikomųjų poveikio priemonių valdymo įmonėms. • Suformuluotos papildomos sąlygos dėl vertybinių popierių komisijos teisės atlikti patikrinimus. • Papildomos nuostatos dėl piniginių baudų už Įstatymo pažeidimą. • Sąlygų papildymas dėl pensijų įmokų. • Papildomos nuostatos dėl piniginių baudų už Įstatymo pažeidimą.
LR pensijų sistemos reformos įstatymas 2002 m. gruodžio 3 d. Nr. IX-1215 Nauja redakcija: 2012-11-14, Nr. XI-2418; 2013-07-02, Nr. XII-490	Įstatymas nustatyto valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo, užtikrinančio Lietuvos Respublikos gyventojų papildomas pajamas senatvėje, teisinį pagrindą bei pagrindinius principus.	<ul style="list-style-type: none"> • Pakeista ir naujai nustatyti pensijos įmokų dydžiai. • Pakeista pensijos įmokų dydžiai. • papildomai įstatyme įtvirtinta nuostata dėl ypatingos padėties susidarymo pabaigos • pakeista pensijų kaupimo bendrovių valstybinė priežiūra. • Pakeista pensijos įmokų dydžiai. • Įstatymo paskirties pakeitimas ir kaupiamosios pensijų įmokų dedamosios dalys. • Pratęstas terminas, pasirenkant kaupimo būdą.
LR pensijų fondų įstatymo pakeitimo įstatymas 2003-07-04, Nr. IX-1692	Įstatymas reglamentuoja papildomo savanoriško pensijų kaupimo organizavimo sąlygas ir tvarką valdymo įmonės valdomuose pensijų fonduose.	Esminių įstatymo pakeitimų nebuvo
LR pensijų kaupimo įstatymas 2003-07-04 d. Nr. IX-1691 Nauja redakcija: 2012-11-13: Nr. XI-2410	Šis įstatymas nustato valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo ir pensijų išmokų mokėjimo organizavimo sąlygas ir tvarką Lietuvos Respublikoje	<ul style="list-style-type: none"> • Įvesta pensijų fondo lyginamojo indekso sąvoka. • Papildymas dėl valdymo įmonės teisių ir pareigų.
LR valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas 2003-11-18, Nr. IX-1828	Šis įstatymas reglamentuoja išankstinių valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų skyrimą, dydžio apskaičiavimą ir mokėjimą.	Esminių įstatymo pakeitimų nebuvo
LR profesinių pensijų kaupimo įstatymo pakeitimo įstatymas 2011-11-17 d. Nr. XI-1678	Įstatymas reglamentuoja profesinių pensijų kaupimo organizavimo sąlygas ir tvarką LR.	Esminių įstatymo pakeitimų nebuvo

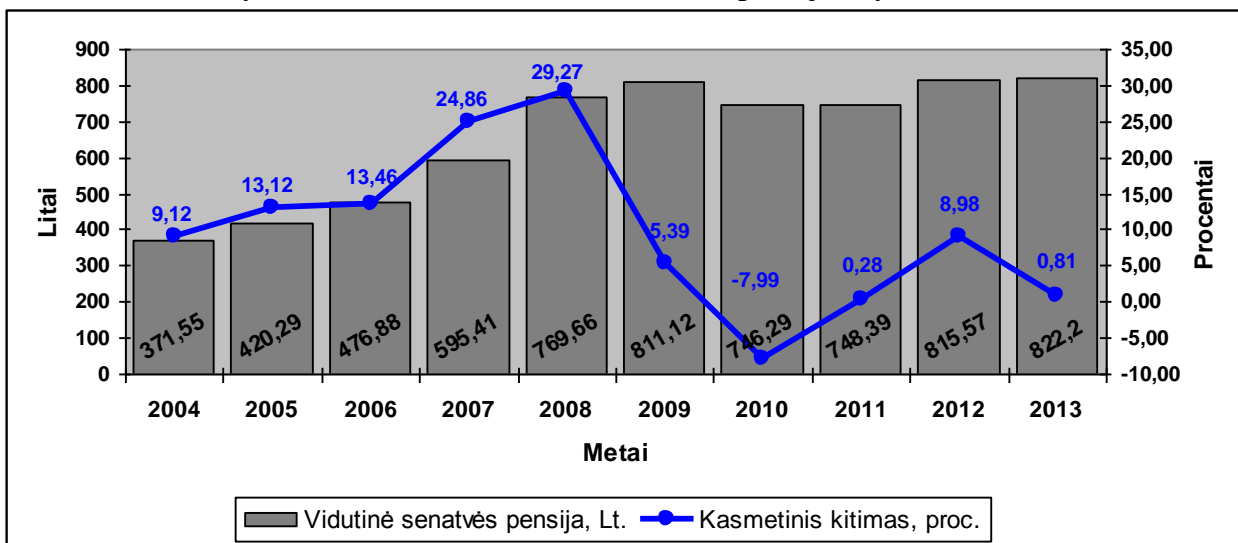
Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis LR teisės aktais.

3 PRIEDAS
Ekonominiai, demografiniai rodikliai 2004 – 2013 m.

RODIKLIAI	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Sodros pajamos (mln.Lt)	5564	6391	7800	9759	11217	11357	10487	11109	11612,8	9845,5
Sodros išlaidos (mln.Lt)	5326	6130	7245	9283	12654	14236	13267	13107	13470,6	11167,4
BVP to meto kainomis, (mlrd.Lt.)	62997,371	72401,944	83227,148	99229,294	112083,694	91913,991	95074,26	106019,437	113734,701	119468,968
Vidutinė senatvės pensija, Lt.	371,55	420,29	476,88	595,41	769,66	811,12	746,29	748,39	815,57	822,2
VDU bruto, Lt.	1149,3	1276,2	1495,7	1802,4	2151,7	2056	1988,1	2175	2232	2340,2
Infliacija, %	1,2	2,7	4,5	8,1	8,5	1,3	3,8	3,4	3,1	1,2
Gyventojų skč.,asm.	3445857	3 425 324	3 403 284	3 384 879	3 366 357	3349872	3329039	3244601	3003641	2971905
Darbo jėga,tūkst.	1620,6	1606,8	1588,3	1603,1	1614,3	1640,9	1634,8	1619,7	1472,5	1465,2
Bedarbiai,tūkst.	184,4	132,9	89,3	69	94,3	225,1	291,1	248,8	216,9	201,3
Dirbančių asmenų skaičius, tūkst.	1192,2	1238,1	1282,1	1343,3	1331,9	1221	1220,5	1231,8	1 131,2	1 143,9
Pensijinio amžiaus gyv., tūkst.	693,7	688,4	679,4	668,3	666,4	666,9	668,6	670	673	667,1
VSD senatvės pensijas gaunantys asm.,tūkst.	602,5	595,5	591	590,9	595	597,9	598,8	600,2	599,5	600,5
VSD įmokos dalies kaupimo (II pakopos) pensijų fondams. Pensijų įmokos, mln. Lt	173	308	531	852	1064	434	328	326	301	511
II pakopos pensijų fondų turtas, mln. Lt	127	409,6	903,3	1686,8	2223,9	3259,6	3853,4	4075,2	4801,6	5444,47
VSD išlaidos senatvės pensijoms, mln.Lt	2717	3027	3401	4264	5508	5824	5365	5392	5867	5907
Gimstamumas, žm.skč.	30 419	30 541	31 265	32 346	35 065	36 682	35 626	34 385	30459	30858
Natūrali kaita, žm.skč.	-10 921	-13 258	-13 548	-13 278	-8 767	-5 350	-6 494	-6 652	-10479	-10698
Emigrantai, deklaravę išvykimą, žm.skč.	13182	13306	10281	11422	13374	16421	79315	51505	41100	40391
Gyventojai (0–15 metų amžiaus), asm.	650048	623316	594830	570779	546952	526141	509601	492205	479899	470813
Darbingo amžiaus gyventojai,asm.	2055163	2043499	2015637	2010882	1999219	1990803	1963711	1890397	1850732	1833990
Pensinio amžiaus gyventojai, asm.skč.	693718	688405	679368	668322	666434	666912	668664	669986	673010	667102
Dirbančių asmenų skaičius, tūkst.	1192,2	1238,1	1282,1	1343,3	1331,9	1221	1220,5	1231,8	1131,2	1143,9

Šaltinis: Sudaryta autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos, Lietuvos Statistikos departamento duomenimis.

Vidutinės valstybinės socialinio draudimo senatvės pensijos dydžio kitimas 2000 – 2013 metais.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos duomenimis

5 PRIEDAS

Pensijų kaupimo bendrovės ir jų pensijų fondų administravimo mokesčių lentelė

Eil. Nr.	Pensijų kaupimo bendrovės pavadinimas	Pensijų fondas	Turto valdymo mokestis, proc.	Įmokos mokestis, proc.
1	UAB „SEB investicijų valdymas“	SEB pensija 1 (konservatyvus)	0,65%	1,50%
		SEB pensija 2	1%	1,50%
		SEB pensija 3	1%	1,50%
2	UAB „Finasta Asset Management“	Konservatyvaus investavimo	0,65%	1,19%
		Augančio pajamingumo	0,99%	1,49%
		Aktyvaus investavimo	0,99%	1,49%
		Racionalios rizikos	0,99%	1,49%
		Nuosaikus (konservatyvus)	0,65%	1,50%
		Subalansuotas	1%	1,50%
3	UAB "Swedbank investicijų valdymas"	Pensija 1 (konservatyvus)	0,65%	1,00%
		Pensija 2	1%	1,50%
		Pensija 3	1%	1,50%
		Pensija 4	1%	1,50%
		Pensija 5	1%	1,50%
4	UAB „DnB investicijų valdymas“	DnB Pensija 1 (konservatyvus)	0,65%	1,50%
		DnB Pensija 2	1%	1,50%
		DnB Pensija 3	1%	1,50%
6	UAB "Danske Capital investicijų valdymas“	Konservatyvaus valdymo Danske pensija	0,65%	1,00%
		Danske pensija 50	1%	1,50%
		Danske pensija 100	1%	1,50%
7	UAB „MP Pension Funds Baltic“	MP STABILO II	0,65%	1,50%
		MP MEDIO II	0,99%	1,50%
		MP EXTREMO II	0,99%	1,50%
8	UAGDPB „Aviva Lietuva“	Europensija (konservatyvus)	0,65%	1,50%
		Europensija Plus	1%	1,50%
		Europensija Ekstra	1%	1,50%
9	ERGO Life Insurance SE	ERGO konservatyvusis	0,65%	1,50%
		ERGO balans	1%	1,50%

Vidurkis:

0,89%

1,45%

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Lietuvos pensijų kaupimo bendrovių duomenimis.

Asmens draudžiamųjų pajamų koeficiento skaičiavimo lentelės

6.1 lentelė. Asmens draudžiamųjų pajamų koeficiento skaičiavimo lentelė 1999 – 2013 m.

Metai	Asmens mėnesinės draudžiamosios pajamos, Lt.	Asmens metinės draudžiamosios pajamos, Lt.	Vyriausybės nustatytos draudžiamosios pajamos, Lt.	Draudžiamųjų pajamų koeficientas (3/12mėn./4=5)
1	2	3	4	5
1999	430	5160	886	0,49
2000	430	5160	886	0,49
2001	430	5160	886	0,49
2002	430	5160	886	0,49
2003	435	5220	894	0,49
2004	450	5400	931	0,48
2005	525	6300	1037	0,51
2006	600	7200	1148	0,52
2007	700	8400	1344	0,52
2008	800	9600	1445	0,55
2009	800	9600	1488	0,54
2010	800	9600	1170	0,68
2011	800	9600	1170	0,68
2012	850	9600	1488	0,54
2013	1000	12000	1488	0,67

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės atlikus skaičiavimus remiantis Statistikos departamento duomenimis.

6.2 lentelė. Asmens draudžiamųjų pajamų koeficiento nuo 2004 m. skaičiavimo lentelė (kai asmuo dalyvauja II pensijų pakopoje)

Metai	t_p	t_k	C ($(2-3)/2$)	Draudžiamųjų pajamų koeficientas, nedalyvaujant pensijų kaupime (iš 1 lentelės)	Draudžiamųjų pajamų koeficientas, dalyvaujant pensijų kaupime (4*5)
2004	10,6	2,5	0,76	0,48	0,37
2005	10,6	3,5	0,67	0,51	0,34
2006	10,5	4,5	0,57	0,52	0,3
2007	9,9	5,5	0,44	0,52	0,23
2008	9,3	5,5	0,41	0,55	0,23
2009	9,3	2,5	0,73	0,54	0,39
2010	9,3	2	0,78	0,68	0,53
2011	9,3	2	0,78	0,68	0,53
2012	9,3	1,5	0,84	0,54	0,45
2013	9,3	2,5	0,73	0,67	0,49

*2009 m. kaupiamosios pensijų įmokos tarifas iki birželio 30 d. buvo 3 %, o nuo liepos 1 d. buvo 2 %, tai 2009 m. grafoje yra įrašytas įmokų vidurkis, t.y. 2,5 %.

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės atlikus skaičiavimus remiantis Statistikos departamento duomenimis.

Teorinės vidutinės senatvės pensijos prognozės 2014 – 2017 m. skaičiavimas

Prognozuojant vidutinę senatvės pensiją 2014 - 2017 metams, naudojant SPSS programą, gautos tokios skaičiavimo charakteristikos:

1) Pirsono koreliacijos koeficientai tarp Sodros pajamų, vidutinio darbo užmokesčio, nominalaus bendrojo vidaus produkto ir užimtųjų skaičiaus.

Correlations ^c					
		Pajamos	VDU	NBVP	Užimtieji
Pajamos	Pearson Correlation	1	,781**	,538	,774**
	Sig. (2-tailed)		,002	,058	,002
VDU	Pearson Correlation	,781**	1	,774**	,659*
	Sig. (2-tailed)	,002		,002	,014
NBVP	Pearson Correlation	,538	,774**	1	,478
	Sig. (2-tailed)	,058	,002		,098
Užimtieji	Pearson Correlation	,774**	,659*	,478	1
	Sig. (2-tailed)	,002	,014	,098	

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

c. Listwise N=13

2) Tiesinės regresinės analizės modelio rezultatai:

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	NBVP ^b		Enter

a. Dependent Variable: VDU

b. All requested variables entered.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,774 ^a	,599	,563	,04904

a. Predictors: (Constant), NBVP

3) Tiesinės regresinės analizės modelio statistinis reikšmingumas:

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	,040	1	,040	16,455	,002 ^b
Residual	,026	11	,002		
Total	,066	12			

a. Dependent Variable: VDU

b. Predictors: (Constant), NBVP

4) Regresijos koeficientai:

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	,021	,018		1,208	,252
NBVP	,630	,155	,774	4,056	,002

a. Dependent Variable: VDU

5) Tiesinės regresinės analizės modelio rezultatai:

Variables Entered/Removed^a

Model	Variables Entered	Variables Removed	Method
1	VDU ^b		Enter

a. Dependent Variable: Pajamos

b. All requested variables entered.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,781 ^a	,610	,575	,07364

a. Predictors: (Constant), VDU

6) Tiesinės regresinės analizės modelio statistinis reikšmingumas

ANOVA^a

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1 Regression	,083	1	,093	17,230	,002 ^b
Residual	,005	11	,005		
Total	,088	12			

a. Dependent Variable: Pajamos

b. Predictors: (Constant), VDU

7) Regresijos koeficientai:

Coefficients^a

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta		
1 (Constant)	-,011	,028		-,392	,703
VDU	1,190	,287	,781	4,151	,002

a. Dependent Variable: Pajamos

8.1 lentelė. Ekonominiai, demografiniai rodikliai 2000 – 2013 m., naudojami prognozavimui

	VSDF pajamos (mln.Lt)	VSDF (mln.Lt)	Užimtieji, tūkst.	Vidutinė senatvės pensija, Lt.	VDU bruto, Lt.	Gyventojų skč., tūkst.	Darbo jėga, tūkst.	Bedarbiai, tūkst.	VSD senatvės pensijas gaunantys asm., tūkst.	BVP to meto kainomis, mln.Lt	BVP (nominamus), mln. Lt	VSD įmokos dalies kaupimo (II pakopos) pensijų fondai. Pensijų įmokos, tūkst.Lt
2000	4405,1	4580,8	1397,8	312,54	970,8	3512,1	1671,5	273,7	644,5	46002,522	49764,419	
2001	4438	4451,4	1351,8	317,61	982,3	3487	1635,8	284	636,9	48879,497	53098,439	
2002	4570	4461	1405,9	323,05	1013,9	3475,6	1630,3	224,4	625,4	52351,047	56729,31	
2003	4886	4703	1438	340,5	1072,6	3462,5	1641,9	203,9	610,8	57232,431	62558,746	
2004	5564	5326	1436,3	371,55	1149,3	3445,9	1620,6	184,4	602,5	62997,371	67168,835	173172
2005	6391	6130	1473,9	420,29	1276,2	3425,3	1606,8	132,9	595,5	72401,944	72401,944	308391
2006	7800	7245	1499	476,88	1495,7	3403,3	1588,3	89,3	591	83227,148	78055,632	531121
2007	9759	9283	1451,5	595,41	1802,4	3384,9	1603,1	69	590,9	99229,294	85702,329	851639
2008	11217	12654	1427,1	769,66	2151,7	3366,4	1614,3	94,3	595	112083,694	88198,294	1064073
2009	11357	14236	1317,4	811,12	2056	3349,9	1640,9	225,1	597,9	91913,991	75103,437	433824
2010	10487	13267	1247,7	746,29	1988,1	3329	1634,8	291,1	598,8	95074,26	76302,496	328241
2011	11109	13107	1253,6	748,39	2175	3244,6	1619,7	248,8	600,2	106019,437	80917,953	358873
2012	11612,8	13470,6	1275,7	815,57	2232	3003,6	1 472,5	216,9	599,5	113734,701	83878,975	286649
2013	9845,5	11167,4	1292,8	822,2	2340,2	2971,9	1 465,2	201,3	600,5	119468,968	86606,283	513483

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos, Lietuvos Statistikos departamento, Lietuvos banko duomenimis.

Per analizuojamąjį laikotarpį, apskaičiavome kokią pensijos dalis prarandama dėl infliacijos. 2000 metus prilyginome 100 proc.

Rodikliai	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Pensija pagal perkamąją galią, Lt.	309,45	310,44	314,91	336,5	363,14	400,83	436,89	510,8	624,76	655,81	563,66	541,15	583,81	580,69
vidutinė senatvės pensija, Lt.	312,54	317,61	323,05	340,5	371,55	420,29	476,88	595,41	769,66	811,12	746,29	748,39	815,57	822,2
infliacija, %	1	1,3	3	-1,2	1,2	2,7	4,5	8,1	8,5	1,3	3,8	3,4	3,1	1,2
pensijų skirtumas, Lt.		7,17	8,14	4	8,41	19,46	39,99	84,61	144,9	155,31	182,63	207,24	231,76	241,51

Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos, Lietuvos Statistikos departamento duomenimis.